

Statens
folkhälsoinstitut

Tonåringar om tobak

Vanor, kunskaper och attityder

Tonåringar om tobak

Vanor, kunskaper och attityder

© STATENS FOLKHÄLSOINSTITUT, ÖSTERSUND 2010, R 2010:20
ISSN 1651-8624
ISBN 978-91-7257-735-0
OMSLAGSFOTO: PHOTOS.COM
FOTO INLAGA: S 12 EWA AHLIN/JOHNÉR BILDBYRÅ,
S 15 STEFAN WETTAINEN/JOHNÉR BILDBYRÅ,
S 20 EVA WERNLID/NORDIC PHOTOS,
S 32 OCH 41 DAN LEPP/JOHNÉR BILDBYRÅ,
S 24, 26, 29 OCH 36 PHOTOS.COM
GRAFISK PRODUKTION: AB TYPOFORM
TRYCK: ÄTTA.45 TRYCKERI AB, STOCKHOLM, 2010

Innehåll

5	Förord	
6	Sammanfattning	
9	Summary	
12	Inledning	
	Ungdomars tobaksvanor behöver följas	13
	Några definitioner	13
14	Tobaksbruket bland unga	
	Rökning	14
	Hur gamla är ungdomarna när de röker första gången?	16
	Dagligrökarnas rökning	16
	Rökning för två år sedan och rökning i framtiden	17
	Vattenpipsrökning	17
	Snusning	18
	Hur gamla är ungdomarna när de provar snus första gången?	19
	Totalt tobaksbruk	19
	Det finns en del som både röker och snusar	19
20	Att sluta med tobak	
	Hur ser unga rökare på att sluta röka?	20
	Har rökarna försökt sluta?	21
	Vad kan påverka ungdomars vilja att sluta röka?	21
	Hur ser de unga snusarna på att sluta och har de försökt sluta tidigare?	22
	Vilka viktiga skäl finns för att sluta snusa?	22
24	Vad började man tobaksbruket med, cigaretter eller snus?	
	... och då man slutade?	24
25	Vuxnas ansvar	
	Föräldrarnas roll	25
	Skolans roll	28
	Rökning bland skolpersonal och andra vuxna	30
32	Kamraterna	
	Tobaksbruk bland kamrater	32
34	Ungas liv i relation till tobak	
	Rökarnas studieval	34
	Ungdomarnas familjesammansättning och ursprung	35
	Socioekonomi och framtid	35
	Hur mår rökarna?	36
	Fritiden	37

	Pengarna	38
	Utsätts unga för tobaksrök i miljön?	38
40	Kunskaper	
	Vad kan ungdomarna om tobak?	40
42	Ungas attityder och inställning	
	... till tobak	42
	Egenskaper hos snusare	42
	Inställning till lagar, regler och restriktioner	43
45	Tobaken	
	Vilket märke röker rökarna?	45
	Tobaksindustrin	46
47	Slutsatser och diskussion	
50	Om undersökningen och dess metodik	
	Metod	50
	Postenkät jämfört med skolenkät	50
	Webbenkät jämfört med postenkät	51
	Val av målgrupp	51
	Urval	52
	Bortfall	52
	Tillförlitlighet	53
	Undersökningens genomförande	54
55	Referenser	
57	Tabeller och bilagor	

Förord

RÖKNING OCH SNUSNING bland ungdomar har minskat, sett över ett längre perspektiv. Men en oroande utveckling är att andelen pojkar som röker har ökat något de senaste åren och att andelen flickor som röker fortfarande ligger på en hög nivå. Detta bekräftas både av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) och av denna studie. Det tjänar som en varningsklocka för att vi aldrig kan låta det tobaksförebyggande arbetet avta, utan måste låta det fortgå med oförminskad styrka.

Inom tre år ska vi ha uppnått de nationella delmål för tobak som har antagits av riksdagen. Ett av delmålen går ut på att till år 2014 halvera antalet ungdomar som börjar röka eller snusa. Ett mål som vi har långt kvar till att nå. För att vi ska få till stånd ett effektivt tobaksförebyggande arbete bland våra ungdomar krävs det att vi har kunskap om deras rök- och snusvanor. Vi behöver även veta om de känner till tobakens hälso-risker men framför allt vilka attityder de har till rökning och snusning. Det är en komplex process eftersom ungdomarnas inställning till tobak

formas genom inflytanden från många olika håll: föräldrar, kompisar, syskon, skola, reklam, om miljöer är rökfria eller inte och samhällsklimat. Åtgärderna behöver därför bestå av breda strategier som innefattar flera olika arenor.

För att få en ökad kunskap om tonåringar och tobak tog Socialstyrelsens byrå för hälsoupplysning fram en kartläggning redan 1987. Sedan dess har Statens folkhälsoinstitut gjort två ytterligare kartläggningar och den fjärde håller du nu i din hand. Vår förhoppning är att rapporten ska stimulera till diskussioner och öka intresset för frågan, om hur vi ska förhindra att fler ungdomar fastnar i ett tobaksbruk.

Kartläggningen är gjord av Maria Nilsson, Institutionen för folkhälsa och klinisk medicin vid Umeå universitet, enheten för epidemiologi och global hälsa. Hon gjorde även kartläggningen *Tonåringar om tobak* år 2003. Vi vill tacka Urban Jarnlert, professor vid Umeå universitet, som har gjort den vetenskapliga granskningen och Cecilia Birgersson, utredare vid Statens folkhälsoinstitut, för hennes synpunkter.

Östersund
December 2010

Sarah Wamala

GENERALDIREKTÖR, STATENS FOLKHÄLSOINSTITUT

Sammanfattning

I DENNA RAPPORT REDOVISAS resultaten av en enkätstudie som gjordes år 2009 på ett riksrepresentativt, statistiskt slumpmässigt urval av ungdomar. Gruppen bestod av sammanlagt 7 740 ungdomar i åldrarna 13, 15 och 17 år.

Rapporten beskriver

- ungas tobaksbruk i Sverige – nuläget och eventuella förändringar
- ungas attityder till tobaksanvändning
- ungas rökning på skolgårdar
- ungas syn på hur föräldrar bör agera mot barnens tobaksbruk
- ungas kunskaper om tobak.

Rapporten tar också upp en rad andra frågor som hör samman med tobak i det svenska samhället.

För dig som snabbt vill ha en överblick av de viktigaste resultaten följer här en sammanfattning av studien.

Om rökningen:

- Andelen unga rökare fortsätter att minska totalt sett, men minskningen går långsammare än förut. Det finns också en tendens till att den dagliga rökningen ökar bland de 17-åriga pojkarna.
- Andelen som aldrig har provat att röka har ökat stort med nästan 25 procent sedan år 1987.
- Av ungdomarna i 2009 års studie som hade testat att röka var det nästan hälften som rökte sin första cigarett när de var 13 år eller yngre. Det verkar därmed som om debutåldern har höjts något.
- Dagligrökarna röker fler cigaretter per dag än tidigare. År 2009 uppgav 32 procent av dagligrökarna att de rökte elva cigaretter eller mer per dag, jämfört med 23 procent i studien från år 2003. Och andelen dagligrökare som tror att de fortfarande kommer att vara rökare om

två år är avsevärt större: 67 procent år 2009 mot 34 procent år 2003. Färre av rökarna vill sluta röka och färre än tidigare har faktiskt försökt sluta.

- Rökarnas tre viktigaste skäl för att sluta röka är att det är dyrt, att det är farligt för hälsan och att det är dåligt för utseendet.
- Drygt en tiondel av rökarna var snusare innan de började röka.
- Mer än en fjärdedel av ungdomarna har rökt vattenpipa.
- Flest ungdomar uppger att de utsätts för tobaksrök på busshållplatser, på tågstationer, inne i hemmet och på balkonger.

Om snusningen:

- Andelen unga snusare har minskat något, särskilt ”storsnusarna”. Det är många fler av ungdomarna som säger att de aldrig har provat att snusa. Andelen som aldrig har provat att snusa har ökat från 71 procent år 2003 till 81 procent år 2009. Andelen flickor som snusar är liten.
- Fler av dem som testat att snusa är äldre när de gör det jämfört med dem som testat att röka.
- Ungefär lika stor andel flickor som pojkar använder tobak, det vill säga röker eller snusar. Men den grupp som både röker och snusar finns bland pojkarna.
- Få snusare vill sluta snusa och viljan att sluta snusa har minskat över tid. En dryg tredjedel av snusarna har dock någon gång försökt att sluta snusa.
- De viktigaste skälen för att sluta snusa är att det är dyrt, att deras pojkvänner eller flickvänner inte vill att de snusar, att det är farligt för hälsan och att de vill vara en bra förebild.
- Fyra av tio snusare rökte innan de började snusa.

Om föräldrarna:

- Det är vanligare att unga använder tobak om föräldrarna gör det.
- Det är vanligare att unga använder tobak om de bor med en förälder, jämfört med om de bor med båda.
- Många föräldrar vet inte om att barnet använder tobak, men det är vanligare att föräldrarna vet om det när det gäller snusning.
- Fler ungdomar vill att föräldrarna ska agera mot barnens rökning. Icke-rökarna är generellt mer positiva till det än rökarna.
- Många av ungdomarna tror att deras föräldrar skulle försöka få dem att sluta om de började röka eller snusa. Det gäller särskilt dem som inte använder tobak. Av rökarnas föräldrar försöker mer än hälften få barnen att sluta. Bland snusarna är det färre.

Om skolan:

- Fyra av fem skolungdomar säger att elever röker på deras skolgård och fyra av tio säger att det är många elever som röker på deras skolgård. Den allra största andelen rökande elever på skolgården finns inom gymnasieskolan, där nästan alla säger att människor röker inom skolans område.
- Något färre rökare än tidigare säger att de själva röker på skolgården, men det är fortfarande sju av tio rökare som röker på sin skolgård.
- Sju av tio elever uppger att det finns regler om tobak på skolan. Tre av tio är däremot felinformerade om reglerna eller känner inte alls till dem.
- Skolpersonalen har inte blivit bättre på att ingripa mot elevernas rökning på skolgården. Liksom vid den förra studien uppger tre av tio elever att alla eller de flesta av skolans personal ingriper, men tre av tio säger också att ingen eller bara en eller två ingriper om elever röker på skolgården.
- Fyra av tio ungdomar säger att skolpersonalen själva röker på deras skolgård.
- En del ungdomar uppger i egna kommentarer i enkäten att de utsätts för passiv rökning inom skolans område.

Om kamraterna:

- Ungdomar som använder tobak har oftare kamrater som använder tobak.
- Det är vanligt att tobaksbrukande ungdomars bästa vän också använder tobak.
- Ungdomar, oavsett eget tobaksbruk, beskriver generellt ungdomar som använder tobak med negativt laddade egenskaper, till exempel dålig i skolan, trotsig och osäker.

Om bakgrunden, framtiden och fritiden:

- Fler rökare och snusare har valt ett yrkesinriktat program på gymnasiet.
- Ingen skillnad syns mellan unga som är födda i Sverige eller i ett annat land när det gäller rökning. Inte heller spelar föräldrarnas ursprung någon roll för rökningen. Bland unga med invandrade föräldrar var dock antalet snusare mycket lågt.
- Många rökande och snusande ungdomar säger att deras familj inte har bra ekonomi och att de inte har varit på semester under det gångna året.
- Ungdomar som använder tobak tror oftare att de kommer att ha jobb som kräver kortare utbildning, ha lägre lön och vara arbetslösa längre perioder under sitt vuxenliv.
- Rökare säger oftare att de har olika fysiska eller psykiska besvär. Allra sämst mår flickor som röker.
- Snusare har oftare ont i ryggen eller svårt att sova.
- På fritiden är det nästan lika vanligt att de som använder tobak och de som inte gör det surfar på nätet eller spelar datorspel. Men något fler av tobaksbrukarna gör det dagligen. Det är också vanligare att tobaksbrukarna ser på film, är med kamrater hemma hos sig eller hos dem, går på fritidsgård, kafé, fest eller liknande.
- Ungdomar som använder tobak säger att de är ute fler kvällar i veckan med sina kompisar och att deras föräldrar mindre ofta vet vad de gör på helgkvällarna.
- Ungdomar som använder tobak spenderar mer pengar per vecka.

Om kunskaperna:

- De flesta vet att en gravid kvinnas rökning kan vara skadlig för fostret och att rökning innebär en större hälsorisk om man börjar tidigt.
- Det finns en del kunskapsbrister – få har till exempel kunskap om styrkan i nikotinberoendet och om hur många rökare som dör av sin rökning.

Om inställningen till lagar och restriktioner:

- En stor del av ungdomarna är positiva till sådant som förhindrar eller försvårar tobaksbruket, till exempel åldersgräns på tobaksförsäljning, rökförbud på skolgårdar och prishöjningar. Två nya alternativ fick starkt stöd av ungdomarna: ”Tobaksfri skoltid för både skolpersonal och elever” och ”Rökförbud på uteserveringar”.

Summary

Teenagers on tobacco 2009 – habits, knowledge and attitudes

THIS REPORT PRESENTS the results of a study performed in 2009 on a nationally representative, random sample consisting of 7,740 young people aged 13, 15 and 17 in Sweden.

The results show the current prevalence of tobacco use (both smoking and moist snuff) among young people, and changes over time are reported together with young people's attitudes towards tobacco use, smoking on school grounds, how adolescents perceive parental action with regard to their children's tobacco use, young people's knowledge of tobacco issues as well as a number of other issues relating to tobacco in Swedish society.

The following is a brief summary for those interested in an overview of the most important results:

About smoking:

- Young people's use of tobacco is decreasing, but the decrease is slowing and there is a tendency of increased smoking among 17-year-old boys.
- The number of young people who have never tried smoking has increased sharply by nearly 25% since 1987.
- Almost half of the young people who had tried smoking smoked their first cigarette at 13 years of age or younger. The age of initiation appears to have increased.
- The daily smokers smoke more cigarettes every day than before. In 2009, 32% of the daily smokers smoked 11 cigarettes or more per day, compared with 23% in 2003. The group of daily smokers who believe they will still be smoking in two years' time is considerably larger, at 67% in 2009 compared with 34% in 2003. Fewer of the smokers want to quit smoking and fewer have actually tried.

- The smokers' most important reasons to quit smoking are the price, the health risks and that smoking is bad for one's looks.
- Slightly more than one out of ten smokers used moist snuff (snus) before they began to smoke.
- More than one out of four has smoked a water pipe.
- The places where young people say that they are exposed to tobacco smoke are at bus stops, train stations, at home and on balconies.

About snus use:

- Young people's snus use has decreased slightly, especially among those using large amounts of snus. The number of young people who have never tried using snus has increased from 71% in 2003 to 81% in 2009. Snus use among young girls is not very prevalent.
- More young people try snus at a higher age than those who try smoking.
- About the same percentage of young boys and girls use tobacco (smoking or using snus). The group using both tobacco products is found among boys.
- Few snus users want to quit and the desire to quit has decreased over time. Slightly more than one third of the snus users have tried to quit.
- The snus users' most important reasons to quit using snus are the price, that their girlfriend or boyfriend wants them to quit, the health risks and that one wants to be a good role-model.
- Four out of ten snus users smoked before starting to use snus.

About parents:

- It is more common for young people to use tobacco if their parents also use tobacco.
- It is more common for a young person to smoke or use snus if he or she lives with a single parent.

- Many parents are unaware of their child's tobacco use. It is more common that the parent knows if their child uses snus than if the child smokes.
- The young people's support for parental action against their child's smoking has grown. This support is generally stronger among non-smoking adolescents.
- Many young people believe that their parents would try to make them stop smoking or using snus if they started, especially those who do not use tobacco. More than half of the young smokers' parents try to get their children quit, which is less common among parents of young people who use snus.

About school:

- Four out of five students say that students smoke on the grounds. Four out of ten young people say that a large number of students smoke on school grounds. It is most common in upper-secondary school where almost all say that students smoke on school grounds.
- Somewhat fewer of the smoking youth say they smoke on school grounds than before. Nonetheless, seven out of ten smokers smoke on their school grounds.
- Seven out of ten students say that there are rules on tobacco at their school. Three out of ten are wrongly or not informed.
- No improvement was found in the intervention of school staff against students smoking on school grounds. As in the year 2003 study, three out of ten young people say that all or most of the school staff intervene while three out of ten say that nobody or only one or two intervene against students smoking on school grounds.
- Four out of ten young people say that school staff smoke on their school grounds.
- Some young people say that they are exposed to second-hand smoke at school/in the school yard.

About friends:

- Young people who use tobacco more often have friends who use tobacco.

- It is common that young people who use tobacco have a best friend who also uses tobacco.
- The young people generally describe the smoking or snus using young person in more negative terms, such as performing poorly in school, being obstinate or insecure.

About "life" in relation to tobacco:

- More smokers or snus users chose an occupationally oriented programme in upper-secondary school.
- No difference was found in smoking prevalence between youth born in Sweden or in another country. Nor were any differences found considering the parents' origin. Among young people with parents who immigrated, snus use was very rare.
- It is more common that young people who use tobacco say that their families do not have a strong economic situation and that they have not been on holiday in the past 12 months.
- Tobacco using young people more often expects to have a job that requires little education and provides smaller wages, and expect to have longer periods of unemployment compared to young people who do not use tobacco.
- A larger proportion of the smoking youth experience physical or psychological symptoms/conditions, especially young girls smoking.
- It is more common for snus users to say that they have back pain or difficulties in sleeping.
- During their spare time, it is almost equally common for tobacco users to surf on the Internet or play computer games as non-users. However, it is slightly more common for the tobacco users to do so daily. It is more common for tobacco users to watch films/dvds, to spend time with friends at their or their friends' home, and to visit youth clubs, cafes, clubs or similar places.
- Tobacco using youth are out with friends more nights a week and it is more common for their parents to not know what the children do on weekend nights.

- Tobacco using youth spend more money every week, compared with young people who do not use tobacco.

About young people's knowledge about tobacco:

- Most of the young people know that smoking is dangerous to an unborn child if the mother smokes during pregnancy. It is also well known among the young people that smoking is more dangerous to health if smoking is begun at a young age.
- There are lacks of knowledge; few know about the strength of nicotine dependence and how many die a tobacco-related death.

About the young people's attitude towards legislation and restrictions:

- A large share of the young people are positive towards actions to prevent or obstruct tobacco use, such as age limits on tobacco sales, smoking prohibition on school grounds and increases in price. Two new alternatives in this study were met with strong support: "Tobacco-free school hours for both school staff and students" and "No smoking at open air cafés".

Inledning

ETT AV DE ALLVARLIGASTE hoten mot människors hälsa är användningen av tobak. Därför behövs ett kontinuerligt arbete för att förebygga tobaksanvändning. I detta arbete ska man satsa på riktade insatser mot tobak men också agera utifrån en bredare kunskap om hur en stödjande miljö kan skapas som minskar risken för tobaksbruk och andra riskbeteenden.

För att kunna utveckla det förebyggande arbetet riktat till unga är det angeläget att följa ungdomars tobaksvanor och hur de förändras. Det behövs också ökad insikt i vad som bestämmer deras tobaksvanor och attityder till tobak.

År 1987 gjordes en enkätstudie om ungdomar och tobak. Under de mer än tjugo år som har gått sedan dess har den studien följts av ytterligare tre enkätundersökningar: år 1994, 2003 och 2009. Den här rapporten bygger på dessa fyra enkätundersökningar om ungdomars vanor, kunskaper och attityder när det gäller tobak.

Studien år 2009 genomfördes som en kombinerad postenkät och webbenkät bland ett riksrepresentativt, statistiskt slumpmässigt urval av ungdomar. Urvalet i 2009 års studie bestod av sammanlagt 7 740 stycken 13-, 15- och 17-åringar, uppdelat på 2 580 ungdomar från vart och ett av de tre födelseåren.

Syftet med denna rapport är att presentera resultat och visa förändringar på ett populärvetenskapligt sätt, med tyngdpunkt på studierna från 2003 och 2009.

Rapporten är strukturerad på följande sätt: efter ett förord följer en sammanfattning i punktform av ungdomarnas svar från 2009. Därefter görs en inledning och sedan presenteras enkätstudiens frågor mer detaljerat med resultat, en del tabeller, figurer och vissa kommentarer. Resultaten från 2009 jämförs främst med svaren från 2003 men också med dem från 1994 och 1987 när så är möjligt. Sedan följer avslutande slutsatser och diskussion. För den som är extra intresserad av hur undersökningen har genomförts finns ett metodavsnitt i slutet, före referenser, tabeller och bilagor.

Ungdomars tobaksvanor behöver följas

År 1987 genomfördes en nationell enkätundersökning om ungdomar och tobak vid Socialstyrelsens byrå för hälsoupplýsning (Marklund, 1989). Syftet var att få ökad kunskap för att kunna göra särskilda insatser mot tobak, med ungdomar som målgrupp.

År 1994 gjorde Folkhälsoinstitut en uppföljande undersökning (Marklund & Törnell, 1996), och lade till nya frågor. Då ville vi också få kunskap om hur ungdomar såg på tobak, vilka faktorer som kunde ha betydelse för att de började använda tobak, hur de såg på tobaksreklam och vilka åtgärder som skulle kunna försvåra deras tobaksanvändning.

År 2003 gjordes studien av Umeå universitet på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut (Nilsson, 2005). Syftet var att få en lägesbild och se eventuella förändringar sedan 1994 och i vissa fall sedan 1987.

År 2009 upprepades studien av Umeå universitet på Statens folkhälsoinstituts uppdrag. Syftet var detsamma som tidigare. I denna studie lades några nya frågor till om vattenpipsrökning och om vilken tobaksprodukt som det är vanligast att unga börjar med. Frågor ställdes också om hur det ser ut då unga rökare slutar röka – går de över till snus? Och unga snusare som slutar – går de över till cigaretter?

För alla fyra studierna har det gjorts ett statistiskt slumpmässigt riksrepresentativt urval av ungdomar i åldrarna 13, 15 och 17 år. I de tre första studierna bestod urvalet av 4 500 ungdomar. I 2009 års studie bestod det av 7 740 ungdomar.

Några definitioner

Här följer några definitioner av begrepp som används i rapporten:

- Med *rökare* menas både de som röker dagligen och de som röker ibland.
- Med *dagligrökare* menas de som röker varje dag.
- Med *icke-rökare* menas de som aldrig har rökt, de som enbart har provat att röka eller de som har slutat att röka.
- Med *snusare* menas de som snusar från mindre än en dosa och uppåt per vecka.
- Med *icke-snusare* menas de som aldrig har snusat, de som enbart har provat att snusa eller de som har slutat att snusa.
- Med *tobaksbrukare* menas alla som använder tobak, det vill säga de som röker och/eller snusar.

Tobaksbruket bland unga

HÄR NEDAN PRESENTERAS resultaten när det gäller

- rökning
- vattenpipsrökning
- snusning
- totalt tobaksbruk.

Rökning

Rökningen fortsätter att minska totalt sett, men långsammare än förut. Det finns också en tendens till ökning av den dagliga rökningen bland 17-åriga pojkar. Men andelen som aldrig har provat att röka ökar stort.

Rökningen bland unga har minskat i Sverige sedan 1994 då den andra av de fyra studierna genomfördes. Den trend med minskande rökning som har rått sedan dess var dock väsentligt svagare mellan de två senaste studierna 2003 och 2009.

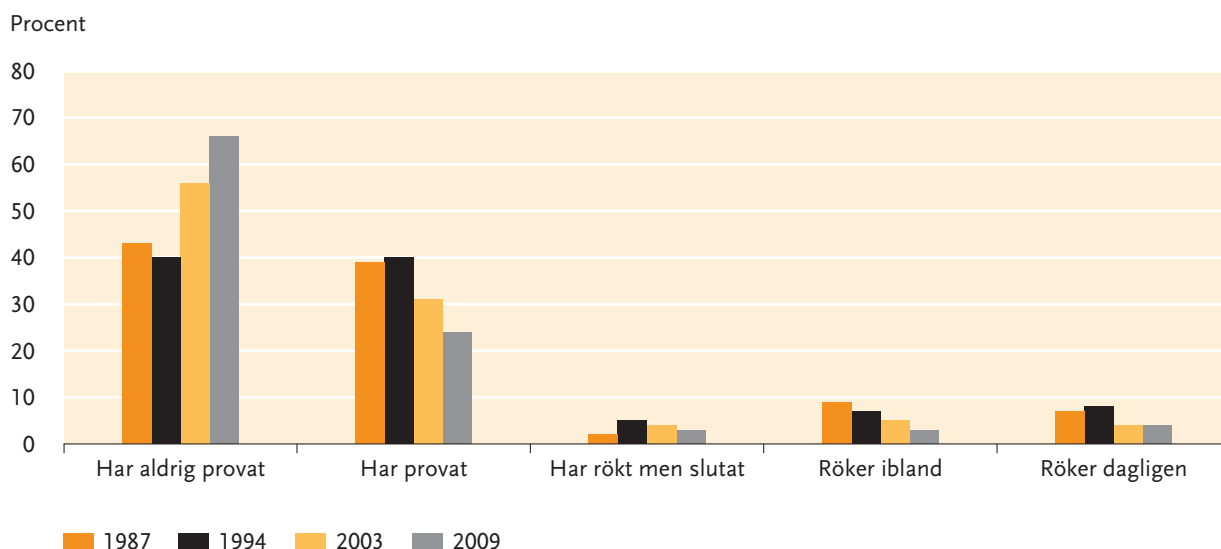
Andelen ungdomar som aldrig har provat att röka har ökat avsevärt, med nästan 25 procent, från 1987 till 2009. Den största ökningen finns mellan de två senaste mätningarna. Mönstret

fanns i alla åldersgrupper, och totalt svarade så många som 66 procent i 2009 års studie att de aldrig hade rökt. Det är en uppgång med 10 procent sedan undersökningen år 2003.

Resultaten från undersökningen 2009 visade att nästan alla 13-åringar var rökfria. Endast 2 procent av flickorna rökte, och 86 procent av 13-åringarna uppgav att de aldrig hade provat

► Från den första studien 1987 till den senaste studien 2009 finns ett samstämmigt mönster. Rökningen ökade stegvis i de olika åldrarna, men totalt sett minskade rökningen över tid. Under alla undersökningstillfällen hade en större andel av flickorna rökt, jämfört med pojkarna. Vid studierna år 1994 och 2003 användes rökvanedata för att beräkna hur många ungdomar under 18 som börjar röka varje år. En beräkning enligt samma principer med data från denna studie visar att 15 000 unga börjar röka per år, varav 6 500 är pojkar och 8 500 flickor.

Figur 1. Rökvanor 1987, 1994, 2003 och 2009, totalt i procent

att röka. Ett liknande mönster sågs också bland äldre flickor och pojkar. Bland 15-åringarna rökte 5 procent av pojkarna och 10 procent av flickorna, och 64 procent hade aldrig provat att röka. Vid 17 års ålder rökte 13 procent av pojkarna och 17 procent av flickorna, och 45 procent av 17-åringarna uppgav att de aldrig hade provat att röka. Se figur 1 nedan där rökvanorna redovisas sammanslaget för alla åldrar samt tabell A i Bilagor där rökvanorna redovisas uppdelat på ålder och kön.

Mellan 1987 och 1994 var andelen som aldrig hade provat att röka ungefär densamma. År 2009 uppgav dock en väsentligt större andel att de aldrig hade provat att röka, jämfört med år 1994. Detta gällde både för pojkar och flickor och i alla åldersgrupper.

I tidigare studier kunde man se att andelen rökare mångdubblades mellan 13 och 15 års ålder. År 1994 gick ökningen mellan de tre åldersgrupperna från 4 procent bland 13-åringarna till 18 procent bland 15-åringarna, för att ligga på 26 procent bland 17-åringarna. Visserligen finns mönstret fortfarande kvar, men sedan 2003 är ökningen mindre uttalad. I undersökningen år 2009 rökte 2 procent bland 13-åringarna, 8 procent bland 15-åringarna och 15 procent bland 17-åringarna. År 2003 låg rökningen bland 17-åringarna på 18 procent.

Flickorna var dagligrökare i större utsträckning än pojkarna, i alla tre åldersgrupperna. Den minskade rökning som noterades i 2003 års studie fortsatte också i 2009 års studie, men långsammare. En tendens till ökad daglig rökning bland 17-åriga pojkar sågs också mellan de två senaste mätningarna.

En kort jämförelse med CAN:s undersökningar

Andelen rökare har minskat alltsedan Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) år 1971 började undersöka 15-åringars tobaksbruk i Sverige. Under vissa år har rökvanorna legat oförändrade och det finns en del variationer, men den långsiktiga trenden har varit neråtgående. Ett annat mönster i undersökningarna är att fler flickor än pojkar röker. Sedan år 2004 uppgår CAN dock att pojkars rökning har ökat något medan andelen rökare bland flickorna

har varit relativt oförändrad. Under åren 1997–2008 var det ungefär dubbelt så vanligt att flickorna sa att de rökte dagligen, jämfört med pojkarna. Andelen dagligrökande flickor visade en neråtgående trend under dessa år. CAN rapporterade att andelen dagligrökande pojkar minskade, men de två senaste årens undersökningar visade en uppgång av dagligrökning bland pojkar (Hvitfeldt & Gripe, 2009).

Det finns skillnader som gäller andelen rökare och snusare mellan vår studie och CAN:s mätningar vid alla undersökningstillfällen. Det beror med största sannolikhet på de två olika sätten att samla in data: en klassrumsenkät eller en postenkät som skickas hem till ungdomarna. Undersökningarna har också gjorts vid olika tider på året, vilket kan ha haft betydelse för resultaten.

CAN:s enkätundersökningar genomfördes under våren medan vår studie hade datainsamling under senhöst och vinter. Den intressanta likheten mellan de två undersökningarna är dock att oberoende av mätmetod finns liknande trender i de två undersökningarna: en nedgång i rökning långsiktigt, med fler rökande flickor än pojkar under alla undersökningsår, men med en tendens till ökad daglig rökning bland pojkar under senare år.

Hur gamla är ungdomarna när de röker första gången?

Hälften av dem som testat att röka gör det när de är 13 år eller yngre. Debutåldern har därmed höjts något.

I enkäten ställdes en fråga till ungdomarna om när de rökte sin första cigarett, för att få en uppfattning om när ungdomar rökdebuterar. Debutåldern har betydelse av hälsoskäl men också för den ökade risken för starkt nikotinberoende. Det kan leda till svårigheter att sluta och därmed öka risken för långvarigt rökande.

Ungefär hälften av ungdomarna i 2009 års studie som hade testat att röka, rökte sin första cigarett när de var 13 år eller yngre. Av 17-åringarna hade 20 procent debuterat vid 13 års ålder eller tidigare, 31 procent när de var 14 eller 15 år och 15 procent därefter. Se tabell 1 nedan. I jämförelse med 2003 års studie framstår det därmed som om debutåldern har höjts. Då debuterade 29 procent av 17-åringarna när de var 13 år eller yngre, 24 procent vid 14 eller 15 års ålder och 11 procent därefter.

Tabell 1. Ålder vid den första cigaretten, i procent

	13 år	15 år	17 år
Yngre än 13 år	13	11	12
13 år	5	16	8
14 år		14	14
15 år		7	17
16 år			12
17 år			3
Har aldrig rökt	82	52	34
Totalt	100	100	100

► Inom vetenskapen är det sedan länge känt att ungdomars experimenterande med rökning har ett klart samband med en ökad risk för tobaksberoende som vuxen (Menezes, Goncalves, Anselmi, Hallal, & Araujo, 2006). Forskare har också rapporterat att en tidig rökdebut kan öka risken för ett starkt nikotinberoende som i sin tur kan öka risken för fortsatt rökning under många år (Breslau, Fenn, & Peterson, 1993; Breslau & Peterson, 1996). Sambandet mellan tidiga symtom på nikotinberoende och livslångt rökande är starkt (Scragg, Wellman, Laugesen, & DiFranza, 2008).

Av de 17-åriga rökarna i 2009 års studie började nästan hälften att röka dagligen när de var 13 år eller yngre. Många av dem som hade börjat röka tidigt fortsatte alltså att röka. Som tidigare redovisats fanns det dock väldigt få rökande 13-åringar i 2009 års datainsamling, och därför bör man vara försiktig i slutsatserna rörande de ovanstående procentsatserna när det gäller 13-åringarna. Resultaten i 2009 års studie indikerar dock på flera sätt att debutåldern för rökning har höjts. Denna fråga hoppade en stor andel av dem som aldrig hade rökt över, vilket förklarar den lägre andelen på svarsalternativet "Har aldrig rökt" jämfört med den övriga redovisningen.

Daglig rökarnas rökning

Den positiva trenden från studien 2003 är bruten – daglig rökarna röker mer varje dag.

Utöver hur stor andel unga som röker och när de börjar är det också intressant att följa om det sker någon förändring av hur mycket rökarna röker. Daglig rökarna fick därför svara på en fråga om hur många cigaretter de rökte per dag.

Den förra studien från 2003 visade en positiv trend som bestod av att daglig rökarna rökte färre cigaretter per dag jämfört med tidigare år. I 2009 års studie går utvecklingen åt motsatt håll – fler av rökarna rökte fler cigaretter per dag. Andelen ungdomar som rökte mycket ligger dock fortfarande på en lägre nivå än vid undersökningstillfället 1987. I tabell 2 på nästa sida redovisas cigarettkonsumtionen.

Tabell 2. Dagligrökarnas cigarettkonsumtion per dag 1987, 1994 och 2003, i procent

Antal cigaretter	1987 (n = 266)	1994 (n = 311)	2003 (n = 150)	2009 (n = 163)
17 el. mer	17	15	9	14
11–16	27	21	14	18
7–10	30	38	25	31
3–6	22	24	34	34
1–2	4	2	6	3
Röker inte cigaretter	–	–	12	–
Totalt	100	100	100	100

► Forskning har pekat på att ett tidigt nikotinberoende riskerar att leda in de unga rökarna i en ond cirkel av rökning, abstinens och toleransutveckling. Det kan i sin tur leda till att de fortsätter att röka och dessutom röker alltmer. Forskarna har också beskrivit att ungdomarna själva i allmänhet inte förstår de tidiga symtomen på beroende (Doubeni, Reed, & Difranza, 2010).

Rökning för två år sedan och rökning i framtiden

Fler dagligrökande ungdomar än tidigare tror att de fortfarande röker om två år.

Ungdomarna fick frågan om hur deras rökvanor såg ut för två år sedan och hur de trodde att de skulle se ut två år fram i tiden.

Av 2009 års rökare rökte 50 procent två år tidigare, vilket var en nedgång från 2003 då andelen var 56 procent. Skillnaderna mellan könen hade minskat. I denna studie rökte 52 procent av flickorna två år tidigare mot 68 procent i studien 2003. Motsvarande andel för pojkarna var 45 procent i denna studie och 32 procent i den förra. År 1987 och 1994 var det 51 procent som uppgav att de hade rökst två år tidigare.

Vad ungdomarna trodde om sin rökning i framtiden varierade mellan de fyra olika undersöknings-tillfällena. År 1987 trodde 40 procent av daglig-rökarna att de skulle röka om två år, men år 1994

var siffran 30 procent, och år 2003 låg andelen mittemellan på 34 procent. År 2009 hade andelen dagligrökare som trodde att de fortfarande skulle röka om två år ökat avsevärt till 67 procent.

Av alla ungdomar som rökte år 2009, dvs. både de som rökte dagligen och de som rökte ibland, var det 68 procent som trodde att de skulle vara rökare om två år, jämfört med 71 procent sex år tidigare.

Av alla ungdomar i hela undersökningsgruppen, inklusive icke-rökarna, var det år 2009 2 procent som trodde att de skulle vara daglig-rökare om två år. Det är samma andel som vid studien 2003, jämfört med 3 procent år 1994.

Vattenpipsrökning

Mer än en fjärdedel av ungdomarna har rökst vatten-pipa. Av dem har mer än hälften rökst mer än två gånger under det gångna året.

Sedan studien 2003 har bruket av vattenpipa uppmärksamats och därför ställdes frågor kring detta i studien 2009. Eftersom frågorna är nya går det inte att säga något om förändringen över tid.

Nästan tre fjärdedelar av ungdomarna sa att de aldrig hade rökst vattenpipa. 10 procent sa att de hade rökst vattenpipa med nikotin, 9 procent hade rökst utan nikotin och ytterligare 9 procent visste inte om vattenpipan de rökst var med nikotin eller utan. En mindre andel uppgav att de hade rökst pipa både med nikotin och utan. Av vattenpips-rökarna hade 58 procent rökst mer än två gånger under det senaste året.

Det var något fler pojkar som hade rökst vatten-pipa än flickor, 29 respektive 27 procent. Något fler pojkar än flickor hade också rökst vattenpipa mer än tolv gånger under det gångna året, men antalet var så lågt att resultatet måste användas med försiktighet. Se tabellerna B och C i Bilagor.

► CAN började fråga om vattenpipsrökning år 2009. Liksom för annan tobaksanvändning visar vår studie lägre siffror även för vattenpipsrökning. En likhet mellan CAN:s och vår statistik är att det är vanligare att pojkar röker vattenpipa än flickor.

Forskare har påtalat att det finns en risk att unga upplever vattenpipsrökning som ofarlig, eftersom de inte känner till hälsoriskerna på grund av brist på information. Det kan bidra till att acceptansen för vattenpipa ökar bland unga (Roskin & Aveyard, 2009).

Läs mer om vattenpipsrökning:

- "Vattenpipa – rök utan risk?" Statens folkhälsoinstitut (2010). Rapporten finns tillgänglig på www.fhi.se.
- "Att röka vattenpipa – information om hälsorisker" och "Försäljning av vattenpipstobak – regelverk och lagstiftning" Länsstyrelsen i Stockholm (2010). Broschyrerna finns tillgängliga på www.ab.lst.se.
- "TobReg – Advisory Note Waterpipe Tobacco Smoking" World Health Organization (2005). Skriften finns tillgänglig på www.who.int.

Snusning

Ungas snusning minskar något, särskilt "storsnusandet". Även för snusningen uppger fler att de aldrig har provat.

Ungas rökning har minskat tydligt sedan den första mätningen gjordes år 1987. Även när det gäller snusningen finns en statistiskt säkerställd nedgång.

Den tydligaste nedgången gäller storsnusandet, det vill säga en dosa eller mer per vecka.

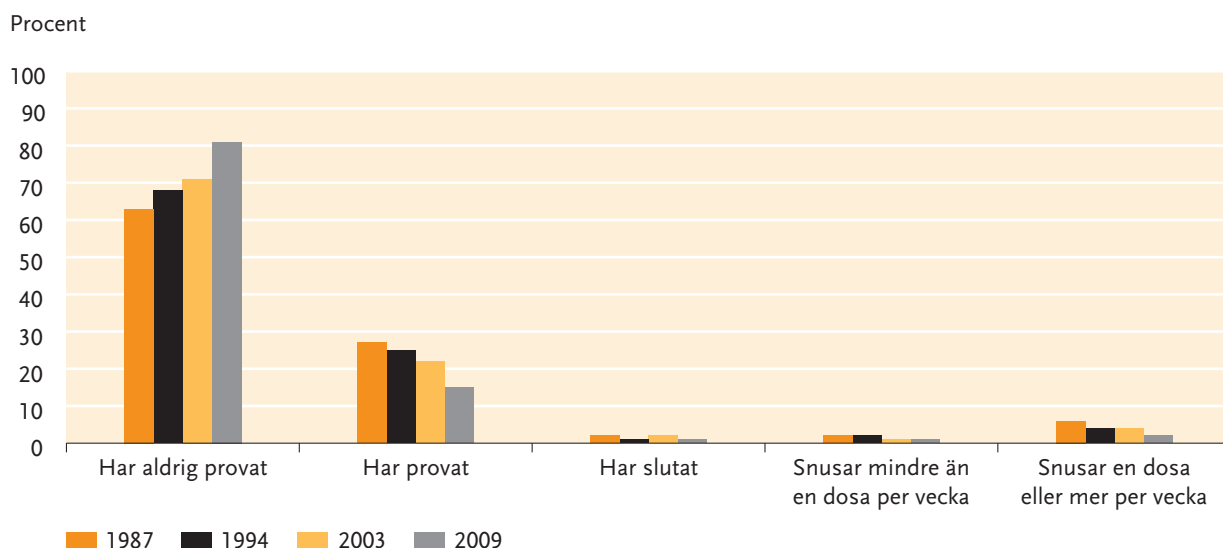
Liksom för rökningen sa betydligt fler unga att de aldrig hade provat att snusa: år 2003 var andelen 71 procent och år 2009 hade den ökat till 81 procent.

Liksom tidigare var det få flickor som uppgav att de snusade. Fler flickor uppgav att de enbart hade provat att snusa. Men det finns en statistiskt säkerställd nedgång för flickor som enbart hade provat att snusa mellan de två senaste studierna, från 20 procent år 2003 till 14 procent år 2009. Även när det gällde andelen flickor som snusade kunde en nedgång noteras. Men det låga antalet flickor som uppgav att de snusade gör att man måste använda siffrorna med stor försiktighet.

Mer information om snusvanor ses i figur 2 nedan där snusvanorna redovisas sammanslaget för alla åldrar samt tabell D i Bilagor där snusvanorna redovisas uppdelat på ålder och kön.

► Precis som med rökningen kan man se en stegvis ökning över åldrarna när det gäller snus. Mindre än 1 procent av 13-åringarna uppgav att de snusade, men av 15-åringarna snusade 2 procent och av 17-åringarna snusade 7 procent. De som snusade mest varje vecka fanns bland de 17-åriga pojkarna.

Figur 2. Snusvanor 1987, 1994, 2003 och 2009, totalt i procent

Hur gamla är ungdomarna när de provar snus första gången?

Ungdomarna är vanligen något äldre när de provar att snusa jämfört med dem som provar att röka.

Precis som för rökningen är debutåldern för snusning intressant, och ungdomarna fick därför frågan om vid vilken ålder de provade snus för första gången.

De flesta som hade provat att snusa hade gjort det innan de lämnade grundskolan. I 2009 års studie var det 8 procent av ungdomarna som hade provat snus för första gången redan när de var 13 år eller yngre. Andelen var lägre än i 2003 års studie. Det var vanligare att de var äldre när de testade att snusa första gången, jämfört med åldern på dem som testade att röka.

Av alla 17-åringar som provat att snusa debuterade 12 procent när de var 13 år eller yngre, 22 procent när de var 14 eller 15 år och 14 procent därefter. 52 procent uppgav att de aldrig hade snusat. Flera ungdomar som aldrig hade snusat besvarade inte denna fråga, vilket förklarar den lägre andelen jämfört med dem som i den tidigare frågan uppgav att de aldrig hade provat snus. Se tabell E i Bilagor.

► Av de 17-åriga snusarna provade 33 procent snus för första gången när de var 13 år eller yngre. Det skiljer sig från siffrorna när det gäller rökning där fler debuterar tidigt.

Totalt tobaksbruk

Ungefär lika många pojkar som flickor använder tobak om man räknar både rökning och snusning.

Andelen rökare var störst bland flickorna, medan snusarna oftast var pojkarna. Om man lägger ihop rökare och snusare får man en jämn fördelning mellan könen; 11 procent av pojkarna och 10 procent av flickorna i 2009 års studie använde tobak. Även vid tidigare mätningar var tobaksbruket jämnt fördelat mellan könen, men låg på en högre nivå. Se tabell 3.

Däremot hade andelen pojkar som använder tobak successivt minskat sedan undersökningen 1994. Andelen tobaksbrukare var då 5 procent av 13-åringarna, 19 procent av 15-åringarna och 34 procent av 17-åringarna. I 2009 års undersökning var det fråga om enstaka pojkar bland 13-åringarna, 9 procent av 15-åringarna och 26 procent av 17-åringarna.

Tabell 3. Ungdomars tobaksbruk 1994, 2003 och 2009, i procent

	1994	2003	2009
Flickor	19 (N = 1 917)	12 (N = 1 579)	10 (N = 2 189)
Pojkar	19 (N = 1 777)	13 (N = 1 381)	11 (N = 1 982)

Det finns en del som både röker och snusar

Gruppen som både röker och snusar består av pojkar.

I 2003 års studie hade 65 procent av de flickor som rökte också provat på att snusa, och i den senaste studien hade den andelen sjunkit till 53 procent. Men som tidigare nämnts var det få av flickorna som fortsatte att snusa.

Den grupp som både rökte och snusade fann man hos pojkarna, och andelen 2 procent var något lägre vid denna mätning än vid den föregående. Ett likartat mönster sågs för dem som både rökte och snusade som för dem som antingen rökte eller snusade, det vill säga att bruket ökade ju äldre ungdomarna blev. Se tabell F i Bilagor.

► Forskning har visat att ungdomar som både röker och snusar är en högriskgrupp både när det gäller tobaksberoende och tobaksrelaterad ohälsa. De har rapporterats ha en tobaksanvändning som ökar snabbare och som även blir mer långvarig jämfört med dem som enbart röker eller snusar (Rosendahl, Galanti, & Gilljam, 2008).

Att sluta med tobak

PROGRAM FÖR UNGA för att sluta använda tobak brukar inte vara så framgångsrika enligt vetenskapliga utvärderingar. Därför har sådana program ofta ifrågasatts. Under senare år har dock det vetenskapliga stödet ökat för nyttan med program för att stödja unga som vill sluta röka (Sussman & Sun, 2009; Sussman, Sun, & Dent, 2006). Det finns också en etisk dimension; eftersom ungdomarna får information om rökningens hälsorisker har samhället också en skyldighet att erbjuda gott stöd för dem att sluta röka.

Hur ser unga rökare på att sluta röka?

Fler av rökarna är osäkra på om de vill sluta röka, och de som faktiskt vill sluta röka är färre jämfört med i 2003 års studie.

I undersökningarna år 1994, 2003 och 2009 fick rökarna svara på om de ville sluta röka. I 2009 års studie uppgav 37 procent att de ville sluta röka, vilket var betydligt färre än tidigare och en nedgång med 11 procent sedan undersökningen 2003. Andelen som inte ville sluta röka hade under alla tre tidigare mätningar legat strax under 20 procent. I den senaste mätningen var det också en större andel som inte visste om de ville sluta röka. Se tabell G i Bilagor.

► På frågan om man trodde att man skulle vara rökare om två år syntes också en förändring. Betydligt fler dagligrökare trodde i 2009 års studie att de skulle vara rökare om två år, jämfört med tidigare undersökningar.

Har rökarna försökt sluta?

Färre av rökarna har försökt sluta röka någon gång. Det var fler flickor än pojkar som har försökt sluta.

För att få en uppfattning om ungdomarnas erfarenheter fick de svara på om de har försökt sluta tidigare. Av alla rökare i 2009 års studie uppgav 61 procent att de har försökt sluta, vilket är färre än jämfört med 2003 då andelen var 65 procent. Andelen hade minskat hos både pojkar och flickor.

Det var dock vanligare att flickor har försökt att sluta röka. 66 procent av de rökande flickorna har försökt, medan motsvarande siffra för pojkar var 53 procent. Se tabell H i Bilagor.

► 36 procent av rökarna som har försökt att sluta röka, utan att lyckas, trodde att de skulle ha lyckats sluta inom två år. Det var en ökning från 2003 då andelen var 31 procent. Vid mätningen 1994 låg motsvarande siffra på 54 procent. Denna grupp på nästan 40 procent av de unga rökarna är en viktig grupp att identifiera för att kunna öka deras motivation för att sluta röka och erbjuda dem stöd.

Det är en vanlig uppfattning att det är mycket svårt att få unga att sluta röka. Men på frågan om rökvanor (tabell A i bilagor) svarade 5 procent av alla 17-åriga pojkar och 4 procent av de 17-åriga flickorna att de hade rökt men slutat. Frågan gav dock inget svar på hur länge eller mycket dessa ungdomar hade rökt innan de slutade.

Vad kan påverka ungdomars vilja att sluta röka?

Ungdomarnas viktigaste skäl för att sluta är att rökning är dyrt, farligt för hälsan och negativt för utseendet.

För att utveckla bra program som stöder unga att sluta med tobak är det viktigt att förstå mer om vad som kan motivera och påverka deras vilja att sluta. I undersökningarna sedan 1994 har rökarna därför svarat på en fråga om vad som skulle kunna påverka dem att sluta. Ungdomarna i 2009 års undersökning uppgav att de främsta

skälen var priset, hälsoriskerna och inverkan på utseendet. Svaren kan ge en vägledning, men man bör tänka på att det en person upplever som viktigt inte behöver vara det som faktiskt påverkar beteendet.

I tabell 4 på nästa sida redovisas rökarnas svar från de tre senaste undersökningstillfällena, rangordnade efter andelen ”Påverkar mycket”-svar i 2009 års undersökning.

► Sedan undersökningen 1994 har priset blivit det mest betydelsefulla skälet för att sluta röka. Det stöds också av många. Världshälsoorganisationen (2010) pekar ut ett högt tobakspris som det viktigaste instrumentet bland strategierna för att minska tobaksbruket i världen. Även enligt Världsbanken är ett högt pris på tobak det mest betydelsefulla sättet att minska rökning och då särskilt bland priskänsliga grupper, till exempel ungdomar (Världsbanken, 1999). Om tobaksskatten höjs med 10 procent kan man förvänta sig att tobakskonsumtionen minskar med 4 procent i ett höginkomstland som Sverige. För unga människor kan man förvänta sig den dubbla effekten av prisökningar på tobak, jämfört med den effekt man ser på vuxna (Ding, 2005; Världsbanken, 1999).

I 2003 års studie var hälsoriskerna det tyngst vägande skälet, och det är fortfarande en av de viktigaste anledningarna även om 13 procent färre angav det svaret. Rökningens hälsorisker är synnerligen väldokumenterade och ungdomar får mer eller mindre information om det, till exempel i skolan. Det har dock visats att enbart information inte är tillräckligt för att minska ungas tobaksbruk. Rökande ungdomar upplever alltså skaderiskerna som mindre viktiga skäl för att sluta röka. Det bör leda till eftertanke kring hur information om detta ges till unga rökare; både avseende innehåll men kanske än mer rörande metodik och hur man integrerar information i ett brett tobaksförebyggande arbete.

Tabell 4. Rökarnas svar på frågan: Vad skulle kunna påverka dig att sluta röka? I procent
1994 n=497, 2003 n=234 och 2009 n=313

	Påverkar mycket			Påverkar en del			Påverkar inte alls			Totalt		
	1994	2003	2009	1994	2003	2009	1994	2003	2009	1994	2003	2009
Det är dyrt	48	53	54	42	33	30	10	14	16	100	100	100
Det är skadligt	40	54	41	45	33	34	15	13	25	100	100	100
Det är dåligt för mitt utseende*	–	28	35	–	37	27	–	35	38	100	100	100
Det luktar illa	26	34	29	40	38	35	34	28	36	100	100	100
Pappa/mamma vill inte att jag röker	13	30	28	37	37	32	50	33	40	100	100	100
Jag vill vara en bra förebild*	–	24	28	–	38	31	–	38	41	100	100	100
Min pojkvän/flickvän vill inte att jag röker	36	24	22	34	33	33	30	43	45	100	100	100
Det är skadligt för miljön*	–	12	14	–	24	23	–	64	63	100	100	100
Andra måste andas in den rökiga luften	13	19	13	41	33	31	46	48	56	100	100	100
Att mina kompisar slutar röka	13	15	13	31	29	28	56	56	59	100	100	100
Det är "ute" att röka	1	3	7	10	10	10	89	87	83	100	100	100

(*Påståendet bara med sedan 2003 års enkät)

Hur ser de unga snusarna på att sluta och har de försökt sluta tidigare?

Snusarna är mindre intresserade av att sluta än rökarna och det är färre än tidigare som vill.

Det var betydligt färre snusare än rökare som ville sluta. Av rökarna ville 37 procent sluta mot enbart 15 procent av snusarna.

Av alla snusande pojkar sa 13 procent att de ville sluta, 56 procent att de ville fortsätta och 31 procent sa att de var osäkra. Bland de snusande pojkarna låg viljan att sluta snusa på ungefär samma nivå som vid undersökningen 2003 även om viljan att sluta hade minskat över tid. År 1994 ville 26 procent sluta, alltså dubbelt så stor andel som i studien 2009.

Andelen som någon gång har försökt sluta med sitt tobaksbruk var större än den andel som faktiskt ville sluta vid frågetillfället, och det gäller både snusare och rökare. Av snusarna sa 37 procent att de hade försökt att sluta snusa.

Vilka viktiga skäl finns för att sluta snusa?

Snusarna har fyra skäl i topp som motiv för att sluta: att det är dyrt, att pojkvännen eller flickvännen inte vill att de snusar, att det är farligt för hälsan och att de vill vara en bra förebild.

I de fyra studierna har viljan att sluta alltid varit lägre hos snusarna än hos rökarna, och det är angeläget att få veta mer om hur snusarna ser på detta för att kunna utveckla arbetet med att

Tabell 5. Snusande pojkars svar på frågan: Vad skulle kunna påverka dig att sluta snusa? I procent

1994 n=204, 2003 n=149 och 2009 n=127

	Påverkar mycket			Påverkar en del			Påverkar inte alls			Totalt		
	1994	2003	2009	1994	2003	2009	1994	2003	2009	1994	2003	2009
Det är dyrt	16	31	24	42	43	41	41	26	35	100	100	100
Min pojkvän/flickvän vill inte att jag snusar	36	24	24	35	43	29	29	33	47	100	100	100
Det är skadligt	18	15	15	50	42	35	32	43	50	100	100	100
Jag vill vara en bra förebild*	–	12	15	–	27	28	–	61	57	100	100	100
Det är dåligt för mitt utseende*	–	8	10	–	23	24	–	69	66	100	100	100
Att mina kompisar slutar snusa	7	9	9	20	10	15	73	81	76	100	100	100
Pappa/mamma vill inte att jag snusar	12	12	8	34	34	35	54	54	57	100	100	100
Det luktar illa	11	5	3	24	23	24	65	72	73	100	100	100
Det är skadligt för miljön*	–	1	3	–	7	13	–	92	84	100	100	100
Det är "ute" att snusa	3	2	2	6	5	6	91	93	92	100	100	100

(*Påståendet bara med sedan 2003 års enkät)

stödja snusare att sluta. Alla undersökningarna har omfattat få snusande flickor, och därför redovisas här enbart resultatet för snusande pojkar för att kunna göra jämförelser bakåt i tiden.

På frågan om vad som skulle kunna påverka dem att sluta med sitt tobaksbruk gav snusarnas svar en liknande bild som hos rökarna. De starkaste skälen för att sluta röka var, som tidigare har framgått, priset, hälsoriskerna och den negativa inverkan på utseendet. När det gäller snusarna fanns det två lika tungt vägande skäl i topp i studien från 2009. Det ena var priset och det andra var att pojkvännen eller flickvännen inte vill att man snusar. Pojkvänners och flickvänners åsikter om snuset har vägt tungt vid alla mätillfällen, och i 1994 års studie var det ansett som den starkast påverkande faktorn. Hälsoriskerna låg på delad tredje plats som skäl för att sluta snusa, och det har funnits med bland de tre viktigaste skälen vid de tre studier då frågan har ingått. Platsen delades med svarsalternativet "Jag vill vara en bra förebild", ett skäl för att sluta som har blivit viktigare över tid.

I tabell 5 ovan redovisas de snusande pojkarnas svar från de tre senaste undersökningstillfällena, rangordnade efter andelen "Påverkar mycket"–svar i 2009 års undersökning.

► Både rökare och snusare svarade alltså att priset är det som mest kan påverka deras vilja att sluta med tobaken, och det är en aspekt att beakta i det förebyggande arbetet. Som redovisats tidigare vet man genom forskningen att ett högt pris är något som minskar människors tobaksbruk, särskilt mycket i priskänsliga grupper som ungdomar.

Hälsoriskerna är också något som både rökare och snusare tycker har stor betydelse. Kunskapen kring rökningens effekter är gedigen. Det finns ännu för lite forskning kring snusningens hälsokonsekvenser, men under senare år har flera forskningsresultat publicerats som bidrar till att öka kunskapen på området.

Vad började man tobaksbruket med, cigaretter eller snus?

Drygt en tiondel av rökarna var snusare innan de började röka. Fyra av tio snusare rökte innan de började snusa.

Av rökarna i 2009 års mätning uppgav 12 procent att de var snusare innan de började röka. Av dessa snusade 46 procent ibland och 54 procent varje dag. Av snusarna uppgav 40 procent att de rökte innan de började snusa, och av dem rökte 35 procent ibland och 65 procent dagligen.

Av rökarna som slutat röka hade 87 procent slutat helt och 13 procent uppgav att de hade börjat snusa. Mönstret var detsamma för snusarna: 87 procent svarade att de hade slutat helt med tobak medan 13 procent uppgav att de i stället hade börjat röka vid snusstoppet. Det fanns dock ett bortfall för svaren på denna fråga som gör att resultatet blir lite osäkert.

... och då man slutade?

Rökarna som hade slutat fick ange om de då slutade helt med tobak eller började snusa i stället. Snusarna som hade slutat fick svara på om de i stället hade börjat röka när de slutade snusa eller om de inte längre använde tobak.

Vuxnas ansvar

VUXNA ÄR FÖREBILDER för barnen. Använder man tobak är man en tobaksbrukande förebild, vare sig man vill eller inte. Vuxnas agerande påverkar barnen och barnen förväntar sig att vuxna ska agera mot tobak.

Föräldrarnas roll

Det var vanligare att unga människor använde tobak om deras föräldrar gjorde det, och föräldrarnas attityd till barnens tobaksbruk hade också betydelse.

Fler barn blir tobaksbrukare om föräldrarna använder tobak

Om föräldrarna använder tobak är det vanligare att barnen också gör det. Mammans rökning verkar ha ännu större betydelse än pappans.

Det finns ett starkt samband mellan ungdomarnas egna rökvanor och familjens, och det framgår både av 2009 års studie och av de tidigare undersökningarna. Om någon av föräldrarna rökte var det avsevärt vanligare att deras barn var rökare än att de var icke-rökare. Familjer med rökande mammor hade i högre utsträckning rökande barn (både pojkar och flickor), jämfört med familjer där bara pappan röker.

I de tre senaste studierna sågs även ett tydligt samband mellan ungdomarnas och syskonens rökvanor, vilket indirekt kan härledas till föräldrarnas rökning eftersom syskonen rimligen också påverkas av sina föräldrar.

Det fanns också ett klart samband mellan ungdomarnas egna snusvanor och familjens. Om föräldrarna snusade var det mer än dubbelt så vanligt att deras barn var snusare än att de var icke-snusare. Liksom i studien 2003 var mönstret tydligast när det gäller snusande pappor och snusande söner. Det var också vanligare att en pojke var snusare om han hade en snusande bror.

► Liksom tidigare år visar studien från 2009 ett tydligt samband: rökande föräldrar har oftare rökande barn. Forskningen visar också ett starkt samband mellan föräldrarnas rökvanor och deras barns, och det kan bidra till att barnen börjar röka, att de röker mer och att de oftare utvecklas till dagligrökare (Bricker, et al., 2006; Harakeh, Scholte, Vermulst, de Vries, & Engels, 2004; Hill, Hawkins, Catalano, Abbott, & Guo, 2005). Har föräldern dessutom rökt länge kan det öka risken för en tidig tobaksdebut hos barnen och för att de blir "stor-rökare". Enligt Melchior et al. rökte barnen till långvariga rökare dubbelt så mycket jämfört med icke-rökarnas barn (Melchior, Chastang, Mackinnon, Galera, & Fombonne, 2010). Det är tydligt att vuxna, föräldrar inräknat, fungerar som förebilder när det handlar om ungas tobaksbruk (Harakeh, et al., 2004). Är man tobaksbrukare är man därmed en tobaksbrukande förebild.

Föräldrarnas roll handlar inte bara om de egna rökvanorna, utan också om deras förhållnings-sätt till barnens rökning. Regler mot rökning hemma kan få fler unga att avstå (Clark, et al., 2006), men anknytningen och omtanken mellan föräldrar och barn kan också spela roll. En god anknytning mellan föräldrar och barn kan ha en skyddande inverkan mot rökning hos barnen (Fleming, Kim, Harachi, & Catalano, 2002; Tilson, McBride, Lipkus, & Catalano, 2004).

Mammors rökning har påvisats ha ett starkare samband med att barnen röker regelbundet, jämfört med pappors rökning (Melchior, et al., 2010). Sambandet mellan snusande pappor och snusande söner finns även dokumenterat i en svensk studie, BROMS (Rosendahl, Galanti, Gilljam, & Ahlbom, 2003).

Vet föräldrarna om att barnet röker eller snusar?

Många föräldrar vet inte att deras barn röker, enligt ungdomarna själva.

Enligt ungdomarna var det vanligare att föräldrarna kände till att barnen snusar än att de röker, både i 2003 och 2009 års studier.

Av de rökande ungdomarna sa 57 procent att deras föräldrar kände till att de röker, 27 att de inte gjorde det och 16 procent att de inte visste om föräldrarna kände till det. Av snusarna uppgav 68 procent att deras föräldrar kände till att de snusar, 14 procent att föräldrarna inte visste och 18 procent att de inte visste om föräldrarna visste. I studien 2003 var det fler som uppgav att deras föräldrar visste att de snusade.

Av dagligrökarna sa 14 procent att föräldrarna inte visste att de rökte. Bland de ungdomar som rökte ibland sa 40 procent att föräldrarna inte kände till det.

Av dem som snusar en dosa eller mer per vecka sa 7 procent att föräldrarna inte visste om att de snusar, jämfört med 26 procent av dem som snusade mindre än en dosa per vecka.

► Det är alltså vanligare att snusarnas föräldrar känner till barnens snusning. Det skulle kunna vara så att föräldrar har en mer tolerant inställning till snusning jämfört med rökning, och att färre ungdomar därför döljer att de snusar för sina föräldrar.

Hur vill ungdomarna att föräldrar ska förhålla sig till rökning?

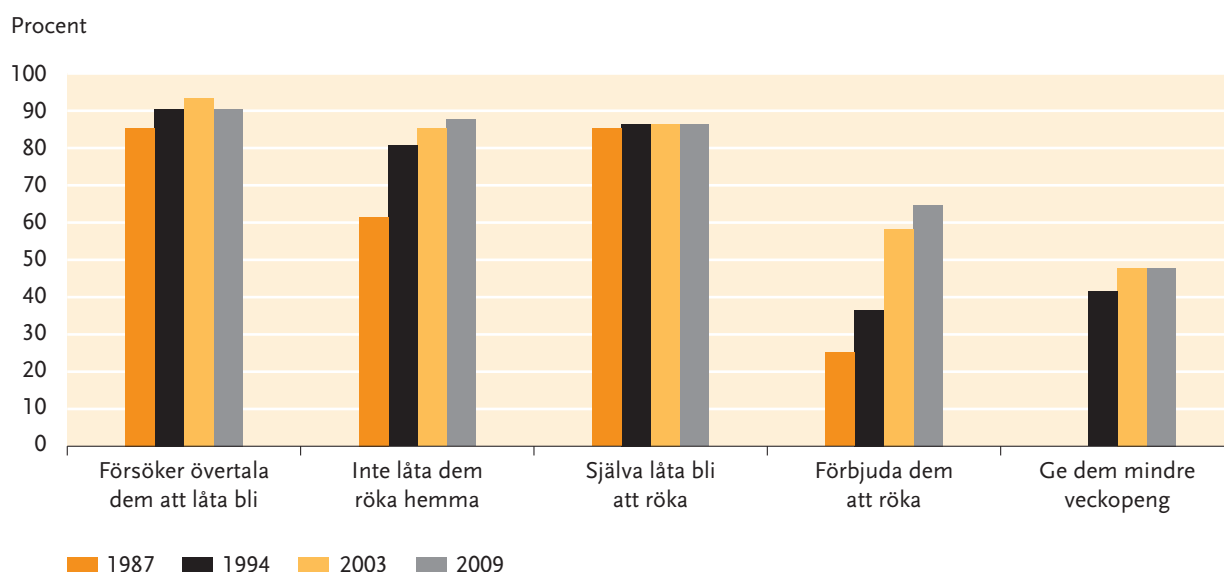
Fler ungdomar vill att föräldrarna ska agera mot deras rökning.

Ungdomarna har sedan 1987 fått svara på om föräldrarna ska försöka påverka sina barns rökvanor. I 2009 års studie tyckte nästan alla ungdomar att föräldrar ska göra det, vilket innebär ett ökat stöd jämfört med tidigare år. Som tidigare nämnts (tabell 4 sidan 22) sa också mer än hälften av rökarna att de påverkades mycket eller en del av vad föräldrarna tyckte om deras rökning.

En fråga gällde hur föräldrarna ska agera, och följande tre alternativ fick ett mycket starkt stöd bland ungdomarna: "Genom att försöka övertala dem att låta bli", "Genom att inte låta dem röka hemma" och "Genom att själva låta bli att röka".

Alternativet "Genom att förbjuda dem att röka" har successivt fått ett ökat stöd över åren. Det svagaste stödet gällde att minska vecko-

Figur 3. Tycker du att föräldrar ska påverka barns rökvanor på följande sätt? Andel som svarat ja 1987, 2003 och 2009, i procent

pengen om barnen röker, men även för detta alternativ har stödet ökat för att i de senaste studierna stödjas av nästan hälften av ungdomarna. Se figur 3 ovan samt tabell I i Bilagor.

Precis som tidigare visade 2009 års studie att en hög andel av både rökare och icke-rökare ville att "föräldrar ska försöka övertala sina barn att inte röka", att "föräldrar inte ska låta barnen röka hemma" och att "föräldrarna själva ska låta bli att röka". 1994 tyckte 81 procent av rökarna att föräldrar ska försöka övertala sina barn att låta bli att röka, i 2003 års studie var siffran 84 procent och 2009 var den 77 procent. Bland icke-rökarna gav 94 procent sitt stöd för detta. Liknande mönster fanns på de båda andra alternativen men på en något lägre nivå.

Däremot kunde man se att förslagen att "föräldrarna ska förbjuda sina barn att röka" och att "ge mindre veckopeng" fick ett mycket lägre gehör hos de rökande ungdomarna i alla tre studierna. Ett förbud mot rökning stöddes av 68 procent av icke-rökarna och av 29 procent av de rökande ungdomarna. Lägre veckopeng stöddes av hälften av icke-rökarna och av 19 procent av de rökande ungdomarna. Enligt forskare bör man vara försiktig med metoder som barnet kan uppleva som kontrollerande och bestraffande (Harakeh, et al., 2004). Om föräldern själv är

► I undersökningen år 2009 fanns ett öppet alternativ och relativt många ungdomar valde att ange ett eget alternativ. Generellt visade förslagen att föräldrarna bör vara engagerade och tydliga för att påverka barnen att inte röka. Förslagen kunde också delas in i två spår. Det ena var mer repressivt med förslag på begränsningar och bestraffningar, exempelvis minskad månadspeng, indraget barnbidrag, hårdare kontroll på barnens ekonomi, utgångsförbud eller data- och mobilförbud. Det andra spåret handlade mer om att föräldrarna skulle stödja och peppa, till exempel genom att tala med barnen, berätta om egna erfarenheter och informera om riskerna, belöna tobaksfrihet, vara resonliga och inte omedvetet uppmuntra till rökning, vara förstående och hjälpa till om barnen vill sluta, samt att föräldrarna tar mer ansvar, föregår med gott exempel och bland annat inte själva röker hemma. Några talade om betydelsen av att föräldrar "jobbar på" att stärka barnens självkänsla och självförtroende så att de som barn klarar att säga nej till tobak.

Barn har i hög utsträckning visats ha en förväntan på att föräldrar ska försöka agera mot sina barns rökning (Nilsson, Weinehall, Bergström, Stenlund, & Janlert, 2009).

rökare kan resultatet till och med bli det motsatta och leda till ökad rökning hos barnet (Chassin, et al., 2005).

Det finns vissa åldersskillnader i undersökningarna. 13-åringarna var genomgående mest positiva till de olika åtgärderna vid alla undersökningstillfällena, vilket delvis kan förklaras med att andelen icke-rökare är störst i den åldersgruppen. Mer än fyra femtedelar av 2009 års 13-åringar (81 procent) tyckte till exempel att föräldrarna bör förbjuda sina barn att röka, vilket är fler än i 2003 års undersökning. Motsvarande andel bland 15-åringarna var 66 procent och bland 17-åringarna 47 procent. På de tre vanligaste alternativen var åldersskillnaderna mycket små.

Vad gör föräldrarna om barnen röker?

Många ungdomar menade att deras föräldrar skulle försöka få dem att sluta om de började röka eller snusa. Mer än hälften av rökarnas föräldrar försöker också få dem att sluta.

Svaren visade att ungdomarna väntade sig olika reaktioner ifall de skulle börja röka, men 92 procent av alla svarande uppgav att föräldrarna skulle försöka få dem att sluta. 5 procent sa att föräldrarna skulle tycka illa om det men låta dem göra det, medan 1 procent av ungdomarna sa att föräldrarna inte skulle bry sig. 2 procent hade ingen förälder eller saknade kontakt med båda eller någon av dem. En något större andel uppgav att mamman skulle ingripa jämfört med pappan.

Rökarnas svar skilde sig dock från icke-rökarnas svar. De icke-rökande ungdomarna var i betydligt större utsträckning övertygade om att deras föräldrar skulle ingripa om de rökte. Av rökarna sa 64 procent att föräldrarna faktiskt försökte få dem att sluta, oftast genom att försöka övertala dem att låta bli. 6 procent av de rökande ungdomarna sa att deras föräldrar inte brydde sig om det.

Även bland de snusande ungdomarna uppgav en majoritet att deras föräldrar skulle ingripa, 91 procent. Enligt ungdomarna skulle 6 procent tycka illa om det men inte göra något, och 1 procent skulle inte bry sig. 2 procent hade ingen förälder eller saknade kontakt med båda eller någon av dem. Andelen

ungdomar som trodde att föräldrarna skulle ingripa hade ökat något sedan den förra studien.

Liksom för rökning trodde icke-snusarna i mycket högre utsträckning än snusarna att föräldrarna skulle försöka få dem att sluta, 43 procent. Av snusarna sa 36 procent att de skulle tycka illa om det men inte göra något och 17 procent att de inte skulle bry sig.

Snusarnas föräldrar var mindre aktiva än rökarnas för att få sina snusande barn att sluta, och 41 procent uppgav att deras föräldrar faktiskt försökte få dem att sluta. Även här var det absolut vanligaste alternativet genom att försöka övertala barnen att låta bli. 17 procent av snusarna sa att deras föräldrar inte brydde sig om att de snusar.

▶ I 2009 års studie var det en lägre andel av de rökande ungdomarna som trodde att föräldrarna skulle agera mot deras rökning, och det var också färre som uppgav att föräldrarna faktiskt gjorde det jämfört med förra undersökningstillfället.

Det var vanligare att snusarnas föräldrar kände till att barnen snusade, jämfört med rökarnas. Det var också fler av snusarnas föräldrar som inte brydde sig om att barnen snusade.

Skolans roll

Enligt tobakslagen får rökning inte äga rum i skollokaler eller i andra offentliga lokaler som är avsedda för barn eller ungdomar (Statens folkhälsoinstitut, 2009). Lagen tillkom 1993 och skärptes 1994 för att också inkludera vissa utomhusmiljöer, som skolgårdar och liknande utrymmen på förskolor och fritidshem. Skolan och skolgårdarna ska enligt lagen och dess förarbeten vara rökfria områden dygnet runt, året runt.

Många kommuner har under senare år infört riktlinjer och handlingsplaner kring rökfri eller tobaksfri arbetstid för sina anställda. Detta inkluderar vuxna som arbetar i skolorna i dessa kommuner och det innebär ett stöd i arbetet för att minska ungas tobaksbruk. Det finns också skolor i Sverige som har infört tobaksfri skoltid, som inkluderar både vuxna och elever.

► Utöver direkta insatser mot tobak har forskningen rapporterat att ett bredare arbete i skolan påverkar hälsobeteenden, till exempel icke-rökning och rökning. Detta arbete kan gälla skolans miljö, ett inkluderande förhållningssätt gentemot elever, handlingsplaner i hälsofrågor, arbete med värderingar och normer samt skolans anda inkluderande goda relationer. (Aveyard, et al., 2004; Sellstrom & Bremberg, 2006; West, Sweeting, & Leyland, 2004)

Rökning på skolgården

Fyra av fem skolungdomar säger att det finns elever som röker på deras skolgård. Flest rökare på skolgården finns inom gymnasieskolan.

Att det finns lagstiftning om rökfria skolgårdar behöver inte betyda att den efterlevs, och därför fick eleverna svara på en fråga om detta. Totalt svarade 79 procent att det fanns elever som rökte på skolgården, vilket var en sänkning jämfört med 83 procent år 2003. I 2009 års studie sa 36 procent att det var många elever som rökte på deras skolgård. Andelen var högst bland elever i gymnasieskolan. Där uppgav 94 procent att det röktes på skolgården, varav 64 procent sa att många elever gjorde det. Se tabell J i Bilagor.

► År 2009 var det en något lägre andel som uppgav att det röktes på deras skolgård, men fortfarande uppgav fyra av fem skolungdomar, 16 år efter att lagstiftningen om rökfria skolgårdar infördes, att elever röker på deras skolgård. Detta är allvarligt eftersom rökning "smittar" (Surgeon General, 1994). I gymnasieskolorna har ingen förbättring skett utan trenden är snarast den motsatta. Det är intressant att lagstiftningen kring rökfria serveringsmiljöer har fått ett helt annat genomslag. De flesta av landets kommuner har alltså inte prioriterat den miljö där barn och ungdomar tillbringar en stor del av sin vakna tid, trots att lagstiftningen är tydlig och trots att de har haft längre tid på sig för att genomföra detta. En rökfri eller tobaksfri skoltid är inte bara en angelägenhet för skolan själv utan också för det omgivande samhället. Rökförbudet måste till exempel respekteras av vuxna besökare i skolan på samma sätt som den rökfria serveringsmiljön respekteras.

Rökning under skoltid

Av rökarna är det sju av tio som röker på skolgården under skoltid.

Under alla tre undersökningsåren har rökarna fått ange om de röker på skolgården under skoltid eller inte. I mätningen 2009 var det färre rökare som sa att de gjorde det jämfört med tidigare år men trots detta uppgick andelen till mer än 70 procent. Det var enbart 29 procent av rökarna som uppgav att de inte rökte på skolgården under skoltid. Se tabell K i Bilagor.

► Av dagligrökarna uppgav 34 procent att de alltid rökte på skolgården, jämfört med 62 procent år 2003 och 46 procent år 1994.

Rökning i direkt anslutning till skolgården

Ungdomarna tillfrågades också om det finns de som röker utanför skolgården, men i direkt anslutning till den. På den frågan svarade 30 procent att många elever rökte utanför, men i direkt anslutning till skolgården. Sammantaget sa alltså 36 procent av eleverna att många elever rökte på skolgården och 30 procent att många rökte precis utanför. Se tabell L i Bilagor.

► Uppfattningen att många röker är i sig en riskfaktor för ungdomsrökning. Om en hög andel elever röker och en hög andel elever tror att majoriteten röker, kan man få en negativ spiral med fler rökande elever som resultat (Surgeon General, 1994).

Regler om tobak

Ungdomarna fick frågan om de kände till vilka regler om tobak som fanns på skolan. Alla skolor har genom lagstiftningen regler som bestämmer en "minstanivå" för vad som ska gälla kring rökning i skolmiljön. Därutöver kan varje skola välja att ta fram ytterligare regler.

I hela gruppen sa 68 procent att det fanns regler på skolan om tobak, och av dem uppgav 25 procent att det fanns regler om rökning och 43 procent att det fanns regler om både rökning och snusning. Nästan en tredjedel av ungdomarna var fel- eller oinformerade om vilka regler om tobak som gällde på skolan. 6 procent sa att det inte finns några regler och 26 procent visste inte.

Det var något fler rökare som sa att det inte fanns några regler, och fler icke-rökare som inte visste. Dessutom var det fler gymnasieelever som uppgav att det fanns regler om rökning, medan fler grundskoleelever sa att det fanns regler om både rökning och snusning.

Skolpersonalens agerande

Enligt ungdomarna har ingen förbättring skett sedan förra studien när det gäller skolpersonalens ingripande mot elevers rökning.

När skolan ska arbeta för att minska ungdomars rökning behövs ett brett arbete där man involverar både elever, föräldrar och andra aktörer i det omgivande samhället. I skolans inre arbete är

skolpersonalens förhållningssätt och agerande i frågan en viktig del. Därför var det intressant att undersöka hur skolpersonalen agerar om de ser elever som röker på skolgården.

Liksom vid studien 2003 sa 29 procent av de tillfrågade att alla eller de flesta bland skolans personal ingrep om de såg en elev som rökte på skolgården. 24 procent uppgav att enstaka vuxna ingrep och 19 procent sa att ingen ingrep. Den lägsta andelen ingripande vuxna fanns inom gymnasieskolan där 35 procent av eleverna uppgav att ingen agerade. Se tabell M i Bilagor.

► Bilden från de båda undersökningsåren är tämligen likartad, trots att personalen ska agera för att hindra rökningen. Enligt lagstiftningen är det skolans rektor som ansvarar för att det inte röks på skolans område.

Rökning bland skolpersonal och andra vuxna

Fyra av tio ungdomar säger att det finns skolpersonal som röker på deras skolgård.

Tobakslagen innebär att skolpersonalen eller andra vuxna inte heller ska röka inom skolans område. För att ta reda på ungdomarnas uppfattning av hur lagen efterlevs fick de två frågor om hur det förhåller sig. Tidigare år ställdes frågan "Röker skolpersonal eller andra vuxna på skolans område?", men efter det undrade många om de som röker är skolans medarbetare eller om det gäller människor som besöker skolan. Därför delades frågan upp på två i denna undersökning: "Röker skolpersonal på skolans område?" och "Röker vuxna besökare på skolans område?".

Svaren på dessa två frågor slogs samman för att kunna jämföra resultaten bakåt i tiden. 34 procent av ungdomarna i hela undersökningsgruppen sa att det finns vuxna som röker på deras skola, varav 4 procent sa att många gjorde det. Under grundskolans sjunde år var det 27 procent som sa att vuxna rökte på skolans område, under nionde året 36 procent och i gymnasiets andra år 41 procent. Se tabell N i Bilagor.

Tabell 6. Röker skolpersonal eller andra vuxna på skolans område? 2009, andel i procent (n=4 204)

	Många	Några	En el två	Ingen	Vet inte	Totalt
Skolpersonal	5	21	15	27	32	100
Andra vuxna	3	13	10	18	56	100

När frågorna analyserades separat uppgav 41 procent av ungdomarna att skolpersonalen rökte på skolgården och 26 procent att andra vuxna gjorde det. Flest ungdomar uppgav att de inte visste om det fanns vuxna besökare som rökte på skolgården. Se tabell 6 ovan.

► När man slår samman de två frågorna verkar det som om färre vuxna röker på skolans område jämfört med 2003 då 53 procent av alla ungdomar uppgav att vuxna bröt mot den bestämmelsen. Det kan röra sig om en faktisk minskning, men svaren kan också ha påverkats av förändringen på frågeställningen. Den andel som uppger att ingen vuxen röker på skolgården har ökat något, men största ökningen gäller den kategori som uppger att de inte vet.

Kamraterna

DEN UNGA RÖKAREN blir rökare i ett socialt sammanhang som skapar både förväntningar och attityder. Forskningen har också visat ett starkt samband mellan ungas rökning och rökning i kamratgruppen, så att rökande ungdomar oftare har rökande kamrater. Denna studie tyder på samma sak. Ungdomarna själva i denna undersökning svarade dessutom att kompisarnas rökning hade viss betydelse för deras egen rökning (se tabell 4 sidan 22).

Tobaksbruk bland kamrater

Tobaksbrukande ungdomar har oftare tobaksbrukande kamrater. Det är också vanligare att de som själva använder tobak har en bästa vän som använder tobak.

I de tre senaste enkäterna uppgav de rökande ungdomarna att de hade en mycket stor andel rökande kamrater, och av de rökande ungdomarna i 2009 års studie sa 81 procent att mer än hälften av deras kamrater rökte och nästan tre fjärdedelar att deras bästa vän rökte. Bland de icke-rökande ungdomarna sa 17 procent att mer än hälften av deras kamrater rökte. Fler flickor än pojkar uppgav att minst hälften av deras kamrater rökte.

I den senaste studien trodde 65 procent av rökarna att deras bästa vän inte skulle bry sig om att de rökte medan 13 procent sa att han eller hon skulle försöka få dem att sluta. Icke-rökarna tillfrågades också om vad deras omgivning skulle tycka ifall de började röka. För dem var förhållandet det motsatta: fler trodde att bästa vännen

skulle agera för att få dem att sluta och färre att de skulle förhålla sig passivt.

Det var en större andel av rökarna som hade en pojk- eller flickvän jämfört med icke-rökarna. Av dessa uppgav 31 procent att pojk- eller flickvännen inte skulle bry sig om rökningen, 24 procent att han eller hon inte skulle gilla det men inte göra något och 23 procent att han eller hon skulle försöka få dem att sluta.

När det gäller ungas snusning fanns det starkaste sambandet mellan egen snusning och snusning i kamratkretsen. 68 procent av snusarna sa att minst hälften av deras kamrater snusade och 71 procent sa att den bästa vännen också snusade.

► Rökning uppstår i ett socialt sammanhang där man både väljer kamrater, påverkas av dem och påverkar andras beteende. Forskare har funnit att ungdomar snarast väljer kamrater med liknande attityd till och beteende gällande rökning (de Vries, Candel, Engels, & Mercken, 2006). Det är också intressant att rökare i högre utsträckning hade pojk- eller flickvänner. Frågan är hur man kan ta hänsyn till det i det tobaksförebyggande arbetet, eftersom kärleksrelationer och parbildning ofta är starka drivkrafter under puberteten och tonårstiden. Bland snusarna var ju också pojk- eller flickvännens negativa inställning ett av de starkaste skälen till att sluta snusa.

Ungas liv i relation till tobak

I UNDERSÖKNINGEN STÄLLDES ett antal frågor för att ge en bild av ungdomarnas liv, till exempel om skolgången, vem ungdomarna bodde med, vad de gjorde på fritiden och vad föräldrarna gjorde. Analysen visade att det finns samband mellan vissa faktorer och tobaksbruk medan det inte fanns något för andra.

Rökarnas studieval

Fler rökare och snusare har valt ett yrkesinriktat program på gymnasiet. Men färre flickor på yrkesinriktade program är rökare jämfört med i förra studien.

Det verkar finnas ett samband mellan 17-åringarnas studieval och deras rökvanor. Studien visar att det fanns fler rökare på de yrkesförberedande än på de studieförberedande programmen och att fler rökare var flickor, ett mönster som funnits under alla undersökningsår.

Mellan 1994 och 2009 minskade dock rökningen på båda programinriktningarna och bland

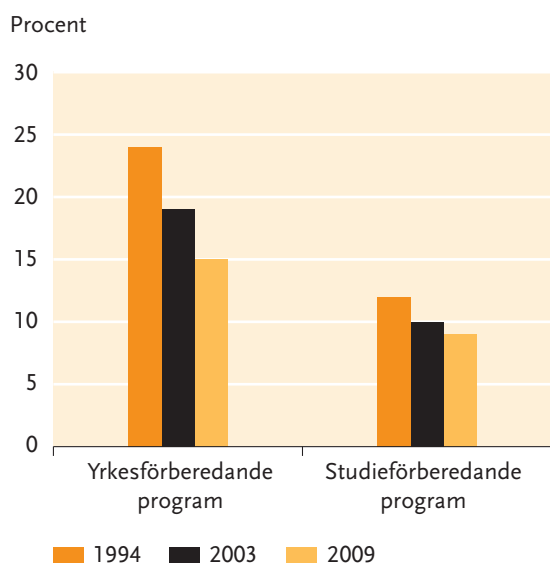
både pojkar och flickor. En särskilt stor nedgång sågs bland flickor på yrkesinriktade program mellan de två senaste studietillfällena, från 32 till 19 procent rökare. Se figur 4 och 5 nedan, samt tabell O i Bilagor.

► Gymnasieskolans programindelning har förändrats under de senaste 15 åren och en del specialutformade och individuella program har tillkommit. Det var dock få av svarspersonerna som gick i något sådant program, och därför redovisas inte andelen rökare för dessa kategorier.

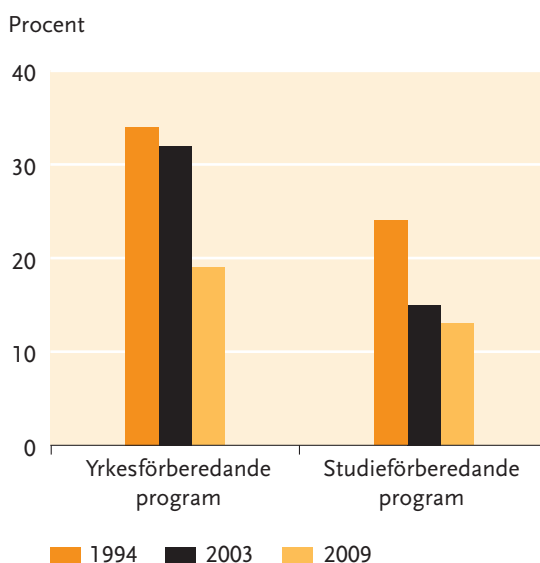
Snusarnas studieval

Även snusning verkade ha samband med programvalet på gymnasiet. Det fanns fler snusare på de yrkesförberedande programmen (12 procent) än på de studieförberedande programmen (3 procent).

Figur 4. Andel rökande pojkar på respektive utbildningsprogram, 1994, 2003 och 2009, totalt i procent

Figur 5. Andel rökande flickor på respektive utbildningsprogram, 1994, 2003 och 2009, totalt i procent

Ungdomarnas familjesammansättning och ursprung

Det är vanligare att ungdomar röker eller snusar om de bor med en förälder jämfört med båda.

Familjesammansättningen tycktes också ha ett visst samband med ungas rökning. I hela undersökningsgruppen bodde 68 procent tillsammans med både sin mamma och pappa. 29 procent bodde tillsammans med enbart en förälder och 3 procent med varken sin mamma eller pappa.

Av dem som bodde med båda föräldrarna rökte 5 procent, jämfört med 11 procent av dem som bodde med en förälder och 19 procent av dem som varken bodde med sin mamma eller pappa. En rimlig förklaring till detta mönster är att en större andel av de ensamstående föräldrarna själva är rökare (Boström, 2003). Enligt Folkhälsorapport 2009 (Socialstyrelsen, 2009) är rökning betydligt vanligare bland ensamstående; ensamstående mödrar med barn i åldern 0–17 år är dagligrökare i dubbelt så hög utsträckning som både ensamstående kvinnor utan barn och sammanboende kvinnor med eller utan barn, i jämförbar ålder. Flera undersökningar, både i Sverige och internationellt, har också konstaterat att det finns ett starkt samband mellan föräldrars och barns rökvanor.

Resultaten visade ingen skillnad när det gäller rökning mellan ungdomar som var födda i Sverige och de som var födda i ett annat land. Oavsett ursprung låg andelen icke-rökare på 93 procent. Barnens rökvanor verkade inte heller hänga ihop med föräldrarnas ursprung, dvs. om föräldrarna kom från Sverige eller om de hade invandrat från ett annat land. Detta stämde väl överens med resultaten från 1994 och 2003 års studie.

Snusning var dubbelt så vanlig bland ungdomar som bodde med en förälder som bland dem som bodde med båda föräldrarna i 2009 års studie. I den förra studien sågs ingen skillnad. Denna utveckling är oroande.

Bland barnen till svenska föräldrar uppgav 97 procent att de inte snusar. Bland ungdomarna med invandrade föräldrar var andelen som inte snusar ännu högre.

Socioekonomi och framtid

Det är vanligare att rökande och snusande ungdomar säger att deras familj inte har bra ekonomi.

Några frågor ställdes i 2003 års studie för att få se om den socioekonomiska tillhörigheten hade någon betydelse för ungas tobaksvanor. Dessa frågor upprepades i 2009 års studie.

Ett ämne var om familjen hade bil, och i så fall en eller flera, samt om ungdomarna hade ett eget rum. Precis som i 2003 års studie visade resultaten inga statistiskt säkerställda skillnader mellan de som rökte och de som inte rökte.

Det fanns dock två frågor som liksom i 2003 års studie visade ett visst samband – frågor som gällde om ungdomen hade varit på semester med familjen respektive hur hon eller han såg på familjens ekonomi. En större andel bland rökarna uppgav att de inte hade varit på semester med familjen under det gångna året och att familjen inte hade bra ekonomi. Bland dem som aldrig hade rökt var mönstret det motsatta. Där hade den största andelen varit på semester med familjen mer än två gånger under året och de upplevde att de hade det mycket bra ekonomiskt. Se tabellerna P och Q i Bilagor.

Precis som i studierna från 1994 och 2003 trodde fler av rökarna att de kommer att vara arbetslösa i längre perioder som vuxna, och de förväntade sig att få jobb som kräver kortare utbildning än vad icke-rökarna gjorde. Fler av rökarna i denna undersökning trodde också att de i framtiden kommer att ha sämre lön, jämfört med vad icke-rökarna trodde.

► Frågorna kan fungera som socioekonomiska markörer. Svaren kan då tolkas som att det finns ett visst samband mellan lägre socioekonomisk tillhörighet för familjen och en högre andel rökare bland barnen.

Dessa resultat tyder på att man redan under tonåren kan se tecken på de socioekonomiska skillnader som ses mellan rökande och icke-rökande vuxna.

... och bland snusarna

Frågor som rörde socioekonomisk tillhörighet och tobaksbruk visade samma mönster för snusare som för rökare. Andelen snusare var större bland dem som uppgav att deras familjer inte hade rest bort på semester under det gångna året samt bland dem som upplevde att familjen inte hade bra ekonomi.

Snusarna trodde också i högre utsträckning att de kommer att vara arbetslösa som vuxna och de förväntade sig att få jobb som kräver kortare utbildning än vad icke-snusarna gjorde. En högre andel av snusarna trodde dessutom att de kommer att ha sämre lön, jämfört med vad icke-snusarna trodde.

Hur mår rökarna?

Fler rökare säger att de har olika fysiska eller psykiska symptom eller besvär. Allra sämst mår de rökande flickorna.

Ungdomarna fick också svara på hur de mårde; om de upplevde några olika fysiska och/eller psykiska besvär och i så fall hur ofta.

Det generella mönstret var detsamma som vid undersökningen år 2003: en större andel av rökarna upplevde oftare en mängd olika besvär jämfört med icke-rökarna. Det gällde nedstämdhet, svårigheter att sova, huvudvärk, ont i ryggen, oro eller nervositet, magont, hosta och svårigheter att slappna av. Av rökarna uppgav 43 procent att de kände sig nedstämda och 39 procent att de hade svårt att sova minst en gång i veckan. En mer än dubbelt så stor andel hade besvär med nedstämdhet, svårigheter att sova, ont i ryggen, magont och hosta. Bland icke-rökarna var huvudvärk det vanligaste beskrivna besväret, och 21 procent uppgav att de hade sådana besvär minst en gång i veckan.

Det fanns med andra ord stora skillnader mellan grupperna, förutom när det gällde återkommande besvär av allergi eller astma som också var ett undantag i 2003 års studie. 8 procent av rökarna och 6 procent av icke-rökarna svarade att de hade sådana besvär minst en gång i veckan.

► En större andel av rökarna beskrev alltså att de mådde sämre, med fler vanligt förekommande fysiska och psykiska symtom. En skillnad gällde även flickor och pojkar där de rökande flickorna mådde allra sämst. Av de rökande flickorna uppgav 54 procent att de var nedstämda och 43 procent att de hade svårt att sova minst en gång i veckan. På alla beskrivna besvär var det en högre andel rökande flickor som uppgav att de upplevde besvären varje vecka, och för ett par besvär var andelen mer än dubbelt så hög som bland pojkarna. Skillnaden fanns även i 2003 års studie men var något mindre uttalad.

Hur mår snusarna?

En likadan jämförelse gjordes också mellan snusare och icke-snusare, men skillnaderna var små. På två punkter fanns dock statistiskt säkerställda skillnader: 25 procent av snusarna hade ont i ryggen jämfört med 13 procent av icke-snusarna, och av snusarna hade 23 procent svårt att sova mot 18 procent av icke-snusarna. Även i studien 2003 fanns en tydlig skillnad då 27 procent av snusarna uppgav att de hade ont i ryggen minst en gång i veckan jämfört med 12 procent av icke-snusarna.

► Rökning kan leda till ryggproblem som kan bli kroniska. Forskare som har funnit detta samband uppgav att sambandet var starkast bland unga vuxna, och ju mer de rökte, desto större var risken för ryggvärk (Alkherayf & Agbi, 2009). Det finns också en studie som visar att rökning kan vara en av riskfaktorerna för ländryggssmärta bland tonåringar (Feldman, Shrier, Rossignol, & Abenhaim, 2001). Enligt författarna beror problemen på minskat blodflöde till skelett och muskler, och det är till stor del en nikotineffekt.

De ovanstående resultaten med fler snusare som uppger sig ha ryggbesvär kan indikera att snus tidigt kan ge liknande besvär. Detta behöver dock studeras vidare.

Fritiden

Det är vanligare att rökarna och snusarna tillbringar fritiden åt att se på film, vara med kamrater eller gå på fritidsgård, kafé, klubb, fest eller liknande. Deras föräldrar vet mindre ofta vad de gör på helgkvällarna.

När det gäller fritidsintressen finns det likheter men fler skillnader mellan rökande och icke-rökande ungdomar. Nästan lika stor andel icke-rökare och rökare surfade på Internet eller spelade dataspel, men en något större andel rökare gjorde det dagligen. Att surfa på nätet och spela dataspel var det vanligaste svarsalternativet för vad ungdomarna ägnade sig åt på fritiden.

Det var vanligare att rökande ungdomar tittade på film än icke-rökarna, och ungefär dubbelt så många rökare gjorde det dagligen. Det var också vanligare att rökarna var med kompisar och gick på en fritidsgård, ett kafé eller liknande på sin fritid. En större andel av icke-rökarna svarade att de spelade instrument eller sjöng i kör eller höll på med något friluftsliv eller scouting.

De stora skillnaderna gällde tre av alternativen. Icke-rökande ungdomar idrottade samt läste böcker och tidningar väsentligt oftare än de rökande ungdomarna. De rökande ungdomarna gick däremot oftare på klubb, fest eller liknande.

En fråga gällde hur många kvällar i veckan som ungdomarna vanligtvis var ute med sina kompisar, och svaren bekräftade bilden av att de rökande ungdomarna oftare var ute än icke-rökande ungdomar. Se tabell 7 nedan.

Tabell 7. Antal kvällar i veckan tillsammans med vänner, i procent

	Icke-rökare (n = 3 795)	Rökare (n = 305)
0 kvällar	13	3
1–2 kvällar	47	27
3–4 kvällar	28	37
5–6 kvällar	9	20
7 kvällar	3	13
Totalt	100	100

En större andel av de rökande ungdomarna uppgav också att deras föräldrar sällan visste var de tillbringade sina helgkvällar.

... och snusarnas fritid

Det fanns även likheter i vad snusande respektive icke-snusande ungdomar gjorde på sin fritid, men liksom för rökning var skillnaderna fler.

En nästan lika stor andel snusare som icke-snusare surfade på nätet och spelade dataspel regelbundet, men med en något högre andel snusare som gjorde det dagligen. Det var också vanligare att snusande ungdomar tittade på film än icke-snusarna, och mer än dubbelt så många snusare gjorde det dagligen. Vidare var det mycket vanligare att snusarna träffade kompisar hemma hos sig eller hos någon annan.

Det var också vanligare att snusarna gick på en fritidsgård, klubb, fest, kafé eller liknande på sin fritid. Bland icke-snusarna var det fler som idrottade, läste böcker och tidningar, spelade instrument eller sjöng i kör eller höll på med något friluftsliv eller scouting. Alternativet friluftsliv eller scouting var det dock få av ungdomarna som de ägnade sig åt, särskilt bland snusarna.

Det ovanstående tyder på att snusande ungdomar mer regelbundet är ute med sina kompisar, och den bilden bekräftades genom frågan om hur många kvällar i veckan ungdomarna vanligtvis var ute med kompisar. Av icke-snusarna var 41 procent ute tre kvällar eller mer per vecka med sina vänner, jämfört med 71 procent bland de snusande ungdomarna. Bland snusarna var det också fler som uppgav att deras föräldrar sällan visste var de tillbringar sina helgkvällar.

Pengarna

Rökarna och snusarna spenderar mer pengar varje vecka, jämfört med ungdomarna som inte använder tobak.

I enkäterna 2003 och 2009 ställdes en fråga om hur mycket pengar ungdomarna spenderar. Av icke-rökarna spenderade majoriteten mindre än 100 kronor per vecka, varav 45 procent gjorde av med mindre än 50 kronor. Majoriteten av rökarna gjorde dock av med mer än 100 kronor

per vecka och 40 procent mer än 200 kronor. Se tabell R i Bilagor. Studien från 2003 visade ett likadant mönster på så sätt att en högre andel icke-rökare spenderar mindre än 100 kronor och en högre andel rökare spenderar mer per vecka.

I denna studie spenderade rökande ungdomar regelbundet mer pengar, men mer än tre gånger så många av rökarna sa att de flera gånger hade tvingats avstå någon aktivitet på sin fritid (till exempel bio, en konsert eller ett idrottsevenemang) under den senaste månaden för att de inte hade råd.

► Flera studier har visat ett samband mellan rökning och mer fickpengar (Lambert, et al., 2002; Rachiotis, et al., 2008; Scragg, Laugesen, & Robinson, 2002).

... och snusarnas ekonomi då?

Bland icke-snusarna spenderade något mer än hälften mindre än 50 kronor per vecka, medan majoriteten av snusarna gjorde av med mer än 100 kronor per vecka. Liksom bland rökarna spenderade snusande ungdomar regelbundet mer pengar. Jämfört med icke-snusarna hade de också dubbelt så ofta avstått någon aktivitet under den senaste månaden för att de inte hade råd.

Utsätts unga för tobaksrök i miljön?

De platser där flest ungdomar utsätts för tobaksrök från andra är på busshållplatser, tågstationer, inne i hemmet och på balkonger. Unga säger att skolan eller skolgården också är en plats där de utsätts för tobaksrök.

Mycket har hänt när det gäller rökning inomhus och i offentliga miljöer, tack vare skärpt lagstiftning och en större medvetenhet om riskerna med tobaksrök i miljön.

För att se om ungdomar exponeras för rök i olika miljöer fick de svara på om, och i så fall hur ofta, de vistades på ställen där människor rökte eller nyss hade rökt. De olika alternativen var i hemmet, kamraters hem, andra platser inomhus, på uteserveringar, busshållplatser, tågstationer, i privatbilar eller på balkonger.

De platser där flest ungdomar uppgav att de utsattes för tobaksrök några gånger – varje dag var på busshållplatser (28 procent), tågstationer (15 procent), hemma (14 procent) och på balkonger (10 procent). Det minst vanliga alternativet var i privatbilar (3 procent).

► 8 procent av ungdomarna utsattes dagligen för rök i hemmet och nästan lika många på busshållplatser (7 procent). På denna fråga fanns ett öppet alternativ där de flesta som svarade sa att de utsattes för passiv rök i skolan och på skolgården.

Kunskaper

VUXNA TROR OFTA att ungdomar har goda kunskaper om tobakens hälsokonsekvenser, men för att få en tydligare bild fick ungdomarna ta ställning till ett antal påståenden. Tre påståenden har funnits med sedan 1987 och ännu fler sedan 1994, och därför går det att jämföra kunskapsnivån över tid.

Vad kan ungdomarna om tobak?

Unga kan en del om tobakens hälsokonsekvenser men det finns brister på flera punkter.

Sedan frågan först ställdes 1987 har nästan alla unga vetat att en gravid kvinnas rökning kan skada fostret. Det var också väl känt att risken för ohälsa är större om man börjar röka tidigt.

I 2009 års studie visste en relativt hög andel att huden påverkas av rökning medan något färre visste att man kunde få lungcancer av passiv rökning. Mer än hälften visste att rökare lättare

blir förkyllda jämfört med icke-rökare men färre kände till att passiv rökning kan orsaka allergier.

Precis som vid studien 2003 var de flesta okunniga om styrkan i nikotinberoendet. Dessutom var det en relativt liten andel som visste hur många rökare som faktiskt dör av sin rökning och att rökning kan ge magsår.

Flera påståenden har förändrats genom åren, men för tre alternativ kan svaren jämföras ända sedan 1987. Se tabell 8 nedan.

► Många olika faktorer har betydelse för om unga människor börjar röka eller inte, och deras inställning till tobak formas genom påverkan från många olika håll. Det förebyggande arbetet måste därför bestå av många olika komponenter för att vara lyckosamt. Bland annat måste ungdomarna få relevant information om tobakens konsekvenser.

Tabell 8. Är det som står i de här meningarna sant? Andel rätta svar 1994, 2003 och 2009 rangordnade utifrån andelen som svarat rätt 2009, i procent

	1987	1994	2003	2009
En kvinna som är gravid kan skada fostret om hon röker	94	96	96	96
Ju yngre man är när man börjar röka,				
desto större är risken att man blir sjuk av rökningen*	–	–	83	82
Huden påverkas av rökning	–	72	80	82
Man kan få lungcancer av passiv rökning	–	80	80	77
Rökare blir lättare förkyllda än icke-rökare	55	61	58	57
Man kan bli allergisk av passiv rökning	–	66	54	40
Varannan rökare dör av rökning	–	33	37	38
Man kan få magsår av att röka	43	50	47	36
Nikotin är mindre beroendeframkallande än kokain	–	34	32	29

(*Påståendet bara med sedan 2003 års enkät)

Undersökningarna 2003 och 2009 visade liknande könsskillnader där flickorna hade rätt på fler påståenden än pojkarna. Precis som vid tidigare studier var det störst skillnad mellan könen för frågan som gällde om huden påverkas av rökning. Där svarade 81 procent av flickorna och 62 procent av pojkarna rätt år 1994, 87 respektive 72 procent år 2003 och 88 respektive 76 procent år 2009.

Icke-rökare hade generellt något större kunskap om rökningens hälsokonsekvenser men skillnaderna var inte särskilt stora mellan grupperna under något av undersökningsåren. Det fanns dock ett par undantag i 2009 års studie, desamma som i 2003 års undersökning. Den allra största kunskapsskillnaden gällde påståendet om att huden påverkas av rökning. Där hade 93 procent av rökarna rätt jämfört med 81 procent av icke-rökarna. Fler rökare svarade även rätt på påståendet om att rökare lättare blir förkyllda än icke-rökare, men skillnaden var mindre. Dessa konsekvenser av rökning kan bli tydliga relativt snart, och därför är det möjligt att rökarna hade upplevt dem och tagit till sig just denna information.

Ungdomarna verkar kunna minst om nikotinberoendets styrka, och om resultatet står för en verklig kunskapsbrist är det bekymmersamt. Det kan också tänkas att ungdomarna inte tar till sig denna kunskap fullt ut. Som en del av den psykologiska utvecklingsprocessen är det många ungdomar som betonar sitt självbestämmande, och en hypotes är att de därför förminskar risken att bli beroende: ”jag har kontroll, jag är inte beroende, jag kan sluta när jag vill”.

Om man jämför med resultatet från de två tidigare undersökningarna ser man att ungdomarnas kunskaper höjdes något för alla tre påståendena mellan de två första undersökningstillfällena, för att därefter ligga stilla och närmast sjunka till 2003 och 2009. Detta gäller dock de tre påståenden som kan jämföras hela vägen bakåt.

Ungas attityder och inställning

... till tobak

I alla fyra undersökningar fick ungdomarna ta ställning till ett antal olika egenskaper och ange om de tyckte att dessa passade bättre på jämnåriga tobaksbrukare eller tobaksfria ungdomar. Det ursprungliga syftet bakom denna fråga var att få en uppfattning om tobaksbrukets status bland unga och sedan att se om inställningen till tobaksbruk förändras över tid och om det gör någon skillnad om det är flickor eller pojkar som snusar eller röker.

Bilden av den som röker och av den som inte gör det

Ungdomarna beskriver generellt den rökande och snusande unga människan med mer negativt laddade uttryck som dålig i skolan, trotsig och osäker.

I 2003 års undersökning delades frågan upp i två frågor, där svarspersonerna fick ta ställning till om egenskaperna passade bäst på flickor eller pojkar som rökte respektive inte rökte. I undersökningen 2009 liksom 2003 gjorde ungdomarna ingen skillnad på om det handlar om en flicka eller pojke. Däremot beskrev de en rökare och en icke-rökare på olika sätt. Bilden av den rökande unga människan bestod båda åren av mer negativa egenskaper medan icke-rökaren beskrevs med mer positivt laddade uttryck. I 2009 års studie beskrevs rökaren som dålig i skolan, nervös, trotsig och osäker. Icke-rökaren beskrevs med egenskaper som populär, vuxen, självständig, klok och duktig i idrott. De båda åren uppgavs egenskapen tråkig passa båda grupperna lika mycket.

1987 beskrevs rökaren som nervös, trotsig och dålig i skolan, medan få beskrev rökaren som populär. 1994 hade vissa förändringar skett. Det var då färre som beskrev rökaren som nervös och fler som beskrev honom eller henne som populär,

vilket gav en mer positiv bild av rökaren än 1987. Icke-rökaren hade å andra sidan fått fler bedömningar om att vara vuxen och klok. Det fanns en tendens till att synen på rökare blev mindre negativ mellan 1987 och 1994, men denna tendens blev därefter mer negativ igen.

Svaren visade en genomgående skillnad mellan rökarnas och icke-rökarnas syn på egenskaperna. Rökarna tyckte generellt att egenskaperna passade lika bra på rökare och icke-rökare, medan icke-rökarna något oftare valde rökare eller icke-rökare för de olika egenskaperna. På ”duktig i idrott” var skillnaderna minst mellan gruppernas åsikter.

Vid enkäterna 1994, 2003 och 2009 sågs en viss åldersskillnad på svaren. De yngsta var generellt sett mer benägna att över huvud taget tillskriva rökare och icke-rökare särskilda egenskaper. De äldre valde oftare svarsalternativet ”passar lika bra på bägge”.

Egenskaper hos snusare

I studien 2003 fanns vissa kopplingar till kön och hur man såg på snusare, till exempel med vissa egenskaper som oftare förknippades med snusande pojkar. Dessa skillnader sågs inte i den senaste studien. Precis som med rökningen visade mätningen inga skillnader mellan hur man såg på pojkar som snusade eller flickor som snusade.

De uttryck som flest ansåg passa på snusande pojkar var dålig i skolan, trotsig och osäker. I studien 2003 ansåg fler att egenskapen populär passade på snusande pojkar, men så var det inte längre i 2009 års studie. Precis som med egenskaperna hos icke-rökare beskrevs icke-snusarna i 2009 års mätning genomgående med positivt laddade egenskaper: populär, vuxen, självständig, klok och duktig i idrott. Två egenskaper stack ut som allra vanligast, klok och duktig i

idrott. Ungdomarna tyckte att egenskaperna tråkig och nervös passade lika bra eller dåligt på snusare som på icke-snusare.

► Bilden av den snusande unga människan bestod alltså genomgående av mer negativa egenskaper, medan icke-snusaren beskrevs med positivt laddade uttryck. Detta överensstämde alltså väl med hur ungdomarna såg på rökning.

Inställning till lagar, regler och restriktioner

Många ungdomar är positiva till sådant som kan försvåra eller förhindra ungas tobaksbruk. De ger starkt stöd för två nya svarsalternativ när det gäller lämpliga bestämmelser: tobaksfri skoltid för både skolpersonal och elever samt ett rökförbud på uteserveringar.

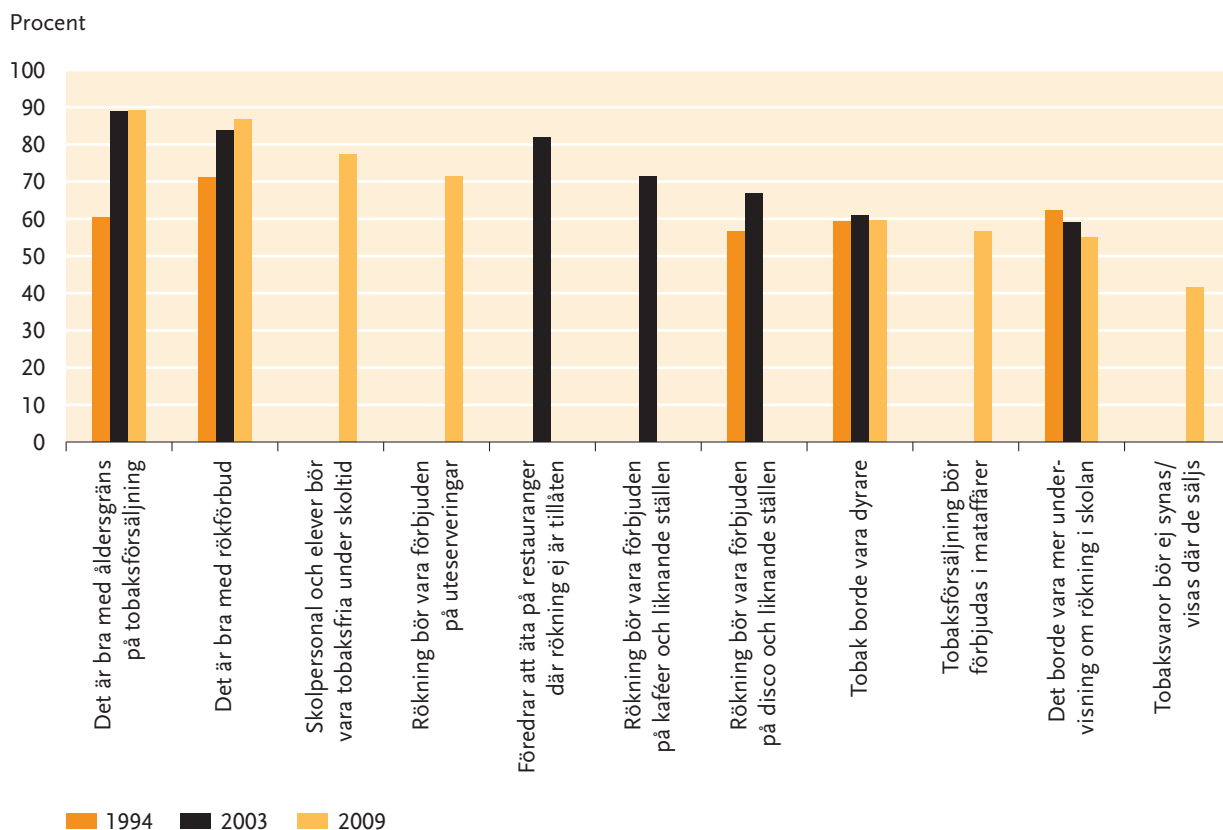
Vid undersökningstillfällena 1994, 2003 och 2009 fick ungdomarna ta ställning till ett antal

påståenden om lagar, regler och restriktioner kring tobak. Något alternativ har förändrats i formuleringen eller utgått på grund av förändrad lagstiftning och i den senaste undersökningen fanns fyra nya alternativ: ”skolpersonal och elever bör vara tobaksfria under skoltid”, ”rökning bör vara förbjuden på uteserveringar”, ”tobaksförsäljning bör förbjudas i mataffärer” och ”tobaksvaror bör inte synas/visas på ställen där de säljs”.

Av ungdomarna var en majoritet positiv till åtgärder som förhindrar eller försvårar tobaksbruk, till exempel åldersgräns, rökförbud på skolgårdar och prishöjningar. Två av de nya alternativen fick starkt stöd av ungdomarna: tobaksfri skoltid för både skolpersonal och elever samt rökförbud på uteserveringar. Mer än hälften av ungdomarna ville också ha mer undervisning om rökning i skolan. Se figur 6 nedan samt tabell S i Bilagor.

Två påståenden har funnits med i alla de fyra undersökningarna och kan därmed jämföras,

Figur 6. Andel som svarat ”Håller med”, 1994, 2003 och 2009, i procent

nämligen ”Tobak borde vara dyrare” och ”Det borde vara mer undervisning om rökning i skolan”. Dessa två påståenden har generellt haft lågt stöd genom åren även om mer än hälften alltid har hållit med om dem.

1994 var ungdomarna något mer positiva till påståendena om pris och undervisning än vid undersökningen 1987. I undersökningen 2003 var de ännu mer positiva till dyrare tobak än tidigare år. I 2009 års studie hade stödet minskat något för mer undervisning om rökning för att ligga på den lägsta nivån sedan undersökningen gjordes för första gången. Se tabell T i Bilagor.

► En jämförelse mellan 1994, 2003 och 2009 års undersökningar visar att de största skillnaderna fanns mellan rökare och icke-rökare. Rökarna var generellt mindre positiva till alla påståenden än icke-rökarna. Den minsta skillnaden mellan grupperna gällde påståendet om mer undervisning om tobak i skolan.

Skillnaderna mellan könen var små. Under alla undersökningsår har en större andel flickor svarat att man ska ha mer undervisning om rökning i skolan, trots att flickorna generellt sett hade större kunskap om tobak. I 2009 års studie tyckte därutöver fler flickor än pojkar att tobaksförsäljning bör förbjudas i mataffärer och att tobak borde vara dyrare.

Det fanns en del åldersskillnader på så sätt att 13-åringarna överlag var mer positiva till förbudet än de äldre ungdomarna. Detta kan delvis förklaras med att rökningen ökar med åldern.

Tobaken

NÄR DET GÄLLER cigaretter är det allt fler ungdomar som väljer lågprismärkena. Deras introduktion på marknaden medför en risk att fler ungdomar börjar röka och att färre motiveras att sluta.

Enligt tobakslagen är det sedan länge förbjudet med tobaksreklam i tidningar i Sverige, och under åren har marknadsföringen av tobak ändrat karaktär och sökt indirekta vägar att nå ungdomar. Ett viktigt marknadsföringssätt är att exponera tobaksprodukter på ställen där tobak säljs men det är också vanligt med ren produktplacering, till exempel inom filmbranschen. Rökning i filmer kan påverka ungas rökvanor genom att det normaliserar rökningen och skapar känslan av att "alla röker" och att "det röks överallt". Cigarettpaketens utseende har också mycket länge varit en del i tobaksbolagens marknadsföringsstrategi (Miller, 1963). Sedan några år finns en rad lågprismärken på marknaden, varav vissa särskilt tycks rikta in sig på ungdomar.

För att se hur olika tobaksbolag har nått unga ställdes en fråga om vilka cigarettmärken svarspersonerna uppfattade som mest populära bland unga. Frågan har ställts sedan 1994. Alla tre undersökningsåren var det två märken som ungdomarna nämnde mer än andra: Marlboro och Prince. I studierna 1994 och 2003 trodde 12 procent att Blend var populärast men 2009 hade den andelen halverats. Resultaten vid de tre undersökningstillfällena visar en ny bild sedan lågprismärkena har introducerats och tagit en allt större andel av marknaden i de två senaste undersökningarna. Se tabellen U i Bilagor.

► Vid de tre senaste undersökningstillfällena sa ungdomarna att Marlboro var det märke som röktes mest av unga. Svaren visade ingen skillnad mellan pojkar och flickor. Alla åren uppvisade också liknande mönster i de olika åldersgrupperna, med en ökande andel av ungdomar som sa att Marlboro var det mest rökta märket. Andelen steg också i takt med ungdomarnas ålder. Tobaksindustrin förnekar ständigt att man riktar sig till ungdomar, men trots det har forskare gått igenom industrins egna dokument och funnit gedigen information som visar hur viktig ungdomsgruppen är i tobaksindustrins marknadsföringsstrategi (Perry, 1999; Pollay, 2000). Det finns dock sätt att minska industrins möjlighet att påverka unga att börja röka. En lyckosam metod är att införa neutrala cigarettpaket utan någon attraktiv design (Germain, Wakefield, & Durkin, 2010).

Vilket märke röker rökarna?

Det är intressant att få veta om de rökande ungdomarna faktiskt valde märkena som uppfattas som mest populära. Därför tillfrågades de rökande ungdomarna om detta.

Ungdomarna trodde att Marlboro var det mest rökta märket, vilket också stämde med vad de rökande ungdomarna faktiskt uppgav. 39 procent av rökarna sa att de rökte Marlboro, men andelen var mindre än vid studien 2003. Lågprismärkena har uppenbart tagit en del av marknaden och i den senaste studien uppgav 22 procent av rökarna att de rökte lågprismärken jämfört med 12 procent år 2003. Blend röktes likaså tidigare av få ungdomar. Se tabell V i Bilagor.

► Den stora skillnaden mellan åren är att lågprismärken har lanserats och tagit marknadsandelar. Ungdomar är som tidigare nämnts priskänsliga, och därför är det oroande att lågprismärkena successivt vinner mark bland unga rökare. Risker är att fler ungdomar börjar röka och att färre motiveras att sluta.

Vilket märke snusar snusarna?

Av snusarna sa 39 procent att de valde General, följt av 15 procent för Ettan, 11 procent för Göteborgs Rapé och 10 procent för Grovsnus. Resterande 25 procent var fördelade på mindre andelar av olika märken.

61 procent av snusarna använde portionssnus med prillor i storleken "large". 12 procent snusade lössnus, 10 procent använde portionssnus i "maxi"-prillor och 17 procent portionssnus i "mini"-prillor. Sedan förra studien är det färre som använder lössnus och fler som använder portionssnus.

Tobaksindustrin

För att få en uppfattning om vilken status tobaksindustrin hade bland unga i Sverige ställdes frågan om i vilka branscher de kan tänka sig att arbeta så småningom, vilket indirekt kan ge ett svar på detta.

I denna studie liksom i studien 2003 var ett tobaksföretag det i särklass minst populära alternativet av alla ungdomarna, och båda åren svarade 92 procent att de inte ville arbeta inom ett sådant. En större andel flickor än pojkar var negativa till ett arbete på tobaksföretag – 80 procent av flickorna och 66 procent av pojkarna sa att de absolut inte kunde tänka sig ett sådant arbete. Se tabell X i Bilagor.

► Intresset för att arbeta inom vissa av branscherna skilde sig något åt mellan pojkar och flickor. Media, hotell och restaurang, vård samt teater intresserade fler flickor, medan fler pojkar sa att de absolut kunde tänka sig att arbeta inom data-, medie- och bilbranschen.

Slutsatser och diskussion

TRENDEN MED ETT minskat tobaksbruk fortsätter även om minskningen har saktat av. Det finns också oroande tecken, som att dagligrökandet hos de äldsta pojkarna verkar vara på uppgång och att dagligrökarna röker fler cigaretter per dag.

Arbetet mot tobak måste pågå kontinuerligt, och om samhället vill minska ungas rökning måste det förebyggande arbetet i Sverige bedrivas av aktörer på lokal, regional och nationell nivå i samverkan. Riksdagen har antagit nationella mål mot tobak till år 2014, men med den här utvecklingen kommer målen inte att uppnås. En nationell handlingsplan hade dock ökat förutsättningarna, och därför är det mycket viktigt att regeringen inför en nationell handlingsplan för arbetet mot tobak. I den kan uppgifter, roller, mandat och ansvar fördelas och resurssättas.

I det förebyggande arbetet ska man satsa på riktade insatser mot tobak men också försöka skapa en stödjande miljö som minskar risken för tobaksbruk och andra riskbeteenden. Ungdomarna själva och deras föräldrar bör involveras i arbetet i högre utsträckning än vad som görs i dag.

En relativt ny företeelse i Sverige är att röka vattenpipa och mer än en fjärdedel av ungdomarna i den här studien uppger att de har provat. En del med nikotin och andra utan, men en av tio uppger att de inte vet om de rökte en pipa med eller utan nikotin. Enligt forskare kan bristen på information om vattenpipsrökning innebära att ungdomar uppfattar det som ofarligt, vilket riskerar att skapa en acceptans. Det är angeläget att öka kunskapen om till exempel hälsoriskerna och att den sprids bland ungdomar, deras föräldrar och andra.

Det är vanligare att snusarnas föräldrar vet om att barnen snusar, men det är färre av dem som försöker få barnen att sluta. Snusets hälsokonsekvenser är ofullständigt utforskade och i brist

på kunskap framställs snus ofta som något harm-löst. Kunskapen om de negativa hälsoeffekterna räcker dock för att snus ska inkluderas i det förebyggande arbetet. Det nikotinberoende som snuset orsakar är ett problem i sig och det finns till exempel forskning som rapporterat att nikotin kan öka risken för beroendutveckling av andra droger som alkohol och vissa narkotiska preparat. I ett generellt drog-förebyggande arbete är det därför självklart att inkludera insatser mot snus.

Det finns också glädjeämnen i denna studie. Andelen som aldrig provat att röka eller snusa har ökat rejält sedan den förra studien. Det framstår också som om debutåldern har höjts för rökning. Samtidigt kan man reflektera över denna större andel unga som aldrig provar att röka eller snusa. Om det är ett tecken på ökade skillnader i samhället bör vuxna som jobbar med tobak förhålla sig till detta i det tobaksförebyggande arbetet.

Färre av rökarna och snusarna vill sluta med sitt tobaksbruk och färre än tidigare har faktiskt försökt. Men det finns de som vill!

Många ser det som mycket svårt att få ungdomar att sluta röka. Samtidigt blir resultaten säkerligen sämre om vuxna medvetet eller omedvetet visar att de inte tror på ungdomarnas förmåga att lyckas sluta. Vuxna behöver öka sin kunskap så att de kan motivera unga tobaksbrukare att sluta och stödja dem så att de får tilltro till sin egen förmåga att lyckas. Senare års forskning har också blivit allt mer positiv till möjligheterna för unga att lyckas sluta, efter att ha granskat olika sådana program som är riktade till unga.

Det är väsentligt att identifiera de ungdomar som funderar på att sluta eller som kanske vill sluta. Sex av tio rökande ungdomar i denna studie uppgav att de hade gjort försök att sluta röka, något fler flickor än pojkar. Av dessa trodde 36 procent att de ska ha lyckats sluta inom två år.

Fyra av fem skolungdomar säger att elever röker på deras skolgård. Av ungdomarna uppger 40 procent att många elever röker på deras skolgård och skolpersonalen ingriper fortfarande alltför sällan mot dessa ungdomar. 41 procent av ungdomarna svarar också att skolpersonalen röker på deras skolgård och att de utsätts för passiv rökning inom skolans område.

Införandet av rökfria restauranger var väldigt lyckosamt, och i det ljuset verkar det märkligt att man inte har lyckats göra Sveriges skolgårdar rökfria. Det finns alltså skolpersonal som röker på skolgården trots att det är förbjudet i lag, och detta riskerar inte bara att underminera barnens tilltro till vuxna i relation till tobak, utan också deras tilltro till vuxna när det gäller andra regler och lagar. Man kan troligen inte heller skylla på kunskapsbrist eftersom man inom skolan generellt säger sig ha god kunskap om tobakslagen, om miljöns betydelse i relation till barns tobaksbruk, om vuxnas betydelse som förebilder och om hur rökning "smittar" i ungdomsgrupper.

De ungdomar som blir tobaksbrukare utvecklar i regel sitt beroende innan de lämnar grundskolan. Om ungas tobaksbruk ska kunna minskas måste en kraftsamling göras i skolan för en tobaksfri miljö, tobaksfria vuxna och tobaksfria elever. En helt tobaksfri skolmiljö är också en naturlig del i ett större kommunalt arbete med tobaksfri arbetstid. Kraftsamlingen kring tobaksfria skolor och skolgårdar behöver göras från nationell till lokal nivå, och den bör utgå ifrån skolans egen analys av situationen och vad som behövs för att komma till rätta med problemet. Förebyggande projekt mot tobak riskerar att vara bortkastade och bli verkningsslösa om barnen inte skyddas mot tobak i skolmiljön. Tobakslagen är just en skyddslag, och rökning på skolgården är inte en ordningsfråga som handlar om att hänvisa barnen till rätt plats att röka på. Lagens syfte är i detta fall att skydda barnen mot rökning och att minska deras tobaksbruk.

Det är vanligare att barnen använder tobak om föräldrarna gör det. Och det är många föräldrar som inte vet om att deras barn använder tobak. Men barnen vill att föräldrar ska agera mot barns rökning och deras stöd för det växer!

Föräldrar har goda möjligheter att påverka sina barns rökning och med det följer ett ansvar. Använder föräldrarna tobak själva är de tobaksbrukande förebilder för sina barn, och om ett syskon i en familj börjar använda tobak ökar risken för att andra syskon också börjar. Föräldrar som själva använder tobak har i stort sett lika goda möjligheter som andra att få ett tobaksfritt barn. Men forskning visar att det kräver aktivitet och tydlighet från föräldrarnas sida och behöver bygga på en nära relation. En låg social acceptans för tobaksbruk i det omgivande samhället är ett stöd för föräldrar som vill stödja barnen till tobaksfrihet. Detta är troligen mest betydelsefullt för de föräldrar som röker själva.

En del barn har föräldrar som av något skäl inte bryr sig eller agerar mot barnens tobaksbruk, och för dem är andra vuxna i det omgivande samhället viktiga som alternativa förebilder. De kan finnas i skolan, på fritidsgården, i en förening eller i andra delar av närsamhället. Fler av de rökande och snusande ungdomarna jämfört med dem som inte använder tobak uppger att deras föräldrar inte vet vad de gör på helgkvällarna, vilket förstärker bilden av alternativa vuxnas betydelse.

Det har gått mer än tjugo år sedan denna studie började genomföras, och under den tiden har ungdomarna blivit allt mer positiva till att föräldrarna ska agera mot deras tobaksbruk. Det motsäger de föräldrar som säger att deras barn inte vill att de ska "lägga sig i". Resultaten i denna undersökning visar att en majoritet av ungdomarna vill att deras föräldrar ska försöka ingripa mot barnens tobaksbruk. Många som inte använder tobak tror också att föräldrarna skulle försöka få dem att sluta röka eller snusa om de började.

Ungdomar utsätts för tobaksrök i miljön.

Flest ungdomar uppger att de utsätts för rök på busshållplatser, på tågstationer, inne i hemmet och på balkonger. Samhället har genom lagstiftning lyckats göra alltfler av de offentliga miljöerna rökfria, och det är viktigt att det arbetet fortskrider. Resultatet i denna studie kan visa vilka miljöer som ska prioriteras för att skydda barn och ungdomar från att ofrivilligt utsättas för

rök. Som tidigare nämnts är skolmiljön också en sådan miljö.

Det finns fortfarande kunskapsbrister.

Studien visar att ungdomar behöver mer kunskap om tobakens effekter, och mer än hälften av dem tycker också att det borde vara mer undervisning om tobak i skolan. Resultaten av denna studie kan ge en uppfattning om vad sådan undervisning skulle kunna innehålla, och var en del av ungdomarnas kunskapsbrister finns. Det framstår som viktigt att komma ihåg undervisning om de hälsoeffekter som märks efter kort tid som tobaksbrukare.

Undervisning om tobak är en nödvändig del i det tobaksförebyggande arbetet men det räcker inte för att lösa problemet. Undervisningen måste kompletteras med andra insatser för att kunna minska ungas tobaksbruk.

Ungdomarna är i hög utsträckning positiva till restriktioner mot tobak, till exempel via lagstiftning.

En majoritet av ungdomarna är positiva till att man i samhället inför olika begränsningar, regler och lagar som förhindrar eller försvårar tobaksbruk. Detta kan visa att rökning generellt har blivit mindre socialt accepterat i samhället, som en följd av de restriktioner som har införts. Inställningen kan också bero på att ungdomarna känner att restriktionerna faktiskt gör det lättare att säga nej till tobak.

För att minska människors tobaksbruk har det visat sig vara effektivt om samhället har en sammanhållen, planerad strategi med kontrollerande komponenter, till exempel åldersgränser, en aktiv skattepolitik samt tobaksförbud i allmänna, offentliga miljöer så att tobaksexponeringen minimeras. Denna strategi måste också kompletteras med information och stödjande komponenter som hjälper unga att säga nej till tobak och till tobaksavvänjningsstödet på lokal nivå.

Det är vanligare att rökande och snusande ungdomar säger att deras familj inte har bra ekonomi. Fler i den gruppen har också lägre förhoppningar om sitt liv som vuxen; de tror att de ska få kortare utbildning, lägre lön och längre perioder av arbetslöshet. Rökarna upplever sämre hälsa och särskilt dåligt verkar de rökande flickorna må. Det är även vanligare att barn röker om de bor med en förälder än med båda.

Bilden av de rökande ungdomarna är dystert. Forskare har också rapporterat att rökning hos unga hänger ihop med andra riskbeteenden och att rökande ungdomar oftare beskriver att de har bristande vuxenkontakter. För dessa ungdomar blir den offentliga, gemensamma sektorn i samhället särskilt viktig: skolan, fritidsgårdarna, föreningarna etcetera.

Det behövs också mer metodutveckling och forskning kring ungdomar och tobak för att successivt förbättra det förebyggande arbetet, och där ingår en särskild satsning på ungdomar i riskmiljöer. Genom ytterligare forskning kan arbetet förbättras och successivt anpassas till de målgrupper som mest behöver insatserna.

Ett prioriterat samhällsmål är att få en jämlik hälsa för hela befolkningen. Utöver ett generellt välfärdsarbete behövs därför fortsatta satsningar, också riktade till särskilda målgrupper, för att minska tobaksbruket. Det är möjligt!

Om undersökningen och dess metodik

RESULTATEN I DENNA rapport, liksom år 1994 och 2003, redovisas på ett populärvetenskapligt sätt och inte enligt någon mer formell vetenskaplig metod.

Undersökningen är godkänd av Regionala etikprövningsnämnden vid Umeå universitet.

För dig som vill ha mer detaljerad information om hur undersökningen genomförts följer här en fördjupning.

Metod

Undersökningen har gjorts i form av postenkät vid alla fyra undersökningstillfällena: 1987, 1994, 2003 och 2009 (bilaga 1). Den har gjorts på samma sätt och vid samma tidpunkt på året, och undersökningsgruppen har valts på samma sätt.

Däremot har vissa frågor i enkäterna år 1994 och 2003 utgått eftersom de inte längre är relevanta, exempelvis på grund av ändrad lagstiftning. Några nya frågeområden tillkom också i 2003 och 2009 års enkäter, till exempel frågor om socioekonomiska förhållanden samt vattenpipsrökning.

År 2009 beslutades att en del av undersökningen skulle göras i form av en webbenkät. Frånsett de skilda insamlingsmetoderna var frågorna desamma, pappersenkäten och inbjudan om att besvara webbenkäten sändes ut vid samma tidpunkt och urvalsförfarandet var likadant. Syftet med att prova två parallella insamlingsmetoder var att få ny metodkunskap; vi ville undersöka om det blev några skillnader i svarsfrekvens och skattningar mellan pappersenkäten och webbenkäten.

Postenkät jämfört med skolenkät

Vid den första undersökningen fanns mycket lite svensk erfarenhet av att använda postenkäter till

dess åldersgrupper men det visade sig fungera väl. Det är ett enkelt sätt att nå alla, alltså även 17-åringar som inte går i skolan, men det finns också andra fördelar med att använda en postenkät.

Fördelar

Deltagarna väljs på individnivå i stället för på klassnivå, och fördelen är att man slipper använda lärare som datainsamlare i klassrummet. Bortfallet består inte av skolkare eller av andra tillfälligt frånvarande elever och man slipper problemet med bortfall av hela klasser på grund av skolresor eller en negativ inställning från skolans sida. Å andra sidan antas alla i skolan utsättas för samma lärarpåverkan och eventuellt tvång, när det gäller att delta i och besvara enkätundersökningar.

Ungdomarna påverkas inte heller av klasskamraternas närvaro och behöver inte misstänka att de ser deras enkätsvar. Individerna i en klass kan nämligen påverka varandras beteende, vilket i förlängningen kan påverka resultaten vid ett urval på klassnivå.

Genom att använda individurval kan man också få en högre statistisk skärpa och undvika klustereffekter som kan ses i material som har samlats in genom skolenkäter.

Man kan även tänka sig att det känns mer spännande och mer motiverande att bli "utvald" som person.

Nackdelar

Man kan naturligtvis också hitta nackdelar med att använda en postenkät framför en skolenkät. Det finns till exempel ingen möjlighet att kontrollera den situation som ungdomarna befinner sig när de besvarar enkäten. De kan vara oroliga för att föräldrarna eller andra i familjen ska se hur de har svarat och vill därför inte svara att de röker och/eller snusar. Det skulle i så fall leda till en

lägre andel rökare och snusare i en postenkät än i en skolenkät.

Det finns också socialgruppsskillnader i föräldrarnas egna rökvanor, som kan påverka deras vilja att påminna sina barn om att skicka in enkäten. Detta skulle i så fall ge en för låg andel tobaksbrukare på grund av ett selektivt bortfall. (Antagandet är då att ungdomar från lägre socialgrupper röker och snusar mer, liksom deras föräldrar.)

Webbenkät jämfört med postenkät

När 2009 års undersökning planerades föreslog många en webbenkät eftersom de trodde att svarsfrekvensen bland ungdomarna skulle bli högre på det sättet. Vid tidpunkten fanns dock ingen tillgänglig kunskap för att kunna avgöra om detta antagande stämde, och trots sökningar hittade vi inga studier av hur svarsfrekvenser och mätskillnader eventuellt skulle kunna påverkas med en webbenkät i jämförelse med en pappersenkät. Det gällde också en jämförande studie som byggde på tre tidigare datainsamlingar, och därför var det angeläget att inte förändra datainsamlingsmetoden så mycket att man inte längre kunde göra jämförelser över tid. Samtidigt ville vi få kunskap om webbenkäten som verktyg i jämförelse med pappersenkäten. Enligt Statistiska centralbyrån (SCB) hade svarsfrekvensen hos unga också blivit lägre på senare år (muntligt meddelande). Vi valde därför att behålla den befintliga enkäten men också lägga till en grupp unga som besvarade enkäten via webben. På så sätt fick vi ett större underlag för analys, men också ny kunskap om webbenkäten som metod i jämförelse med pappersenkäten.

Totalt var det 4 252 personer som besvarade enkäten, vilket är 55 procent av urvalet. Postenkäten hade 56 procents svarsfrekvens och webbenkätens svarsfrekvens var 48 procent. Alltså blev svarsfrekvensen högre med postenkäten.

Fördelar

Urvalet för webbenkäten görs också på individnivå, vilket medför likadana fördelar. Liksom vid postenkäten påverkas individen inte av klassens

närvaro eller eventuella möjligheter att se svaren. En webbenkät är dessutom enkel att distribuera, med möjlighet till lägre kostnader eftersom man slipper kostnader för papper, tryck, porto och inskanning.

Nackdelar

Det finns förstås nackdelar med webbenkäten som insamlingsmetod. Liksom vid pappersenkäten har man ingen möjlighet att kontrollera den situation som ungdomarna befinner sig i när de besvarar enkäten. Datorn kan vara placerad i ett delat rum eller utrymme hemma, och ungdomarna kan då påverkas av att kamrater, föräldrar eller syskon kan "titta över axeln" och se hur de svarar. Detta skulle kunna påverka deras vilja att svara uppriktigt, till exempel på om de använder tobak eller inte.

Vuxnas rökvanor hänger ihop med socialgruppsskillnader, på så sätt att en högre andel rökare har låg inkomst och kort utbildning. Om färre i den gruppen har tillgång till en dator i hemmet blir det svårare för barnen att besvara webbenkäten. Detta skulle i så fall kunna betyda att vi får en för låg andel tobaksbrukare och leda till ett selektivt bortfall. (Antagandet är då att ungdomar från lägre socialgrupper röker och snusar mer, liksom deras föräldrar.)

Val av målgrupp

Redan före 1987 fanns undersökningar som visade att majoriteten av dem som provar tobak gör det under den första hälften av tonårstiden. För att kunna titta på tobaksbrukets utveckling valdes 13-, 15- och 17-åringar som målgrupp i undersökningen. Samma åldersgrupper valdes ut till de tre senaste undersökningarna år 1994, 2003 och 2009. De två yngre åldersgrupperna går sjunde respektive nionde året i grundskolan och majoriteten av 17-åringarna går gymnasieskolans andra år.

Genom att ta med 17-åringarna kan man exempelvis titta på om det är vanligt med tobaksdebut så högt upp i tonåren eller på deras eventuella motiv för att sluta röka eller snusa – något som har stor betydelse för de metoder man väljer i det tobaksförebyggande arbetet.

Tabell 9. Antal och andel deltagare 1987, 1994, 2003 och 2009 fördelade på ålder och kön

		n	%	pojkar	%	flickor	%
13 år	1987	931	62	480	64	451	60
	1994	1 284	86	617	82	667	89
	2003	1 026	68	488	65	538	72
	2009	1 527	59	754	58	773	59
15 år	1987	844	56	440	59	404	54
	1994	1 267	84	606	81	661	88
	2003	968	65	456	61	512	68
	2009	1 394	54	650	50	744	58
17 år	1987	1 258	84	654	87	604	81
	1994	1 186	79	575	77	611	81
	2003	980	65	454	61	526	70
	2009	1 306	51	617	48	689	53
Totalt	1987	3 033	67	1 574	70	1 459	65
	1994	3 737	83	1 798	80	1 939	86
	2003	2 974	66	1 398	62	1 576	70
	2009	4 227	55	2 021	52	2 206	57

Urval

Undersökningarna 1987, 1994 och 2003 omfattade ett urval av 4 500 ungdomar. 2009 års studie omfattade ett större urval bestående av 7 740 ungdomar.

Med hjälp av SCB drogs ett riksrepresentativt, statistiskt slumpmässigt urval av 4 500 individer fram, bestående av 1 500 personer från de olika födelseåren för 13-, 15- och 17-åringarna, och det var tillvägagångssättet till och med 2003 års studie. År 2009 bestod urvalet av 2 580 ungdomar från varje födelseår för 13-, 15- och 17-åringarna.

Det totala antalet och andelen svarande uppdelat på kön och åldersgrupp framgår av tabell 9 ovan.

Bortfall

Bortfallet består dels av ett partiellt bortfall, det vill säga att vissa frågor i enkäten inte var besva-

rade, dels av ett objektsbortfall som innebär att enkäten inte alls var besvarad.

Generellt var det partiella bortfallet lågt. För de allra flesta frågorna både i pappersenkäten och i webbenkäten låg det partiella bortfallet under 5 procent. På frågorna ”Röker du?” och ”Snusar du?” var det partiella bortfallet mycket lågt i båda enkäterna.

I pappersenkäten varierade det partiella bortfallet mellan 0 på frågan ”Försöker dina föräldrar få dig att sluta röka?” och 31 procent på frågan ”Vilket cigarettmärke tror du är mest populärt bland ungdomar i Sverige?”. Anledningen till det höga partiella bortfallet där var troligen att det saknades ett ”Vet ej”-alternativ. Flera ungdomar har i textrutorna fyllt i ”vet ej” i stället för ett cigarettmärkesnamn.

I webbenkäten varierade det partiella bortfallet mellan 0 på frågan ”Försöker dina föräldrar få dig att sluta röka?” och 25 procent på samma fråga som i pappersenkäten om det populäraste cigarettmärket.

Objektsbortfallet i denna undersökning var 44 procent i pappersenkäten: 42 procent som inte svarade alls och 2 procent som avböjde att medverka eller skickade tillbaka blanka enkäter, eller där enkäten inte kom fram eller besvarades av fel person.

I webbenkäten var objektsbortfallet 52 procent: 51 procent som inte hörde av sig och sammanlagt 1 procent som inte medverkade av samma skäl som för pappersenkäten.

Vid den första utsändningen av 2009 års pappersenkät var svarsfrekvensen 30 procent, efter den första påminnelsen var den 18 procent och 8 procent efter den andra påminnelsen, vilket ger en total svarsfrekvens på 56 procent.

Inflödet för webbenkäten var 24 procents svarsfrekvens vid den första utsändningen, 15 procent efter den första påminnelsen och 9 procent efter den andra påminnelsen, vilket ger en total svarsfrekvens av 48 procent.

Tillförlitlighet

Det är relevant att få en uppfattning om objektsbortfallets storlek jämfört med andra postenkäter som besvaras av unga, och därför ställdes en fråga till SCB kring detta. Fredrik Bergdahl, undersökningsledare på enkätenheten vid SCB, uppger (personlig kommunikation, 2010-09-15) att postenkäter hem till enbart unga utgör en mycket liten del av SCB:s enkätundersökningar riktade mot individer och hushåll. Enligt honom är svarsfrekvensen i denna studie relativt bra jämfört med den svarsfrekvens som är vanlig vid postenkäter numera. Under senare år har man generellt upplevt en sjunkande svarsfrekvens i enkätundersökningar. Under november 2008 till maj 2009 genomförde SCB en undersökning bland 18- till 25-åringar då svarsfrekvensen hamnade på 49 procent. Utsändningsstrategin var liksom här en postenkät med tre påminnelser. En annan undersökning hade samma utsändningsstrategi med målpopulationen 13- till 20-åringar. Den genomfördes mellan januari och april 2010 och även där slutade svarsfrekvensen på 49 procent. SCB genomför också undersökningen "Gymnasieungdomars studieintresse" vartannat år, och för den blev svarsfrekvensen 59 pro-

cent år 2009. Vid det tidigare undersökningstillfället 2007 var svarsfrekvensen 63 procent. Undersökningen om studieintresset genomförs som en kombinerad pappers- och webbenkät med tre påminnelser under perioden oktober till december.

I jämförelse med klassrumsundersökningar har denna studie haft större objektsbortfall vid alla undersökningstillfällen. Vid CAN:s undersökning 2009 var objektsbortfallet 15 procent. CAN uppger att bortfallet huvudsakligen bestod av klasser som var frånvarande på grund av praktik eller liknande under den period på tre veckor då enkäten skulle besvaras, att skolan hade glömt eller inte ville delta i undersökningen eller att enkäterna hade kommit bort. Ett mindre bortfall bestod av elever som var frånvarande från skolan den dag när enkäten skulle besvaras. Enligt CAN är det mycket sällsynt att en närvarande elev vägrar att svara på enkäten.

För att få en uppfattning om bortfallets betydelse på resultaten i 2009 års studie gjorde SCB en kalibrering. I korthet innebär det att man använder olika register och tar fram vikter för att kunna räkna upp hela resultatet till populationsnivå. Denna uppräkningsmedför att resultatet kan redovisas för hela populationen och inte bara för personerna i urvalet. Vikterna kompenserar alltså objektsbortfallet.

I analysarbetet har det visat sig att resultaten överensstämmer väl mellan rådata och viktad data. Därför kan man dra slutsatsen att bortfallet i 2009 års studie inte har påverkat resultaten.

Felmarginalens storlek för olika urvalsstorlekar och olika procentfördelningar

Resultaten i tabell 8 nedan visar hur felmarginalen vid obundna slumpmässiga urval (med 95 procents säkerhetsnivå) varierar med olika urvalsstorlekar och olika procentfördelningar hos det som studeras.

Siffermaterialet i tabellen kan användas för nivåskattningar, det vill säga när man uttalar sig om osäkerheten i enskilda procentandelar. Man måste göra statistiska beräkningar för att avgöra om eventuella skillnader kan ha skapats av slumpen, även om principerna i grunden är desamma.

EXEMPEL: I en undersökning med en population bestående av 1 000 personer finner man att 10 procent röker, och då kan man räkna med att felmarginalen ligger inom 1,9 procent åt båda hållen. Förekomsten av en felmarginal innebär att det är ett felslut att tro att siffrorna från ett stickprov är exakt desamma som om samtliga i en population hade besvarat frågan. Det som kallas felmarginal är egentligen en osäkerhetsmarginal. Alla procenttal i tabellerna innehåller mindre avvikelser och de är något större närmare mitten av procentskalan – exempelvis har ett ”ja-svar” på 50 procent en något större osäkerhet än ett ”ja-svar på 10 eller 90 procent.

Tabell 8. Felmarginalens storlek

Fördelning (%)	Urvalsstorlek (personer)			
	100	500	1 000	3 000
95–5	4,3	1,9	1,4	0,8
90–10	5,9	2,6	1,9	1,1
80–20	7,8	3,5	2,5	1,4
70–30	9,0	4,0	2,8	1,6
60–40	9,6	4,3	3,0	1,8
50–50	9,8	4,4	3,1	1,8

Undersökningens genomförande

Eftersom ungdomarna inte var myndiga skickades först ett brev till föräldrarna med information om den kommande undersökningen (bilaga 2). I brevet bad vi om föräldrarnas tillstånd att få skicka ett frågeformulär till deras barn och om deras hjälp med att påminna barnen om att skicka tillbaka formuläret, under förutsättning att barnet ville vara med i studien. Vi betonade att det var viktigt att deras barn fick svara anonymt.

En vecka därefter fick ungdomarna själva en inbjudan om att delta i enkäten genom ett frågeformulär eller via webben med en information om undersökningen (bilaga 3 och 4). I breven bad vi ungdomarna att besvara frågorna och skicka tillbaka frågeblanketten till SCB, alternativt logga in och besvara enkäten på Internet. Det första utskicket gjordes 15 oktober. Sedan sändes två påminnelser ut till dem som inte hade svarat, en enkätpåminnelse (bilaga 5) alternativt ett påminnelsebrev med nya inloggningsuppgifter (bilaga 6) beroende på om de ingick i gruppen som skulle svara med pappers- eller webbenkät. Den första påminnelsen sändes ut 28 oktober och den andra 11 november. Datainsamlingen avslutades 3 december 2009.

Referenser

- Alkherayf, F., & Agbi, C. (2009). Cigarette smoking and chronic low back pain in the adult population. *The Journal of Clinical Investigation*, 32(5), E360-367.
- Aveyard, P., Markham, W. A., Lancashire, E., Bullock, A., Macarthur, C., Cheng, K. K., et al. (2004). The influence of school culture on smoking among pupils. *Social Science & Medicine*, 58(9), 1767-1780.
- Boström, G. (2003). *Hälsorelaterade levnadsvanor : Vad vet vi och vad behöver vi veta?* Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Breslau, N., Fenn, N., & Peterson, E. L. (1993). Early smoking initiation and nicotine dependence in a cohort of young adults. *Drug and Alcohol Dependence*, 33(2), 129-137.
- Breslau, N., & Peterson, E. L. (1996). Smoking cessation in young adults: Age at initiation of cigarette smoking and other suspected influences. *American Journal of Public Health*, 86(2), 214-220.
- Bricker, J. B., Peterson, A. V., Jr., Leroux, B. G., Andersen, M. R., Rajan, K. B., & Sarason, I. G. (2006). Prospective prediction of children's smoking transitions: Role of parents' and older siblings' smoking. *Addiction*, 101(1), 128-136.
- Chassin, L., Presson, C. C., Rose, J., Sherman, S. J., Davis, M. J., & Gonzalez, J. L. (2005). Parenting style and smoking-specific parenting practices as predictors of adolescent smoking onset. *Journal of Pediatric Psychology*, 30(4), 333-344.
- Clark, P. I., Schooley, M. W., Pierce, B., Schulman, J., Hartman, A. M., & Schmitt, C. L. (2006). Impact of home smoking rules on smoking patterns among adolescents and young adults. *Preventing Chronic Disease*, 3(2), A41.
- de Vries, H., Candel, M., Engels, R., & Mercken, L. (2006). Challenges to the peer influence paradigm: Results for 12-13 year olds from six European countries from the European Smoking Prevention Framework Approach study. *Tobacco Control*, 15(2), 83-89.
- Ding, A. (2005). Curbing adolescent smoking: A review of the effectiveness of various policies. *Yale Journal of Biology and Medicine*, 78(1), 37-44.
- Doubeni, C. A., Reed, G., & Difranza, J. R. (2010). Early course of nicotine dependence in adolescent smokers. *Pediatrics*, 125(6), 1127-1133.
- Feldman, D. E., Shrier, I., Rossignol, M., & Abenhaim, L. (2001). Risk factors for the development of low back pain in adolescence. *American Journal of Epidemiology*, 154(1), 30-36.
- Fleming, C. B., Kim, H., Harachi, T. W., & Catalano, R. F. (2002). Family processes for children in early elementary school as predictors of smoking initiation. *Journal of Adolescent Health*, 30(3), 184-189.
- Germain, D., Wakefield, M. A., & Durkin, S. J. (2010). Adolescents' perceptions of cigarette brand image: Does plain packaging make a difference? *J Adolescent Health*, 46(4), 385-392.
- Harakeh, Z., Scholte, R. H. J., Vermulst, A. A., de Vries, H., & Engels, R. C. M. E. (2004). Parental factors and adolescents' smoking behavior: An extension of The theory of planned behavior. *Preventive Medicine*, 39(5), 951-961.
- Hill, K. G., Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Abbott, R. D., & Guo, J. (2005). Family influences on the risk of daily smoking initiation. *Journal of Adolescent Health*, 37(3), 202-210.
- Hvitfeldt, T., & Gripe, I. (2009). *Skolelevers drogvanor. 2009*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Lambert, M., Hublet, A., Verduyck, P., Maes, L., Van den Broucke, S., Nilsson, M., et al. (2002). *Gender differences in smoking in young people*. Brussels: the Flemish Institute for Health Promotion.
- Marklund, U. (1989). *En kartläggning av 13-17 åringars tobaksvanor, kunskaper och attityder*. (SoS rapport 1989:6) Stockholm: Socialstyrelsen.
- Marklund, U., & Törnell, B. (1996). *Svenska tonåringars tobaksvanor, kunskaper och attityder 1987 och 1994*. (Rapport 1996: 97). Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Melchior, M., Chastang, J. F., Mackinnon, D., Galera, C., & Fombonne, E. (2010). The intergenerational transmission of tobacco smoking – the role of parents' long-term smoking trajectories. *Drug and Alcohol Dependence*, 107(2-3), 257-260.

- Menezes, A. M., Goncalves, H., Anselmi, L., Hallal, P. C., & Araujo, C. L. (2006). Smoking in early adolescence: Evidence from the 1993 Pelotas (Brazil) Birth Cohort Study. *Journal of Adolescent Health*, 39(5), 669-677.
- Miller, A. (1963). Development of cigarette packaging. 194:17. Hämtat från <http://tobaccodocuments.org/pp/194.html>
- Nilsson, M. (2005). *Tonåringar om tobak – vanor, kunskaper och attityder*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut
- Nilsson, M., Weinehall, L., Bergstrom, E., Stenlund, H., & Janlert, U. (2009). Adolescent's perceptions and expectations of parental action on children's smoking and snus use; national cross sectional data from three decades. *BMC Public Health*, 9, 74.
- Perry, C. L. (1999). The tobacco industry and underage youth smoking: Tobacco industry documents from the Minnesota litigation. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 153(9), 935-941.
- Pollay, R. W. (2000). Targeting youth and concerned smokers: Evidence from Canadian tobacco industry documents. *Tobacco Control*, 9(2), 136-147.
- Rachiotis, G., Muula, A. S., Rudatsikira, E., Siziya, S., Kyrlesi, A., Gourgoulanis, K., et al. (2008). Factors associated with adolescent cigarette smoking in Greece: results from a cross sectional study (GYTS Study). *BMC Public Health*, 8, 313.
- Rosendahl, K. I., Galanti, M. R., & Gilljam, H. (2008). Trajectories of smokeless tobacco use and of cigarette smoking in a cohort of Swedish adolescents: Differences and implications. *Nicotine & Tobacco Research*, 10(6), 1021-1027.
- Rosendahl, K. I., Galanti, M. R., Gilljam, H., & Ahlbom, A. (2003). Smoking mothers and snuffing fathers: Behavioural influences on youth tobacco use in a Swedish cohort. *Tobacco Control*, 12(1), 74-78.
- Roskin, J., & Aveyard, P. (2009). Canadian and English students' beliefs about waterpipe smoking: A qualitative study. *BMC Public Health*, 9, 10.
- Scragg, R., Laugesen, M., & Robinson, E. (2002). Cigarette smoking, pocket money and socioeconomic status: Results from a national survey of 4th form students in 2000. *The New Zealand Medical Journal*, 115(1158), U108.
- Scragg, R., Wellman, R. J., Laugesen, M., & DiFranza, J. R. (2008). Diminished autonomy over tobacco can appear with the first cigarettes. *Addictive Behaviours*, 33(5), 689-698.
- Sellstrom, E., & Bremberg, S. (2006). Is there a "school effect" on pupil outcomes? A review of multi-level studies. *Journal Epidemiology & Community Health*, 60(2), 149-155.
- Socialstyrelsen. (2009). *Folkhälsorapport 2009*.
- Statens folkhälsoinstitut. (2009). *Handbok Tobakslagen*. Östersund.
- SurgeonGeneral. (1994). *Preventing tobacco use among young people*. Atlanta GA: Center for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion.
- Sussman, S., & Sun, P. (2009). Youth tobacco use cessation: 2008 update. *Tobacco Induced Disease*, 5, 3.
- Sussman, S., Sun, P., & Dent, C. W. (2006). A meta-analysis of teen cigarette smoking cessation. *Health Psychology*, 25(5), 549-557.
- Tilson, E. C., McBride, C. M., Lipkus, I. M., & Catalano, R. F. (2004). Testing the interaction between parent-child relationship factors and parent smoking to predict youth smoking. *Journal of Adolescent Health*, 35(3), 182-189.
- West, P., Sweeting, H., & Leyland, A. (2004). School effects on pupils' health behaviors: Evidence in the support of health promoting schools. *Research Papers in Education*, 19(3), 261-291.
- Världsbanken. (1999). *Curbing the epidemic; Governments and the economics of tobacco control*. Washington: World Bank Publications.
- Världshälsoorganisationen. (2010). *WHO technical manual on tobacco tax administration*. Geneva.

Tabeller och bilagor

Här följer först en lista över rapportens bilagda tabeller och bilagor. Därefter redovisas tabellerna A–X. Sist återfinns bilagorna 1–6.

TABELL A

Rökvanor 1987, 1994, 2003 och 2009

TABELL B

Har du någon gång rökt vattenpipa? 2009

TABELL C

Hur ofta under de senaste tolv månaderna har du rökt vattenpipa? 2009

TABELL D

Snusvanor 1987, 1994, 2003 och 2009

TABELL E

Hur gammal var du när provade din första prilla? 2003 och 2009

TABELL F

Pojkars tobaksvanor 1994, 2003 och 2009

TABELL G

Vill rökarna sluta röka? 1994, 2003 och 2009

TABELL H

Rökarnas svar på frågan: Har du försökt att sluta röka? 1994, 2003 och 2009

TABELL I

”Tycker du att föräldrar ska försöka påverka sina barns rökvanor på något/några av följande sätt (om barnen var i din ålder)?” 1987, 1994, 2003 och 2009

TABELL J

Röker elever på din skolgård, 2003 och 2009

TABELL K

Rökarnas svar på om de röker på skolgården, 1994, 2003 och 2009

TABELL L

Röker elever utanför i direkt anslutning till er skolgård? 2003 och 2009

TABELL M

Skolpersonalens ingripande, 2003 och 2009

TABELL N

Röker skolpersonal eller andra vuxna på skolans område? 2003 och 2009

TABELL O

Andel rökare på respektive utbildningsprogram 1994, 2003 och 2009

TABELL P

Hur många gånger har du rest på semester med din familj under det senaste året? 2009

TABELL Q

Hur pass bra ekonomiskt ställt tycker du att din familj har det? 2009

TABELL R

Hur mycket pengar gör du vanligtvis av med varje vecka? 2009

TABELL S

Andel rökare och icke-rökare som besvarat påståenden om lagar och regler med ja, 1994, 2003 och 2009

TABELL T

Andel som besvarat påståenden om lagar och regler med ja 1987, 1994, 2003 och 2009

TABELL U

”Vilket cigarettmärke tror du var populärast bland ungdomar i Sverige?” 1994, 2003 och 2009

TABELL V

Rökarnas svar på ”Vilket cigarettmärke röker du?” 1994, 2003 och 2009

TABELL X

Vilka av följande arbetsplatser/företag skulle du kunna tänka dig att arbeta på som vuxen? 2009

BILAGA 1

2009 års frågeformulär

BILAGA 2

Informationsbrev till föräldrar

BILAGA 3

Inbjudan till ungdomarna pappersenkät

BILAGA 4

Inbjudan till ungdomarna webbenkät

BILAGA 5

Första påminnelsebrevet till ungdomarna papper

BILAGA 6

Första påminnelsebrevet till ungdomarna webb

Tabell A. Rökvanor 1987, 1994, 2003 och 2009 fördelade på ålder och kön i procent, samt totalantal

		13 år (%)				15 år (%)				17 år (%)				Totalt (% och n)							
		-87	-94	-03	-09	-87	-94	-03	-09	-87	-94	-03	-09	-87	n	-94	n	-03	n	-09	n
Har aldrig provat	P	61	55	77	86	39	37	57	67	30	29	36	45	42	658	41	733	58	797	67	1337
	F	68	60	76	86	42	34	56	61	26	23	35	45	43	628	39	762	56	874	65	1418
Har provat	P	35	38	21	14	48	45	35	25	45	44	45	37	43	672	42	757	33	462	25	486
	F	28	33	19	11	35	37	30	25	40	40	36	34	36	513	37	709	29	448	23	502
Har rökt men slutat	P	2	3	1	0	3	5	4	3	3	6	5	5	2	40	5	80	3	46	2	49
	F	1	3	1	1	2	6	3	4	3	7	8	4	2	31	5	101	4	63	3	67
Röker ibland	P	2	2	1	0	7	7	2	3	11	10	9	6	7	108	6	110	4	54	3	54
	F	3	3	2	1	13	12	5	5	14	10	9	8	10	144	9	162	5	84	4	91
Röker varje dag	P	0	2	0	0	3	6	2	2	11	11	5	7	6	87	6	113	2	31	3	56
	F	0	1	2	1	8	11	6	5	17	20	12	9	9	132	10	198	6	102	5	111
Total	P	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1 565	100	1 793	100	1 390	100	1982
	F	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1 448	100	1 932	100	1 571	100	2189

Tabell B. "Har du någon gång rökt vattenpipa?" 2009, fördelat på kön i procent

	Totalt		pojkar		flickor	
Nej	72		73		71	
Ja, med nikotin	10		10		10	
Ja, utan nikotin	9		10		9	
Ja, men vet ej om den innehöll nikotin	9		7		10	

Tabell C. "Hur ofta under de senaste tolv månaderna har du rökt vattenpipa?" 2009, fördelat på kön i procent

	Totalt		flickor	pojkar
1 gång	42		40	44
2–6 gånger	44		47	41
7–12 gånger	8		8	7
Mer än 12 gånger	6		5	8
	100		100	100

Tabell D. Snusvanor 1987, 1994, 2003 och 2009 fördelade på ålder och kön i procent, samt totalantal

		13 år (%)						15 år (%)						17 år (%)						Totalt (% och n)					
		-87	-94	-03	-09	-87	-94	-03	-09	-87	-94	-03	-09	-87	-94	-03	-09	-87	n	-94	n	-03	n	-09	n
Har aldrig snusat	P	74	77	82	93	47	49	59	76	34	39	48	56	50	780	56	989	64	882	76	1513				
	F	92	93	92	96	79	78	80	87	65	66	60	72	77	1 118	80	1 519	77	1 213	86	1873				
Har provat	P	21	20	15	7	35	36	29	18	38	34	30	28	32	504	30	534	25	335	17	335				
	F	8	7	8	4	19	22	19	12	32	32	35	25	21	305	19	383	20	319	14	285				
Har slutat snusa	P	2	1	1	0	5	3	2	2	5	6	3	3	4	60	3	55	2	31	2	30				
	F	0	0	0	0	2	0	1	0	1	1	1	1	1	11	0	6	1	13	0	7				
Snusar mindre än 1 dosa/vecka	P	2	1	1	0	3	5	2	2	5	3	2	4	4	58	3	51	1	19	2	36				
	F	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	5	1	10	1	10	0	9				
Snusar 1 dosa eller mer/vecka	P	1	1	1	0	10	7	8	2	18	18	17	9	10	164	8	151	8	117	3	69				
	F	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3	1	1	9	0	5	1	16	0	13				
Total	P	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1 566	100	1 780	100	1 384	100	1983				
	F	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1 448	100	1 923	100	1 571	100	2187				

Tabell E. Hur gammal var du när provade din första prilla? 2003 och 2009 fördelade på ålder i procent

	2003		2009				
	13 år	15 år	17 år	13 år	15 år	17 år	17 år
Yngre än tretton år	8	7	6	6	5	5	5
Tretton år	5	6	6	2	6	7	7
Fjorton år		12	10		11	8	8
Femton år		6	11		5	14	14
Sexton år			11			9	9
Sjutton år			3			5	5
Har aldrig snusat	87	69	53	92	73	52	52
Totalt	100	100	100	100	100	100	100

Tabell F. Pojkars tobaksvanor 1994, 2003 och 2009 i procent

	1994 (n=1792)		2003 (n=1382)		2009 (n=1982)	
Bara röker	8	3		4		
Bara snusar	7	7		4		
Både röker och snusar	4	3		2		
Varken röker eller snusar	81	87		90		
Totalt	100	100		100		

Tabell G. Vill rökarna sluta röka? 1994, 2003 och 2009 i procent

	1994 (n=540)		2003 (n=236)		2009 (n=300)	
Ja		45		48		37
Nej		17		19		18
Vet inte		38		33		45
Totalt		100		100		100

Tabell H. Rökarnas svar på frågan: Har du försökt att sluta röka? 1994, 2003 och 2009, fördelade på kön i procent

	Pojkar			Flickor			Totalt		
	1994 (n=210)	2003 (n=66)	2009 (n=102)	1994 (n=328)	2009 (n=194)	2003 (n=170)	1994 (n=538)	2003 (n=236)	2009 (n=296)
Ja	53	55	53	64	66	69	60	65	61
Nej	47	45	47	36	34	31	40	35	39
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabell 1. "Tycker du att föräldrar ska försöka påverka sina barns rökvanor på något/några av följande sätt (om barnen var i din ålder)?" Andel i procent som svarat ja 1987, 1994, 2003 och 2009 rangordnade efter andelen ja-svar 2009

		13 år	15 år	17 år	Totalt
Genom att försöka övertala dem att låta bli	1987	92	86	79	86
	1994	94	90	89	91
	2003	96	93	92	94
	2009	93	92	89	91
Genom att inte låta dem röka hemma	1987	63	64	59	62
	1994	84	82	76	81
	2003	87	87	84	86
	2009	91	88	84	88
Genom att själva låta bli att röka	1987	86	86	86	86
	1994	86	86	89	87
	2003	88	86	88	87
	2009	87	86	87	87
Genom att förbjuda dem att röka	1987	45	22	12	26
	1994	54	33	23	37
	2003	76	58	44	59
	2009	80	66	47	65
Genom att ge dem mindre i veckopeng	1987	–	–	–	–
	1994	37	23	17	26
	2003	53	39	32	42
	2009	57	49	36	48

Tabell J. Röker elever på din skolgård, 2003 och 2009; svaren fördelade på ålder, i procent

		Många	Några	En eller två	Ingen	Vet inte	Totalt
13 år	2003	(n=1 007)	22	42	9	13	14
	2009	(n=1 502)	20	41	8	16	15
15 år	2003	(n=956)	30	46	6	12	6
	2009	(n=1 377)	29	42	6	15	8
17 år	2003	(n=966)	63	27	3	4	3
	2009	(n=1 288)	64	28	2	3	3
2003		(n=2 929)	38	39	6	9	8
2009		(n=4 167)	36	37	6	12	9

Tabell K. Rökarnas svar på om de röker på skolgården, 1994, 2003 och 2009 i procent

	1994 (n=392)	2003 (n=179)	2009 (n=246)
Ja, alltid	38	48	26
Ja, ibland	36	39	45
Nej	26	13	29
	100	100	100

Tabell L. Röker elever utanför i direkt anslutning till er skolgård? 2003 och 2009, andel i procent fördelade på ålder

		Många	Några	En eller två	Ingen	Vet inte	Totalt
13 år	2003 (n=1 005)	19	38	8	6	29	100
	2009 (n=1 508)	16	35	10	9	30	100
15 år	2003 (n=956)	30	41	8	6	15	100
	2009 (n=1 383)	28	38	9	5	20	100
17 år	2003 (n=966)	48	29	4	3	16	100
	2009 (n=1 292)	48	30	4	3	15	100
2003	(n=2 927)	32	36	7	5	20	100
2009	(n=4 183)	30	34	8	6	22	100

Tabell M. Skolpersonalens ingripande, 2003 och 2009. Andel i procent, fördelade på ålder

		Alla	De flesta	En del	Bara en eller två	Ingen	Vet inte	Totalt
13 år	2003 (n=1 008)	16	18	13	7	11	35	100
	2009 (n=1 511)	17	15	11	8	11	38	100
15 år	2003 (n=957)	11	23	22	9	16	19	100
	2009 (n=1 382)	11	21	17	10	14	27	100
17 år	2003 (n=965)	5	13	16	9	40	17	100
	2009 (n=1 293)	6	14	17	9	35	19	100
2003	(n=2 930)	11	18	17	8	22	24	100
2009	(n=4 186)	12	17	15	9	19	28	100

Tabell N. Röker skolpersonal eller andra vuxna på skolans område? 2003 och 2009, andel i procent fördelade på ålder

		Många			Några	En eller två	Ingen	Vet inte	Totalt
13 år	2003		(n=1 011)	5	22	13	24	36	100
	2009		(n=1 508)	2	13	12	25	48	100
15 år	2003		(n=955)	9	32	15	20	24	100
	2009		(n=1 383)	4	17	15	23	41	100
17 år	2003		(n=965)	12	36	14	13	25	100
	2009		(n= 1 297)	6	23	12	18	41	100
2003			(n=2 931)	9	30	14	19	28	100
2009			(n=4 188)	4	17	13	22	44	100

Tabell P. Hur många gånger har du rest på semester med din familj under det senaste året? 2009, i procent

	Har aldrig rökt (n=2 738)	Har provat/rökt men slutat (n=1 104)	Röker (n=311)
Ingen gång	55	31	14
En gång	64	28	8
Två gånger	69	25	6
Mer än två gånger	73	22	5

Tabell Q. Hur pass bra ekonomiskt ställt tycker du att din familj har det? 2009, i procent

	Har aldrig rökt (n=1674)	Har provat/rökt men slutat (n=1024)	Röker (n=273)
Inte särskilt bra eller inte alls bra	54	31	15
Genomsnittligt	62	30	8
Bra	67	26	7
Mycket bra	70	24	6

Tabell R. Hur mycket pengar gör du vanligtvis av med varje vecka? 2009, i procent

	Icke-rökare (n=3 741)	Rökare (n=299)
0–50 kronor	45	11
51–100 kronor	26	26
101–200 kronor	17	23
> 200 kronor	12	40
Totalt	100	100

Tabell S. Andel rökare och icke-rökare som besvarat påståendet med ja, 1994, 2003 och 2009, rangordnade efter andelen ja-svar i 2009 års undersökning, i procent

	Icke-rökare			Rökare			Totalt		
	1994	2003	2009	1994	2003	2009	1994	2003	2009
Det är bra med åldersgräns på tobaksförsäljning*	64	92	91	35	68	59	60	89	89
Det är bra med rökförbud på skolgårdar	76	87	90	40	52	51	71	84	87
Både skolpersonal och elever bör vara tobaksfria under skoltid	–	–	81	–	–	25	–	–	77
Rökning bör vara förbjuden på ute-serveringar	–	–	75	–	–	27	–	–	71
Jag föredrar att äta på restauranger där rökning inte är tillåten**	–	85	–	–	48	–	–	82	–
Rökning bör vara förbjuden på kafféer**	–	75	–	–	30	–	–	71	–
Rökning bör vara förbjuden på disco och liknande ställen**	63	72	–	19	20	–	56	67	–
Tobak borde vara dyrare	66	65	64	19	20	11	59	61	60
Tobaksförsäljning bör förbjudas i mataffärer	–	–	60	–	–	7	–	–	56
Det borde vara mer undervisning om rökning i skolan	62	59	55	62	57	48	62	59	55
Tobaksvaror bör ej synas/visas på ställen där de säljs	–	–	43	–	–	10	–	–	41

* I 1994 års enkät formulerad "Det bör finnas en åldersgräns för tobaksförsäljning"

** Utgått i 2009 års enkät

Tabell T. Andel som besvarat påståendet med ja 1987, 1994, 2003 och 2009 i procent

	1987	1994	2003	2009
Tobak borde vara dyrare	52	59	61	60
Det borde vara mer undervisning om rökning i skolan	57	62	59	55

Tabell U. "Vilket cigarettmärke tror du var populärast bland ungdomar i Sverige?"
1994, 2003 och 2009. I procent

	1994 (n=3 273)	2003 (n=2 298)	2009 (n=2 501)
Marlboro	56	53	51
Prince	31	26	17
Lågpris*	-	7	16
Blend	12	12	6
Övriga märken	1	2	10
	100	100	100

* I 2009 års studie dominerades lågpris-kategorin av Corner och Level.

Tabell V. Rökarnas svar på "Vilket cigarettmärke röker du?" 1994 (n=583), 2003 (n=282) och 2009 (n=311) i procent

	1994	2003	2009
Marlboro	47	45	39
Lågprismärken*	–	12	22
Prince	39	29	18
Övriga märken	9	12	18
Blend	5	2	3
	100	100	100

(* Nytt alternativ i 2003 års studie)

Tabell X. Vilka av följande arbetsplatser/företag skulle du kunna tänka dig att arbeta på som vuxen? 2009, rangordnat efter antal ja-svar, i procent

	n	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej, tror inte det	Nej, absolut inte	Vet inte	Totalt
TV, radio el tidning	4 068	15	44	24	14	3	100
Hotell/ restaurang	4 079	13	42	27	15	3	100
Dataföretag	4 060	14	33	29	21	3	100
Reklambyrå	4 063	8	32	32	24	4	100
Sjukhus	4 085	11	24	32	30	3	100
Livsmedelsföretag	4 063	5	27	39	25	4	100
Teater	4 071	9	19	30	39	3	100
Bilfirma	4 077	6	21	28	42	3	100
Skola	4 087	4	21	33	40	2	100
Läkemedelsföretag	4 066	4	21	36	34	5	100
Tobaksföretag	4 061	1	4	18	74	3	100

Bilaga 1. 2009 års frågeformulär

Statistiska centralbyrån
Statistics Sweden

Tonåringar om tobak - 2009

Syfte

Nu kan du vara med och bidra till kunskap om hur unga i Sverige ser på tobak – tobaksanvändning och attityder till tobak. Den kunskap som undersökningen ger kommer att användas i det tobaksförebyggande arbetet i landet. Undersökningen genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) och Umeå universitet på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut. SCB har hand om utskick, insamling och registrering av inkomna svar. Analys och rapport görs vid Umeå universitet.

Alla svar är viktiga

Du är en av 7 740 ungdomar i åldern 13, 15 och 17 år som har valts ut slumpmässigt med hjälp av statistiska metoder och som inbjuds att delta i undersökningen. En liknande undersökning gjordes senast 2003. Din medverkan är frivillig men ditt svar är mycket viktigt och bidrar till att undersökningens resultat blir tillförlitligt. Ditt svar kan inte ersättas med någon annans. Med ditt svar representerar du en större grupp ungdomar.

Vi ber dig svara på frågorna och skicka tillbaka blanketten i det portofria svarskuvertet så snart som möjligt. När du har fyllt i frågeformuläret är det bra om du tittar igenom det en extra gång, så att du inte missat att svara på någon fråga.

Dina svar är skyddade

Dina uppgifter skyddas enligt 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) samt personuppgiftslagen (1998:204). Det innebär att alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt och att de insamlade uppgifterna endast redovisas i tabeller där ingen enskild persons svar kan utläsas. Numret på blankettens framsida är till för att SCB under insamlingen ska kunna se vilka som har svarat och vilka som ska få en påminnelse. Efter avslutad bearbetning hos SCB avlägsnas alla identitetsuppgifter innan materialet överlämnas till Umeå universitet för fortsatt bearbetning.

Resultat

Resultaten från undersökningen kommer att redovisas i en rapport som släpps hösten 2010, som en del i Statens folkhälsoinstituts skriftserie.

Kontakta oss gärna

Tveka inte att ringa eller e-posta om du undrar över något.

Om du vill ha information om undersökningen och dess syfte eller hjälp med frågorna kontakta Maria Nilsson, tfn 090-785 33 43, e-post maria.nilsson@epiph.umu.se

Har du frågor om insamlingen av frågeblanketten kontakta Statistiska centralbyrån, tfn 019-17 69 30, e-post inga.svalstedt@scb.se

Med vänliga hälsningar

Maria Nilsson
Med. dr/ forskare
Umeå universitet

Fredrik Bergdahl
Undersökningsledare
Statistiska centralbyrån

Bilaga 2. Informationsbrev till föräldrar

Statistiska centralbyrån
Statistics Sweden

Tonåringar om tobak - 2009

Syfte

Nu kan du vara med och bidra till kunskap om hur unga i Sverige ser på tobak – tobaksanvändning och attityder till tobak. Den kunskap som undersökningen ger kommer att användas i det tobaksförebyggande arbetet i landet. Undersökningen genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) och Umeå universitet på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut. SCB har hand om utskick, insamling och registrering av inkomna svar. Analys och rapport görs vid Umeå universitet.

Alla svar är viktiga

Du är en av 7 740 ungdomar i åldern 13, 15 och 17 år som har valts ut slumpmässigt med hjälp av statistiska metoder och som inbjuds att delta i undersökningen. En liknande undersökning gjordes senast 2003. Din medverkan är frivillig men ditt svar är mycket viktigt och bidrar till att undersökningens resultat blir tillförlitligt. Ditt svar kan inte ersättas med någon annans. Med ditt svar representerar du en större grupp ungdomar.

Vi ber dig svara på frågorna så snart som möjligt. Frågorna finner du på webbadressen www.insamling.scb.se. Logga in med ditt användarid och lösenord.

Användarid:

Lösenord:

När du har fyllt i frågeformuläret är det bra om du tittar igenom det en extra gång, så att du inte missat att svara på någon fråga.

Dina svar är skyddade

Dina uppgifter skyddas enligt 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) samt personuppgiftslagen (1998:204). Det innebär att alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt och att de insamlade uppgifterna endast redovisas i tabeller där ingen enskild persons svar kan utläsas. Numret högst upp på brevet är till för att underlätta vid eventuell kontakt med SCB. Efter avslutad bearbetning hos SCB avlägsnas alla identitetsuppgifter innan materialet överlämnas till Umeå universitet för fortsatt bearbetning.

Resultat

Resultaten från undersökningen kommer att redovisas i en rapport som släpps hösten 2010, som en del i Statens folkhälsoinstituts skriftserie.

Kontakta oss gärna

Tveka inte att ringa eller e-posta om du undrar över något.

Om du vill ha information om undersökningen och dess syfte eller hjälp med frågorna kontakta Maria Nilsson, tfn 090-785 33 43, e-post maria.nilsson@epiph.umu.se

Har du frågor om insamlingen av frågeblanketten kontakta Statistiska centralbyrån, tfn 019-17 69 30, e-post inga.svalstedt@scb.se

Med vänliga hälsningar

Maria Nilsson
Med. dr/forskare
Umeå universitet

Fredrik Bergdahl
Undersökningsledare
Statistiska centralbyrån

Bilaga 3. Inbjudan till ungdomarna, pappersenkät

Statistiska centralbyrån
Statistics Sweden

Tonåringar om tobak - 2009

Till dig som är målsman till en flicka eller pojke född 1992, 1994 eller 1996

Under det senaste årtiondet har olika aktiviteter genomförts i Sverige för att minska tobaksbruket. Det finns ett fortsatt behov av insatser riktade till ungdomar. Därför är det angeläget att nationellt följa utvecklingen av ungdomars tobaksvanor och få en uppfattning om vad som styr deras vanor och attityder för att kontinuerligt utveckla det förebyggande arbetet.

Inom en vecka kommer ditt barn att få ett brev från Statistiska Centralbyrån (SCB). Brevet innehåller en inbjudan att besvara ett antal frågor om huvudsakligen rökning och snusning via Internet, samt inloggningsuppgifter.

Undersökningen genomförs av SCB och Umeå universitet på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut. SCB har hand om utskick, insamling och registrering av inkomna svar. Analys och rapport görs vid Umeå universitet. Undersökningen är godkänd av Regionala etikprövningsnämnden i Umeå.

Alla svar är viktiga

Ditt barn är ett av 7 740 barn i åldern 13, 15 och 17 år som har dragits med hjälp av statistiska metoder ur registret över totalbefolkningen. Ditt barns medverkan är frivilligt men alla svar är mycket viktiga och bidrar till att undersökningens resultat blir tillförlitligt. Ditt barns svar kan inte ersättas med någon annans. Om du vill titta på frågorna är det viktigt att det görs innan frågorna besvaras. Med sitt svar så kommer ditt barn att representera en större grupp ungdomar. Därför är det viktigt att just ditt barn och ingen annan svarar på frågorna. Var och en ska kunna känna sig säker på att ingen får se vad just han eller hon har svarat. Vi ber ditt barn att skicka in sina svar inom en vecka. Hjälp oss gärna att påminna ditt barn om att besvara frågorna.

Ditt barns svar är skyddade

Ditt barns uppgifter skyddas enligt 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) samt personuppgiftslagen (1998:204). Det innebär att vi som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt och att de insamlade uppgifterna endast redovisas i tabeller där ingen enskild persons svar kan utläsas. Numret högst upp på brevet som skickas till ert barn är till för att underlätta vid eventuell kontakt med SCB. Efter avslutad bearbetning hos SCB avlägsnas alla identitetsuppgifter innan materialet överlämnas till Umeå universitet för fortsatt bearbetning.

Resultat

Resultaten från undersökningen kommer att redovisas i en rapport som släpps hösten 2010, som en del i Statens folkhälsosinstituts skriftserie.

Kontakta oss gärna

Om du vill ha information om undersökningen och dess syfte får du gärna kontakta Maria Nilsson, tfn 090-785 33 43, e-post maria.nilsson@epiph.umu.se

Har du frågor om insamlingen kontakta Statistiska centralbyrån, tfn 019-17 69 30, e-post inga.svalstedt@scb.se

Med vänliga hälsningar

Maria Nilsson
Med. dr/ forskare
Umeå universitet

Fredrik Bergdahl
Undersökningsledare
Statistiska centralbyrån

Bilaga 4. Inbjudan till ungdomarna, webbenkät

Statistiska centralbyrån
Statistics Sweden

Vi saknar ditt svar

För en tid sedan fick du en frågeblankett med rubriken "Tonåringar om tobak 2009". Det saknas några svar, bland annat från dig. Det kan finnas flera orsaker till att man inte svarat men en vanlig orsak är att man helt enkelt glömt bort det. Vi vill påminna dig om att svara på frågorna och återsända blanketten så snart som möjligt i det medföljande svarskuvertet.

Har du redan besvarat blanketten och sänt in den vill vi som arbetar med undersökningen tacka dig och be dig bortse från denna påminnelse.

Syfte

Nu kan du vara med och bidra till kunskap om hur unga i Sverige ser på tobak – tobaksanvändning och attityder till tobak. Den kunskap som undersökningen ger kommer att användas i det tobaksförebyggande arbetet i landet. Undersökningen genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) och Umeå universitet på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut. SCB har hand om utskick, insamling och registrering av inkomna svar. Analys och rapport görs vid Umeå universitet.

Alla svar är viktiga

Du är en av 7 740 ungdomar i åldern 13, 15 och 17 år som har valts ut slumpmässigt med hjälp av statistiska metoder och som inbjuds att delta i undersökningen. En liknande undersökning gjordes senast 2003. Din medverkan är frivillig men ditt svar är mycket viktigt och bidrar till att undersökningens resultat blir tillförlitligt. Ditt svar kan inte ersättas med någon annans. Med ditt svar representerar du en större grupp ungdomar.

Vi ber dig svara på frågorna och skicka tillbaka blanketten i det portofria svarskuvertet så snart som möjligt. När du har fyllt i frågeformuläret är det bra om du tittar igenom det en extra gång, så att du inte missat att svara på någon fråga.

Dina svar är skyddade

Dina uppgifter skyddas enligt 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) samt personuppgiftslagen (1998:204). Det innebär att alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt och att de insamlade uppgifterna endast redovisas i tabeller där ingen enskild persons svar kan utläsas. Numret på blankettens framsida är till för att SCB under insamlingen ska kunna se vilka som har svarat och vilka som ska få en påminnelse. Efter avslutad bearbetning hos SCB avlägsnas alla identitetsuppgifter innan materialet överlämnas till Umeå universitet för fortsatt bearbetning.

Resultat

Resultaten från undersökningen kommer att redovisas i en rapport som släpps hösten 2010, som en del i Statens folkhälsosinstituts skriftserie.

Kontakta oss gärna

Tveka inte att ringa eller e-posta om du undrar över något.

Om du vill ha information om undersökningen och dess syfte eller hjälp med frågorna kontakta Maria Nilsson, tfn 090-785 33 43, e-post maria.nilsson@epiph.umu.se

Har du frågor om insamlingen av frågeblanketten kontakta Statistiska centralbyrån, tfn 019-17 69 30, e-post inga.svalstedt@scb.se

Med vänliga hälsningar

Maria Nilsson
Med. dr/ forskare
Umeå universitet

Fredrik Bergdahl
Undersökningsledare
Statistiska centralbyrån

Bilaga 5. Första påminnelsebrevet till ungdomarna, papper

Statistiska centralbyrån
Statistics Sweden

Vi saknar ditt svar

För en tid sedan fick du en inbjudan att besvara webbenkäten "Tonåringar om tobak 2009". Det saknas några svar, bland annat från dig. Det kan finnas flera orsaker till att man inte svarat men en vanlig orsak är att man helt enkelt glömt bort det. Vi vill påminna dig om att svara på frågorna så snart som möjligt.

Har du redan besvarat enkäten vill vi som arbetar med undersökningen tacka dig och be dig bortse från denna påminnelse.

Syfte

Nu kan du vara med och bidra till kunskap om hur unga i Sverige ser på tobak – tobaksanvändning och attityder till tobak. Den kunskap som undersökningen ger kommer att användas i det tobaksförebyggande arbetet i landet. Undersökningen genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) och Umeå universitet på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut. SCB har hand om utskick, insamling och registrering av inkomna svar. Analys och rapport görs vid Umeå universitet.

Alla svar är viktiga

Du är en av 7 740 ungdomar i åldern 13, 15 och 17 år som har valts ut slumpmässigt med hjälp av statistiska metoder och som inbjuds att delta i undersökningen. En liknande undersökning gjordes senast 2003. Din medverkan är frivillig men ditt svar är mycket viktigt och bidrar till att undersökningens resultat blir tillförlitligt. Ditt svar kan inte ersättas med någon annans. Med ditt svar representerar du en större grupp ungdomar.

Vi ber dig svara på frågorna så snart som möjligt. Frågorna finner du på webbadressen www.insamling.scb.se. Logga in med ditt användarid och lösenord.

Användarid:	
Lösenord:	

Dina svar är skyddade

Dina uppgifter skyddas enligt 24 kap. 8 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) samt personuppgiftslagen (1998:204). Det innebär att alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt och att de insamlade uppgifterna endast redovisas i tabeller där ingen enskild persons svar kan utläsas. Numret högst upp på brevet är till för att underlätta vid eventuell kontakt med SCB. Efter avslutad bearbetning hos SCB avlägsnas alla identitetsuppgifter innan materialet överlämnas till Umeå universitet för fortsatt bearbetning.

Resultat

Resultaten från undersökningen kommer att redovisas i en rapport som släpps hösten 2010, som en del i Statens folkhälsosinstituts skriftserie.

Kontakta oss gärna

Om du vill ha information om undersökningen och dess syfte får du gärna kontakta Maria Nilsson, tfn 090-785 33 43, e-post maria.nilsson@epiph.umu.se

Har du frågor om insamlingen av frågeblanketten kontakta Statistiska centralbyrån, tfn 019-17 69 30, e-post inga.svalstedt@scb.se

Med vänliga hälsningar

Maria Nilsson
Med. dr./forskare
Umeå universitet

Fredrik Bergdahl
Undersökningsledare
Statistiska centralbyrån

Bilaga 6. Första påminnelsebrevet till ungdomarna, webb

Om bakgrund

1. Är du flicka eller pojke? 1 ☐ Flicka 2 ☐ Pojke																			
2. Vilket år är du född? 1 ☐ 1992 2 ☐ 1994 3 ☐ 1996																			
3. a) Är du född i Sverige? 1 ☐ Ja → Gå till fråga 4. 2 ☐ Nej b) Om Nej: i vilket land är du född? 1 ☐ Danmark 2 ☐ Finland 3 ☐ Island 4 ☐ Norge 5 ☐ Ett annat land i Europa. Vilket? 6 ☐ Ett annat land utanför Europa. Vilket?																			
4. a) Går du i grundskolan eller gymnasiet? 1 ☐ Grundskolan → Gå till fråga 5 2 ☐ Gymnasiet b) Om gymnasiet: vilket program? <table border="0"><tr><td>01 ☐ Barn och fritid</td><td>10 ☐ Industri</td></tr><tr><td>02 ☐ Bygg</td><td>11 ☐ Livsmedel</td></tr><tr><td>03 ☐ El</td><td>12 ☐ Media</td></tr><tr><td>04 ☐ Energi</td><td>13 ☐ Naturbruk</td></tr><tr><td>05 ☐ Estetiska</td><td>14 ☐ Naturvetenskap</td></tr><tr><td>06 ☐ Fordon</td><td>15 ☐ Omvårdnad</td></tr><tr><td>07 ☐ Handels och administration</td><td>16 ☐ Samhällsvetenskap</td></tr><tr><td>08 ☐ Hantverk</td><td>17 ☐ Teknik</td></tr><tr><td>09 ☐ Hotell och restaurang</td><td>18 ☐ Individuella programmet</td></tr></table>		01 ☐ Barn och fritid	10 ☐ Industri	02 ☐ Bygg	11 ☐ Livsmedel	03 ☐ El	12 ☐ Media	04 ☐ Energi	13 ☐ Naturbruk	05 ☐ Estetiska	14 ☐ Naturvetenskap	06 ☐ Fordon	15 ☐ Omvårdnad	07 ☐ Handels och administration	16 ☐ Samhällsvetenskap	08 ☐ Hantverk	17 ☐ Teknik	09 ☐ Hotell och restaurang	18 ☐ Individuella programmet
01 ☐ Barn och fritid	10 ☐ Industri																		
02 ☐ Bygg	11 ☐ Livsmedel																		
03 ☐ El	12 ☐ Media																		
04 ☐ Energi	13 ☐ Naturbruk																		
05 ☐ Estetiska	14 ☐ Naturvetenskap																		
06 ☐ Fordon	15 ☐ Omvårdnad																		
07 ☐ Handels och administration	16 ☐ Samhällsvetenskap																		
08 ☐ Hantverk	17 ☐ Teknik																		
09 ☐ Hotell och restaurang	18 ☐ Individuella programmet																		

5. Bor du tillsammans med någon av dina föräldrar?

Uppge endast ett svarsalternativ.

- 1 ☐ Ja, jag bor tillsammans med både min mamma och pappa hela tiden
- 2 ☐ Ja, jag bor tillsammans med min mamma hela tiden
- 3 ☐ Ja, jag bor tillsammans med min pappa hela tiden
- 4 ☐ Ja, för det mesta med min mamma och ibland hos min pappa
- 5 ☐ Ja, för det mesta med min pappa och ibland hos min mamma
- 6 ☐ Ja, jag bor delat men - ungefär lika mycket hos mamma och hos pappa (t ex den ena veckan hos pappa och den andra hos mamma)
- 7 ☐ Under skolveckorna bor jag varken hos mamma eller pappa
- 8 ☐ Nej, jag bor ensam
- 9 ☐ Nej, jag bor tillsammans med någon annan/några andra, vem/vilka:

6. a) Har din mamma invandrat från ett annat land?

- 1 ☐ Nej → Gå till fråga 7
- 2 ☐ Ja

b) Om Ja: Från vilket land har din mamma invandrat

- 1 ☐ Danmark
- 2 ☐ Finland
- 3 ☐ Island
- 4 ☐ Norge
- 5 ☐ Ett annat land i Europa. Vilket?

- 6 ☐ Ett annat land utanför Europa. Vilket?

7. a) Har din pappa invandrat från ett annat land?

- 1 ☐ Nej → Gå till fråga 8
- 2 ☐ Ja

b) Om Ja: Från vilket land har din pappa invandrat

- 1 ☐ Danmark
- 2 ☐ Finland
- 3 ☐ Island
- 4 ☐ Norge
- 5 ☐ Ett annat land i Europa. Vilket?

- 6 ☐ Ett annat land utanför Europa. Vilket?

8. Talar ni svenska hemma?

- 1 ☐ Ja
2 ☐ Nej
3 ☐ Både svenska och ett annat språk

9. Vad gör din mamma?

Markera med ett eller flera kryss.

- 1 ☐ Arbetar heltid
1 ☐ Arbetar deltid
1 ☐ Arbetslös
1 ☐ Studerar
1 ☐ Långtidssjukskriven
1 ☐ Barnledig/hemmafru
1 ☐ Pensionär
1 ☐ Vet inte

1 ☐ Annat:

10. Vad gör din pappa?

Markera med ett eller flera kryss.

- 1 ☐ Arbetar heltid
1 ☐ Arbetar deltid
1 ☐ Arbetslös
1 ☐ Studerar
1 ☐ Långtidssjukskriven
1 ☐ Barnledig/hemmaman
1 ☐ Pensionär
1 ☐ Vet inte

1 ☐ Annat:

11. Äger din familj någon bil?

- 1 ☐ Nej
2 ☐ Ja, en bil
3 ☐ Ja, två eller flera bilar

12. Har du ett eget rum?

- 1 ☐ Ja
2 ☐ Nej

13. Hur många gånger har du rest bort på semester med din familj under det senaste året?

- 1 ☐ Ingen gång
2 ☐ En gång
3 ☐ Två gånger
4 ☐ Mer än två gånger

14. Hur pass bra ställt ekonomiskt tycker du att din familj har det?

- 1 ☐ Mycket bra
- 2 ☐ Bra
- 3 ☐ Genomsnittligt
- 4 ☐ Inte särskilt bra
- 5 ☐ Inte alls bra
- 6 ☐ Vet inte

Om tobak och hälsa

15. Röker du?

- 1 ☐ Nej, jag har aldrig provat → Gå till fråga 19
- 2 ☐ Nej, men jag har provat → Gå till fråga 18
- 3 ☐ Nej, jag har rökt men slutat → Gå till fråga 17
- 5 ☐ Ja, jag röker ibland → Hur många cigaretter i veckan? st
- 6 ☐ Ja, jag röker varje dag → Hur mycket röker du? →
 - 1 ☐ Mer än 20 cigaretter per dag
 - 2 ☐ 17-20 cigaretter per dag
 - 3 ☐ 11-16 cigaretter per dag
 - 4 ☐ 7-10 cigaretter per dag
 - 5 ☐ 3-6 cigaretter per dag
 - 6 ☐ 1-2 cigaretter per dag
 - 7 ☐ Jag röker annat (t ex cigarr, cigarill)

16. a) Du som röker, var du snusare innan du började röka?

- 1 ☐ Nej, jag har aldrig varit snusare → Gå till fråga 18
- 2 ☐ Ja, jag var snusare innan jag började röka

b) Om Ja: Hur mycket snusade du då?

- 1 ☐ Jag snusade ibland → Gå till fråga 18
- 2 ☐ Jag snusade varje dag → Gå till fråga 18

17. Du som varit rökare men slutat röka, har du gått över till snus?

- 1 ☐ Nej, jag varken röker eller snusar
- 2 ☐ Ja, jag började snusa då jag slutade röka

18. Hur var det med rökningen för två år sedan?

- 1 ☐ Då hade jag aldrig provat att röka
- 2 ☐ Då hade jag provat att röka
- 3 ☐ Då rökte jag ibland
- 4 ☐ Då rökte jag varje dag

19. Hur tror du att det kommer att vara med rökningen om två år?

- 1 ☐ Då har jag fortfarande aldrig provat att röka
- 2 ☐ Då har jag provat att röka, men jag röker inte
- 3 ☐ Då har jag slutat att röka
- 4 ☐ Då röker jag ibland
- 5 ☐ Då röker jag varje dag

20. Har du någon gång rökt vattenpipa?

Markera med ett eller flera kryss.

- 1 ☐ Nej → Gå till fråga 22
- 1 ☐ Ja, med nikotin
- 1 ☐ Ja, utan nikotin
- 1 ☐ Ja, men vet ej om den innehöll nikotin

21. Hur ofta under de senaste 12 månaderna har du rökt vattenpipa?

- 1 ☐ Aldrig
- 2 ☐ 1 gång
- 3 ☐ 2-6 gånger
- 4 ☐ 7-12 gånger
- 5 ☐ Mer än 12 gånger

22. Snusar du?

- 1 ☐ Nej, jag har aldrig snusat → Gå till fråga 25
- 2 ☐ Nej, men jag har provat → Gå till fråga 25
- 3 ☐ Nej, jag har slutat snusa → Gå till fråga 24
- 4 ☐ Ja, mindre än en dosa i veckan
- 5 ☐ Ja, 1-2 dosor per vecka
- 6 ☐ Ja, 3-4 dosor per vecka
- 7 ☐ Ja, mer än 4 dosor i veckan

23. a) Du som snusar, hade du varit rökare innan du började snusa?

- 1 ☐ Nej, jag har aldrig varit rökare → Gå till fråga 25
- 2 ☐ Ja, jag var rökare innan jag började snusa

b) Om Ja: Hur mycket rökte du då?

- 1 ☐ Jag rökte ibland → Gå till fråga 25
- 2 ☐ Jag rökte varje dag → Gå till fråga 25

24. Du som varit snusare men slutat snusa, har du börjat röka?

- 1 ☐ Nej, jag varken röker eller snusar
- 2 ☐ Ja, jag började röka då jag slutade snusa

Fråga 25 – 40 är bara till för dig som röker och/eller snusar. Du som aldrig använt tobak, som endast provat någon gång eller som har slutat med tobak fortsätter direkt till fråga 41.

25. Hur gammal var du när du ...
Svara med ett kryss på alla frågorna, a-d.

	Yngre än 13 år	13 år	14 år	15 år	16 år	17 år	Har aldrig gjort det
	1	2	3	4	5	6	7
a. ... rökte din första cigarett?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. ... började röka dagligen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. ... snusade första gången?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. ... började snusa dagligen?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

26. Vet dina föräldrar om att du röker?

1 ☐ Ja

2 ☐ Nej → Gå till fråga 28

3 ☐ Vet inte → Gå till fråga 28

4 ☐ Röker inte → Gå till fråga 34

27. a) Försöker dina föräldrar få dig att sluta röka?

1 ☐ Ja

2 ☐ Nej

b) Om Ja: Hur försöker de få dig att sluta?

1 ☐ Genom att ge mig mindre pengar

1 ☐ Genom att försöka övertala mig att låta bli

1 ☐ Genom att förbjuda mig att röka

1 ☐ Genom att inte låta mig röka hemma

1 ☐ Genom att själva låta bli att röka

1 ☐ Annat, ange hur:

28. Vilket märke röker du vanligtvis?

1 ☐ Marlboro

1 ☐ Prince

1 ☐ Blend

1 ☐ Annat märke, vilket?

29. a) Röker du under skoltid?

1 ☐ Nej → Gå till fråga 30

2 ☐ Ja

b) Om Ja: Röker du på skolans område?

1 ☐ Ja, alltid

2 ☐ Ja, ibland

3 ☐ Nej

30. Vad var orsaken till att du rökte din första cigarett?

Svara med ett kryss på varje påstående a-i.

	Påverkade mycket 1	Påverkade en del 2	Påverkade inte alls 3
a. Av nyfikenhet	☐	☐	☐
b. Det luktade/smakade gott	☐	☐	☐
c. Kompisarna rökte	☐	☐	☐
d. Det verkade tufft	☐	☐	☐
e. Min bästa vän rökte	☐	☐	☐
f. Fick mig att känna mig säker	☐	☐	☐
g. Min pojkvän/flickvän rökte	☐	☐	☐
h. Kände mig mer vuxen	☐	☐	☐
i. För att få uppmärksamhet	☐	☐	☐

Annat, ange vad:

31. Vill du sluta röka?

- 1 ☐ Ja
2 ☐ Nej
3 ☐ Vet inte

32. Har du försökt sluta röka?

- 1 ☐ Ja
2 ☐ Nej

33. Vad skulle kunna påverka dig att sluta röka?

Svara med ett kryss på varje påstående a-k.

	Påverkar mycket 1	Påverkar en del 2	Påverkar inte alls 3
a. Det är dyrt	☐	☐	☐
b. Det luktar illa	☐	☐	☐
c. Det är skadligt	☐	☐	☐
d. Pappa/mamma vill inte att jag röker	☐	☐	☐
e. Andra måste andas in den rökiga luften	☐	☐	☐
f. Det är "ute" att röka	☐	☐	☐
g. Att mina kompisar sluta röka	☐	☐	☐
h. Min pojkvän/flickvän vill inte att jag röker	☐	☐	☐
i. Det är skadligt för miljön	☐	☐	☐
j. Det är dåligt för mitt utseende	☐	☐	☐
k. Jag vill vara en bra förebild	☐	☐	☐

Annat, ange vad:

40. Vad skulle kunna påverka dig att sluta snusa?

Svara med ett kryss på varje påstående a-j.

	Påverkar mycket 1	Påverkar en del 2	Påverkar inte alls 3
a. Det är dyrt	☐	☐	☐
b. Det luktar illa	☐	☐	☐
c. Det är skadligt	☐	☐	☐
d. Pappa/mamma vill inte att jag snusar	☐	☐	☐
e. Det är "ute" att snusa	☐	☐	☐
f. Att mina kompisar sluta snusa	☐	☐	☐
g. Min pojkvän/flickvän vill inte att jag snusar	☐	☐	☐
h. Det är skadligt för miljön	☐	☐	☐
i. Det är dåligt för mitt utseende	☐	☐	☐
j. Jag vill vara en bra förebild	☐	☐	☐

Annat, ange vad:

41. Röker någon eller några av följande personer?

	Ja 1	Nej 2	Vet inte 3	Har ingen eller saknar kontakt 4
a. Mamma	☐	☐	☐	☐
b. Pappa	☐	☐	☐	☐
c. Systers	☐	☐	☐	☐
d. Bror	☐	☐	☐	☐
e. Minst hälften av kompisarna	☐	☐	☐	☐
f. Bästa vän	☐	☐	☐	☐
g. Pojkvän/flickvän	☐	☐	☐	☐

42. Hur ofta utsätts du för passiv rök, dvs vistas där andra personer röker eller nyss har rökt?

Svara med ett kryss på varje rad, a-h.

	Varje dag 1	Några gångar i veckan 2	Någon/några gångar i månaden 3	Mer sällan eller aldrig 4	Är inte på sådana ställen 5
a. Hemma	☐	☐	☐	☐	☐
b. I kamraters hem	☐	☐	☐	☐	☐
c. Annan plats inomhus	☐	☐	☐	☐	☐
d. På uteservering	☐	☐	☐	☐	☐
e. På busshållplatsen	☐	☐	☐	☐	☐
f. På tågstationen	☐	☐	☐	☐	☐
g. I privatbilar	☐	☐	☐	☐	☐
h. På balkonger	☐	☐	☐	☐	☐

Andra platser, vilka?

43. Vad skulle följande personer tycka om att du rökte?

	Skulle inte bry sig om det	Skulle tycka illa om det men låta mig göra det	Skulle försöka få mig att sluta	Har ingen eller saknar kontakt
	1	2	3	4
a. Mamma	☐	☐	☐	☐
b. Pappa	☐	☐	☐	☐
c. Systers	☐	☐	☐	☐
d. Bror	☐	☐	☐	☐
e. Bästa vän	☐	☐	☐	☐
f. Pojkvän/flickvän	☐	☐	☐	☐

44. Snusar någon eller några av följande personer?

	Ja	Nej	Vet inte	Har ingen eller saknar kontakt
	1	2	3	4
a. Mamma	☐	☐	☐	☐
b. Pappa	☐	☐	☐	☐
c. Systers	☐	☐	☐	☐
d. Bror	☐	☐	☐	☐
e. Minst hälften av kompisarna	☐	☐	☐	☐
f. Bästa vän	☐	☐	☐	☐
g. Pojkvän/flickvän	☐	☐	☐	☐

45. Vad skulle följande personer tycka om att du snusade/snusar?

	Skulle inte bry sig om det	Skulle tycka illa om det men låta mig göra det	Skulle försöka få mig att sluta	Har ingen eller saknar kontakt
	1	2	3	4
a. Mamma	☐	☐	☐	☐
b. Pappa	☐	☐	☐	☐
c. Systers	☐	☐	☐	☐
d. Bror	☐	☐	☐	☐
e. Bästa vän	☐	☐	☐	☐
f. Pojkvän/flickvän	☐	☐	☐	☐

46. Fundera på vilka du tycker orden här nedanför passar bäst på. Passar orden bäst på tjejer som röker, tjejer som inte röker eller passar orden lika bra på båda?

Tänk på tjejer i din egen ålder. Svara med ett kryss på varje rad a – j.

	Passar bäst på dem som röker	Passar bäst på dem som inte röker	Passar lika bra på båda
	1	2	3
a. Populär	☐	☐	☐
b. Dålig i skolan	☐	☐	☐
c. Vuxen	☐	☐	☐
d. Nervös	☐	☐	☐
e. Självständig	☐	☐	☐
f. Klok	☐	☐	☐
g. Trotsig	☐	☐	☐
h. Duktig i idrott	☐	☐	☐
i. Tråkig	☐	☐	☐
j. Osäker	☐	☐	☐

47. Fundera på vilka du tycker orden här nedanför passar bäst på. Passar orden bäst på killar som röker, killar som inte röker eller passar orden lika bra på båda?

Tänk på killar i din egen ålder. Svara med ett kryss på varje rad a – j.

	Passar bäst på dem som röker	Passar bäst på dem som inte röker	Passar lika bra på båda
	1	2	3
a. Populär	☐	☐	☐
b. Dålig i skolan	☐	☐	☐
c. Vuxen	☐	☐	☐
d. Nervös	☐	☐	☐
e. Självständig	☐	☐	☐
f. Klok	☐	☐	☐
g. Trotsig	☐	☐	☐
h. Duktig i idrott	☐	☐	☐
i. Tråkig	☐	☐	☐
j. Osäker	☐	☐	☐

- 48. Fundera på vilka du tycker orden här nedanför passar bäst på. Passar orden bäst på tjejer som snusar, tjejer som inte snusar eller passar orden lika bra på båda?**
Tänk på tjejer i din egen ålder. Svara med ett kryss på varje rad a – j.

	Passar bäst på dem som snusar	Passar bäst på dem som inte snusar	Passar lika bra på båda
	1	2	3
a. Populär	☐	☐	☐
b. Dålig i skolan	☐	☐	☐
c. Vuxen	☐	☐	☐
d. Nervös	☐	☐	☐
e. Självständig	☐	☐	☐
f. Klok	☐	☐	☐
g. Trotsig	☐	☐	☐
h. Duktig i idrott	☐	☐	☐
i. Tråkig	☐	☐	☐
j. Osäker	☐	☐	☐

- 49. Fundera på vilka du tycker orden här nedanför passar bäst på. Passar orden bäst på killar som snusar, killar som inte snusar eller passar orden lika bra på båda?**
Tänk på killar i din egen ålder. Svara med ett kryss på varje rad a – j.

	Passar bäst på dem som snusar	Passar bäst på dem som inte snusar	Passar lika bra på båda
	1	2	3
a. Populär	☐	☐	☐
b. Dålig i skolan	☐	☐	☐
c. Vuxen	☐	☐	☐
d. Nervös	☐	☐	☐
e. Självständig	☐	☐	☐
f. Klok	☐	☐	☐
g. Trotsig	☐	☐	☐
h. Duktig i idrott	☐	☐	☐
i. Tråkig	☐	☐	☐
j. Osäker	☐	☐	☐

50. Är det som står i de här meningarna sant eller falskt?

Svara med ett kryss på varje rad a – i.

	Sant 1	Falskt 2	Vet inte 3
a. Nikotin är mindre beroendeframkallande än kokain	☐	☐	☐
b. Rökare blir lättare förkylda än ickorökare	☐	☐	☐
c. En kvinna som är gravid kan skada fostret om hon röker	☐	☐	☐
d. Ju yngre man är när man börjar röka, desto större är risken att man blir sjuk av rökningen	☐	☐	☐
e. Man kan få magsår av att röka	☐	☐	☐
f. Varannan rökare dör av sin rökning	☐	☐	☐
g. Man kan bli allergisk av passiv rökning	☐	☐	☐
h. Man kan få lungcancer av passiv rökning	☐	☐	☐
i. Huden påverkas av rökning	☐	☐	☐

51. Håller du med om de här påståendena?

Svara med ett kryss på varje rad a – h.

	Håller med 1	Håller inte med 2	Vet inte 3
a. Tobaksförsäljning bör förbjudas i mataffärer	☐	☐	☐
b. Det är bra med rökförbud på skolgårdar	☐	☐	☐
c. Rökning bör vara förbjuden på uteserveringar	☐	☐	☐
d. Det borde vara mer undervisning om tobak i skolan	☐	☐	☐
e. Tobak borde vara dyrare	☐	☐	☐
f. Det är bra med åldersgräns på tobaksförsäljning	☐	☐	☐
g. Både skolpersonal och elever bör vara tobaksfria under skoltid	☐	☐	☐
h. Tobaksvaror bör ej synas/visas på ställen där de säljs	☐	☐	☐

52. Hur ofta har du följande besvär?

Svara med ett kryss på varje rad, a – i.

	Minst en gång i veckan 1	Minst en gång per månad 2	Några gånger per år 3	Sällan eller aldrig 4
a. Huvudvärk	☐	☐	☐	☐
b. Känner mig nedstämd	☐	☐	☐	☐
c. Magont	☐	☐	☐	☐
d. Allergi eller astma	☐	☐	☐	☐
e. Känner mig spänd	☐	☐	☐	☐
f. Hosta	☐	☐	☐	☐
g. Känner mig orolig/nervös	☐	☐	☐	☐
h. Ont i ryggen	☐	☐	☐	☐
i. Svårt att sova	☐	☐	☐	☐

53. Röker elever på din skolgård?

- 1 ☐ Ja, många
2 ☐ Ja, några
3 ☐ Ja, en eller två
4 ☐ Nej, ingen
5 ☐ Vet inte

54. Ingriper skolans personal om de ser någon elev som röker på skolgården?

- 1 ☐ Ja, alla
2 ☐ Ja, de flesta
3 ☐ Ja, en del
4 ☐ Ja, men bara en eller två
5 ☐ Nej, ingen
6 ☐ Vet inte

55. Röker skolpersonal på skolans område?

Till exempel lärare, vaktmästare, skolmatspersonal, fritidsledare och andra som jobbar på skolan.

- 1 ☐ Ja, många
2 ☐ Ja, några
3 ☐ Ja, en eller två
4 ☐ Nej, ingen
5 ☐ Vet inte

56. Röker vuxna besökare på skolans område?

- 1 ☐ Ja, många
2 ☐ Ja, några
3 ☐ Ja, en eller två
4 ☐ Nej, ingen
5 ☐ Vet inte

57. Röker elever utanför i direkt anslutning till er skolgård?

- 1 ☐ Ja, många
2 ☐ Ja, några
3 ☐ Ja, en eller två
4 ☐ Nej, ingen
5 ☐ Vet inte

58. Finns det bestämda regler på din skola om rökning och snusning?

- 1 ☐ Ja, om rökning
2 ☐ Ja, om både rökning och snusning
3 ☐ Nej
4 ☐ Vet inte

59. Vilket cigarettmärke tror du är mest populärt bland ungdomar i Sverige?

Skriv namnet på ett märke.

60. Tycker du att föräldrar ska försöka påverka sina barns rökvanor på något/några av följande sätt om barnen är i din ålder?
Svara med ett kryss på varje rad a – e.

	Ja 1	Nej 2	Vet inte 3
a. Försöka att övertala dem att låta bli	☐	☐	☐
b. Förbjuda dem att röka	☐	☐	☐
c. Inte låta dem röka hemma	☐	☐	☐
d. Genom att själva låta bli att röka	☐	☐	☐
e. Ge dem mindre veckopeng	☐	☐	☐

Annat sätt, ange hur:

Om din fritid

61. Hur ofta gör du följande saker på din fritid?
Svara med ett kryss på varje rad, a – j.

	Varje dag 1	Minst en gång i veckan 2	Minst en gång per månad 3	Sällan eller aldrig 4
a. Idrottar	☐	☐	☐	☐
b. Läser böcker eller tidningar	☐	☐	☐	☐
c. Ser på film/dvd	☐	☐	☐	☐
d. Spelar instrument eller sjunger i kör	☐	☐	☐	☐
e. Surfar på internet eller spelar dataspel	☐	☐	☐	☐
f. Går på fritidsgård	☐	☐	☐	☐
g. Går på club, fest eller liknande	☐	☐	☐	☐
h. Träffar kompisar hos mig eller hos dem	☐	☐	☐	☐
i. Ägnar mig åt friluftsliv/scouting	☐	☐	☐	☐
j. Går på café eller liknande	☐	☐	☐	☐

Annat, ange vad:

62. Hur mycket pengar gör du vanligtvis av med för egen del <u>varje vecka</u>? <i>Det gäller både fickpengar och pengar som du själv tjänar.</i> 1 ☐ Högst 10 kr 2 ☐ 11 – 30 kr 3 ☐ 31 – 50 kr 4 ☐ 51 – 100 kr 5 ☐ 101- 200 kr 6 ☐ 201- 300 kr 7 ☐ Mer än 300 kr
63. Hur ofta under de senaste 4 veckorna har det hänt att du inte kunnat göra saker på din fritid, för att du inte haft råd? <i>Exempel på saker är bio, konsert, idrottsevenemang mm.</i> 1 ☐ Ofta 2 ☐ Sällan 3 ☐ Ibland 4 ☐ Aldrig
64. Hur många kvällar i veckan är du vanligtvis tillsammans med vänner? 1 ☐ 0 kvällar 2 ☐ 1-2 kvällar 3 ☐ 3-4 kvällar 4 ☐ 5-6 kvällar 5 ☐ 7 kvällar
65. Hur ofta vet dina föräldrar var du tillbringar dina fredags- och lördagskvällar? 1 ☐ Alltid 2 ☐ Ibland 3 ☐ Sällan 4 ☐ Aldrig

Om framtiden

När du tänker på ditt liv som vuxen ... (Gäller frågorna 66 – 69)

66. Tror du att du kommer att ha ett jobb som kräver ... 1 ☐ Mer än 2 års utbildning efter gymnasiet 2 ☐ 1-2 års utbildning efter gymnasiet 3 ☐ Ingen utbildning efter gymnasiet 4 ☐ Ingen utbildning efter grundskolan
67. Tror du att du kommer att ha ett jobb som ger dig ... 1 ☐ Mycket bra lön 2 ☐ Ganska bra lön 3 ☐ Genomsnittlig lön 4 ☐ Ganska dålig lön 5 ☐ Mycket dålig lön

68. Tror du att du kommer att vara arbetslös någon gång under ditt vuxna liv?

- 1 ☐ Nej, knappast alls
2 ☐ Ja, korta perioder
3 ☐ Ja, längre perioder

69. Vilka av nedanstående arbetsplatser/företag skulle du kunna tänka dig att arbeta på som vuxen?

Svara med ett kryss på varje rad.

	Ja, absolut	Ja, kanske	Nej tror inte det	Nej, absolut inte	Vet inte
	1	2	3	4	5
a. Skola	☐	☐	☐	☐	☐
b. Läkemedelsföretag	☐	☐	☐	☐	☐
c. Bilfirma	☐	☐	☐	☐	☐
d. Tobaksföretag	☐	☐	☐	☐	☐
e. TV, radio, tidning	☐	☐	☐	☐	☐
f. Sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
g. Teater	☐	☐	☐	☐	☐
h. Hotell/restaurang	☐	☐	☐	☐	☐
i. Livsmedelsföretag	☐	☐	☐	☐	☐
j. Reklamföretag	☐	☐	☐	☐	☐
k. Dataföretag	☐	☐	☐	☐	☐

Annat, ange vad:

Ett stort tack för att du svarade på alla frågor!

Ett av de allvarigaste hoten mot människors hälsa är tobaksbruket. För att minska det behövs flera åtgärder parallellt och på olika nivåer i samhället. Utöver det övergripande arbetet på nationell nivå har två strategier länge varit viktiga delar i det förebyggande arbetet: tobaksavvänjning för tobaksbrukare och stöd till ungdomar så att de aldrig börjar röka eller snusa.

Arbetet mot tobak måste pågå kontinuerligt. För att kunna minska rökningen bland unga ska det förebyggande arbetet i Sverige bedrivas av aktörer på lokal, regional och nationell nivå och de måste samverka med varandra. De som arbetar förebyggande ska satsa på riktade insatser mot tobak men också agera utifrån en bredare kunskap om hur en stödjande miljö kan skapas som minskar risken för tobaksbruk och andra riskbeteenden.

För att kunna förbättra det förebyggande arbetet riktat till unga måste vi följa ungdomars tobaksvanor och hur de förändras. Vi behöver också veta mer om vad som bestämmer deras tobaksvanor och attityder till tobak. Sådan kunskap presenteras i denna rapport. Underlaget till rapporten kommer från en enkätstudie som genomfördes 2009 bland ungdomar i åldern 13, 15 och 17 år.

Statens folkhälsoinstitut utvecklar och förmedlar kunskap för bättre hälsa.

Statens
folkhälsoinstitut

Statens folkhälsoinstitut
Distributionstjänst
120 88 Stockholm

fhi@strd.se
www.fhi.se

R 2010:20
ISSN 1651-8624
ISBN 978-91-7257-735-0